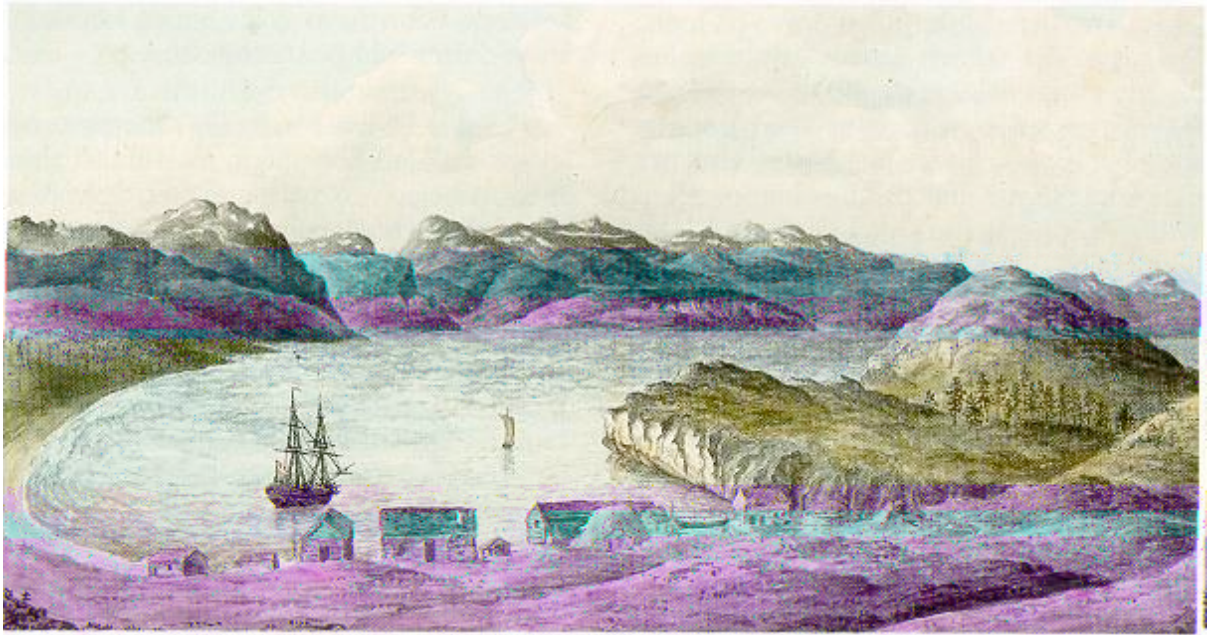

Aikamatka

vanhoitten kainulaisten tykö

Eira Söderholm
2009

Kopiraitti: Eira Söderholm 2009
Häftii saapi kopieerata tyhä tekkiijän luvala

Kapittelit:

1. Alattihoon (ensimmäinen kapitteli)	4
Opastumma.....	4
Kukka vielä tulhaan?	4
Alattihoon.....	5
Nuutti kävi Kööpenhaminassa	6
2. Olema vielä Alattiossa (toinen kapitteli)	8
Kunka ihmiset asuthiin?.....	8
Muistelus Lannan Nillasta eli Knud Qvænistä	9
Vähäsen Alattioista 1700-luvula (seittementoistasadan-luvula)	10
Mihiin met sitte menemä? Missä halluutta käydä?	11
3. Sammelin joukko tuli Porsankhiin (kolmas kapitteli)	13
Petterin Mikko tulee hiljain.....	13
Kuosuvaaran vain Hesteniemenvaaran lajela?	14
Tänne oon hyvä asettuut!	15
Ihmiset oon erilaiset.....	17
4. Naavuonossa tapattuu! (Neljes kapitteli).....	19
Stiinan Leena meinaa olla rohkee.....	19
Olema Naavuonossa	20
Ei kruuvatyö ole ihmisen työtä	20
Perkelheestä koko esivalta!.....	21
Jumalan rauhaa kaikile!.....	22
Kello oon jo yksi	23
Tahtoisitko tietää enämen?	23
5. Mihiin met kottoo lähtisimmä? (Viides kapitteli)	25
Mihiin met tulima?	25
Mihiin met kottoo lähtisimmä?.....	25
Kenen tykönä met oikein kävimä?	27
Vähäsen Pohjaiskalotin historiasta	28
Olemako met kainulaiset vain olemako met suomalaiset!	28
6. Vesisaaren pappi (kuudes kapitteli).....	30
Vesisaarella oon kohta tormi	30
Lantalaisen fiskarin pojasta tuli pappi!	31
Kainulaisista häyttyy tulla ruijalaissii.....	32
7. Perungan tehtävä (seittemes kapitteli)	35
Met emmä saa heittää toivomasta	35
Noitamuistelus.....	35
Toden tet puhutta!	36
Olemako met vielä olemassa?	37
Juhani Perunka eli Johan Beronka.....	37
Kalttiita:	38
8. Kaupin Pekka ja muistelukset (kahdekses kapitteli)	40
Noudama Pekan opphaaksi!	40
Kaikkiin vanhiin ihminen	40
Maailman kaunhiin vankka!	41
Pekka nuorempana ja vanhempana!	42

Pekan elämän issoin työ.....	42
Pekala oon suomen tyttäriitä vierhaana	43
Kaupin Olli ja issoin pytinki.....	44
Kaikkiin lujjiin mies	45
Onneksi olkhoon Pekka, paras muisteliija!	45
Kuka se Pekka oikhein oli?.....	46
9. Olema sitte kainulaiset! (Yhdekses kapitteli)	47
Keneltä se Pekka sen palkinon sai ja miksi?	47
Pyydämä kyyttii yhdeltä piilistiltä.....	48
Kohdattalema Aaronin Jussan Terjen	49
Laitama oman kielen ja kulttuurin sentterin!	50
Olema sitte kainulaiset!.....	51
Siitä se kaikki alkoi!.....	51
10. Pidämä pidot! (Kymmenes kapitteli).....	53
Pidoissa ei syödä hoppeluokkaa!	53
Syömä kallaa, lihaa ja vellii... ..	53
Erilaissii kakkoi, päitä ja puuroo... ..	54
Monenlaista leippää ja lepsi... ..	54
Virtasen Ville toi kukon!	55
Ragnhild halluu vitamiiniita	56
Mustikoita, mansikoita, vatukoita, ruottukoita.....	56
Mutta Mikkopa oon tehny viinii!	57
Ruokkaa oon nokko isomalleki joukole!	57
Pöytä oon korreena	57
Syömä ja juoma, laulama ja tanssaama, itkemä ja naurama... ..	58

1. Alattihoon (ensimäinen kapitelli)

Opastumma

Universiteetin siljola oon oikhein iso kartano. Se kartano oon aivan ymmyräinen. Siinä kartanossa oon semmoinen ymmyräinen loma, missä oon aikamasiini! Se aikamasiiniki oon ymmyräinen.

Met olema siinä lomassa. Lomassa oon viisi ihmistä, kolme tytärtä ja kaksi poikkaa. Het oon studentit. Ja sitte sielä olen vielä mie, Annan Kaisa. Meilä oon meininki lähteet aikamatkale vanhoitten kainulaisten tykö. Se oon kamalan jännittävää. Saapi nähdä, minkälainen aikamatka siitä tullee! Mutta ensistä met häydymä opastuut.

ENSISTÄ MIE: Tervettulemaa! Ja hyvää päivää teile kaikile! Mie olen Annan Kaisa, ja mie pidän ottaat teidät myötä aikamatkale vanhoitten kainulaisten tykö. Mie näjen, ette teitä oon tässä viisi ihmistä, kolme tytärtä ja kaksi poikkaa. Mutta mie en tunne teitä enkä tiedä, kuka oon kuka. Met häydymä opastuut, ette tiedämä, kuka oon kuka. Olkkaa niin hyvät ja muistelkkaa teidän nimet. Olkkaa hyvät ja sanokkaa kans, ette mistä paikasta tet oletta pois.

ENSIMÄINEN TYTÄR: Hyvää päivää! Mie olen Maijan Kreeta ja mie olen Yykeästä.

TOINEN TYTÄR: Mie taas olen Stiinan Leena ja mie olen Naavuonosta. Hyvää päivää!

ANNAN KAISA: Hyvää päivää! Entä kuka se sie olet?

KOLMAS TYTÄR: Miekö? Mie olen Hannun Hanna, Pykeästä. Mutta nyt mie asun Tromssassa.

ANNAN KAISA: Entäs nämät pojat? Mikkäs net teidän nimet oon?

ENSIMÄINEN POIKA: No, minun nimi oon Mikko, Petterin Mikko. Hyvää päivää vain! Mie olen Tromssasta. Ja tämä tässä minun vieressä, se oon Liisan Matti Alattiosta.

LIISAN MATTI: Olen mie kyllä Alattiosta pois, mutta nyt mie en asu Alattiossa. Mie asun Perunassa.

ANNAN KAISA: Jaa niin. Oletta tet soma joukko! Menemä sitte sisäle tuohon aikamasiiniin ja lähdemä heti.

Met menemä sisäle aikamasiiniin. Sielä oon kymmenen toolii. Ja iso taulu, missä oon kartta ja vuosilukkui.

Kukka vielä tulhaan?

ANNAN KAISA: Istukkaa sitte ja pankkaa turvavyön kiini. Panema heti oven kiini ja lähdemä. Mutta kuka...?

VIERAS MIES: Odottakkaa! Että saa vielä lähteet! Mie kans tahdon olla myötä!

ANNAN KAISA: No kuka sie se sitte olet?

VIERAS MIES: Mie olen Ville, Ville Virtanen. Suomalainen. Hyvää päivää! Mie halluun kans lähteet myötä. Oonko teilä vielä sijjaa minuleki?

ANNAN KAISA: Jaa. Hyvää päivää! Kyllä meilä vielä oon sijjaa. Mutta tiedätkös sie, mihiin meilä oon meininki lähteet?

VILLE VIRTANEN: Kyllä mie tiedän. Tet lähdetä aikamatkale vanhoitten kainulaisten tykö. Mie kans halluun lähteet.

ANNAN KAISA: No mitäs sie sielä? Oletkos sie kans kainulainen niin ko nämät muutki?

VILLE VIRTANEN: En mie kyllä ole kainulainen, mutta minun isä oon Ruijasta pois, ja mie kans halluun tiettää minun vanhaasta historialta. Ja olen mie ollu aikamatkala ennenki. Mie studeeraan arkeologiita ja mie kävin kerran aikamatkala rautakaudessa. Se oli soma!

ANNAN KAISA: Jaa. No se tuli hopusti. Mutta kyllä suomalainen saapi lähteet vanhoitten kainulaisten tykö. Meilä oon vielä vappaa sija. Istu sie tuohon Stiinan Leenan vierheen. Nyt met sitte lähdemä.

MAIJAN KREETA: Kattokkaas! Vielä sieltä juoksee yksi vaimo. Mitäs se halluu?

VIERAS VAIMO: Hyvvää päivää! Huh huh! Mie häydyin juosta. Mie kuulin, ette teilä oon meininki matkustaat vanhoitten kainulaisten tykö, ja mie kans halluun lähteet myötä. Oonko teilä minule sijaa?

ANNAN KAISA: No voi ihmet! Met jo häydmä lähteet! Mutta kukas se sie sitte oikhein olet? Ja miksi sie myötä halluut lähteet? Oletko sie kainulainen?

VIERAS VAIMO: Mie olen Ragnhild Hansen. En mie kyllä ole kainulainen, mie olen ruijalainen. Mutta kyllä mie saatan kainun kieltä, ko olen sitä studeerannu. ANNAN KAISA: Niin, mutta miksi sie halluut lähteet myötä?

RAGNHILD HANSEN: Ette miksi mie halluun lähteet myötä? Kattokkaas, mie vasta kuulin, ette teilä oon meininki lähteet aikamatkale vanhoitten kainulaisten tykö. Mie olen historian opettaaja tuola korkeekoulussa, ja mie pitäisin muistela tulevalla tiimala minun studentille kainulaista. Kyllähän mie jo koko paljon tiedän niistä, ko olen niistä lukenu. Mutta olishan se soma muistela, sitte ko mie olen itte nähny, ette minkälaiset net vanhaat kainulaiset olthiin.

ANNAN KAISA: Mutta tiedätkös sie, kunka aikamatkala käydhään? Etkö sie ollenkaan pölkkaa?

RAGNHILD HANSEN: En mie pölkkaa mithään. Ja olenhan mie ollu aikamatkala monta kertaa ennenki, kerran viikinkiaijassaki.

ANNAN KAISA: No tule sitte myötä. Vielä meilä oon yksi sija. Pankkaa nyt kaikki turvavyöt kiini ja lähdemä. Vain tullee ko sieltä vielä joku?

KAIKKI HUUDETHAAN: Ei tule! Emmäkä met ennää odota kethään! Met halluuma lähteet! Ei meilä ennää ole tilla odottaat kethään. Met emmä halluu istuut täälä Universiteetin siljola koko päivää!

ANNAN KAISA: Hyvä! Sitte met lähdemä. Yksi kaksi kolme nelje viisi kuusi seittemen kahdeksen yhdeksen kymmenen. Nyt!

Yks kaks kolme nelje viis

jää sie siiheen siis!

(Agnes Eriksenin manuskriptista ”Hiiri Hiukkahamphaan suolapalat ja vähän mitäki muuta”.)

Alattihoon

Huiiii! Matkalaiset lennethään aijan ja avaruuden läpi. Mutta heti het oon taas maassa. Ja ihmet! Heilä oon aivan erilaiset vaatheet päälä, ko heilä oli, ko het menthiin aikamasiinhiin. Nyt het oon aivan ko vanhaat kainulaiset.

Het seisothaan vaaran laidala. Oon aamu. Oon hyvin näköistä. Aurinko paistaa lämpimästi. Edessä oon levvee joki ja ympärillä vahva mettä. Maassa oon vielä lunta, ja joki oon jäässä. Het oon joven öystäpuolela. Ko het kattothaan joven yli, het nähdhään pikku kyläisen. Se oon joven rannala niemessä. Vähän kauvempana oon toinen kylä. Se oon aivan joven suussa, sen vestäpuolela. Siinä oon paljon huonheita. Ja kentälä kylän vieressä seisoo paljon ihmissii, miehii ja vaimoi. Ja kläppii kans.

RAGNHILD: Huh! Mihiin met nyt tulima? Missä met olema? Tämmöistä paikkaa mie en ole koskhaan nähny! Kaunista täälä kyllä oon. Oonpas ihana paikka! Niin kaunis joki. Ja kaunis petäjämettä. Ja aurinko paistaa niin lämpimästi. Taittaa olla kevät! Mutta mitä tuola tapattuu? Sielähän oon paljon ihmissii!

ANNAN KAISA: Ko sie tulit niin hiljain myötä meidän matkale, se sie et tiedäkhään, mikä meilä oli meininki. Mie muistelen sinule. Met halusimma tulla Alattihoon, tänne Vesta-Finmarkkhuun. Täälä oon kainulaiset asunheet jo vanhaasta aijasta saakka. Nyt met pitäisimmä olla vuodessa 1748 (seittementoista sattaa neljekymmentä kahdeksen), maikuun 5. (viides) päivä. Tuo kylä, mikä oon tuossa joven vestarannala, oon Aaronniemi, ja tuo kylä tuola joven suussa oon Jovensuu.

PETTERIN MIKKO: Lähdemä tuone Jovensuuhuun ja kattoma, mitä sielä tapattuu. ANNAN KAISA: No niin, lähdemä. Matka ei ole pitkä, niin ette met saatama kyllä kävelä tuone Jovensuuhuun.

Met olema sitte Jovensuussa. Kentälä kylän ympärillä oon paljon ihmissii. Het seisothaan ja puhuthaan. Mutta mitä het oikhein puhuthaan? Mitä täälä oikhein tapattuu? Sen met halluuma tiettää. Kattelemma, kuuntelemma.

YKSI VANHAA VAIMO: Voi mikä ilon päivä! Nuutti oon tullu takaisin! Olettako kuulheet? Nuutti oon tullu takaisin kuninkhaan tykköö!

TOINEN VANHAA VAIMO: Mitä sie sanot? Oonko se tosi? Oonko Ollin Nuutti tullu takaisin Kööpenhaminasta kuninkhaan tykköö? Koska se tuli? Yöläkö se tuli?

ENSIMÄINEN VAIMO: Yölä. Sen emäntä, Nuutin Kreeta, kävi aamula minun tykönä ja nouti maittoo ja leippää ja kallaa, ette sai anttaat Nuutile. Sillä oli hirmuinen nälkä, tietenki, ko kothiin tuli. Ja vaipunu oli.

TOINEN VANHAA VAIMO: No mitä se muisteli? Muistelikos se mithään, ette kunka sille Nuutile sielä kuninkhaan tykönä kävi?

ENSIMÄINEN VAIMO: Muisteli se. Hys! Kattokkaas! Tuola se tullee se Nuutti. Voi ihmet, ette met vielä hänenki näjemä!

Ollin Nuutti likenee pitkin tietä Aaronniemestä ja oon heti ihmisten tykönä. Kaikki, koko Jovensuun väki, tulhaan hänen ympärille.

Nuutti kävi Kööpenhaminassa

VANHAA MIES: No tervettulemaa, Nuutti! Siinähan sie olet! Hyvvää aamuu!

OLLIN NUUTTI: Hyvvää aamuu! Tässä mie nyt olen. Kunka se täälä mennee?

VANHAA MIES: Hyvin se mennee. Ja se oon soma taas kohdatella sinnuu! Met jo luulima, ette sie kokonhansa jäät sille matkale. Syksylä sie lähdit, ja talvi meni ja kohta kevätki. Nyt vasta sie tulit takaisin. Heti lumi sullaa, ja sitte oon kesä. Ja kesälä oon huono juttaat. Ei saata hihdata eikä ajjaat porola. Mutta sie se kuitenkin kerkisit ennen kessää.

NUUTTI: Kerkisin mie. Enhän mie sielä Tanmarkussa vanheta halunu enkä sinne jäädä. En mie sielä isossa kaupungissa triivastunnu. Mutta kyllä oli pitkä matka. Mie lähdin syksylä ja kevväilä vasta pääsin takaisin. Ensistä mie ajoin porola Ruottin puolele Koutokeinhoon, siitä Kaaresuanthoon, siitä Tornionväylä alas. Välilä piti hihdataki, ko en porroo saanu. Ja välilä mie häydyin käveläki. Pitkä oli matka. Ruottin läpi mie juidin. Tukholmasta sain preevin, ette

pääsin Tanmarkkhuun. Sitte mie jo pidin lijettä Kööpenhaminaa. Ruottista – vain Tanmarkkuuko se oon? – Skånesta Kööpenhaminhaan mie ajoin jään yli hevoisella, ko Juutinrauma oli jäässä. Vaikkee oli matka. Nyt mie lähden kuitenkin varsin sen pahan amtmanin Kelsenin tykö. Minula oon sille preevi kuninkhaalta. Sen mie häydyn anttaat amtmanille ja heti. Niin oon käsky.

TOINEN MIES: Saitko sie sitte puhhuut kuninkhaan kans? Jokos se kuningas ymmärtää, ette minkälainen meilä oon elämä täälä? Jokos met saama elläät ja olla, niin ko se oikhein ja hyvä oon?

NUUTTI: Mie sitte jälkhiin muistelen kaiken. Nyt en kerkkii. Ei minula ole tillaa, ko mie häydyn lähteet amtmanin tykö.

VANHAA MIES: Odota vielä, Nuutti. Muistele, miksi sie niin kauvoin olit sillä matkala? Vaikka sie judit porola ja hihtasit ja kävelit ja vielä ajoit hevoisellaki, se ei se matka niin pitkä ollu. Mitä sinule sielä Kööpenhaminassa oikhein tapattui? Miksi sie sielä niin kauvoin olit?

NUUTTI: Ko mie syksylä lähdin, se mie sain myötä preevin, jonka Talmulahden pappi, se Falkki, kirjoitti. Preevissä pappi selvitti kaiken, ette kunka se elämä meilä täälä oon ja kunka amtmani meitä kiussaa. Mie sitte annoin sen preevin kuninkhaale. Mutta heti en saanu puhutella kuningasta, ko sielä oli yksi huono hovihera. Mie en tieny, ette se oli amtmanin veli, ja mie annoin ensistä preevin sille. No sehän ei sitä preevii kuninkhaale antanu. Niin mie pidin kohdatella ensistä Kööpenhaminassa sen meidän vanhaan papin, Leemin Nuutin. Hän tunsu minun ja vei kuninkhaan tykö. Sitte mie sain puhutella kuningasta. Mie annoin kuninkhaale toisen preevin. Kattokkaas, onneksi Talmulahden pappi oli antanu minule myötä kaksi preevii. Kuningas luki preevin ja varsin ymmärsi, mikä oon oikhein ja tosi ja kunka vaikkee meidän elämä täälä oon. Hän kirjoitti uuden preevin ja antoi sen minule myötä. Sen mie nyt häydyn heti viedä amtmanille. Hyvästi, kaikki tet hyvät alattiolaiset. Nyt minula ei enää ole tillaa enämpi muistela. Jääkkää tervheinä! Mie sitte jälkhiin muistelen kaikki, mitä sielä matkala ja Kööpenhaminassa tapattui. Sitte tet saatta tietää kaikki.

Nuutti ei enäämpää puhu, mutta lähtee amtmanin tykö. Paha Amtmani assuu Jovensuussa, siinä likelä. Hänelä oon siinä uusi, iso kartano. Ihmiset vielä seisothaan kauvoin siinä Jovensuun kentälä ja puhuthaan. Het oon kovin iloiset. Het visshiin ajatelhaan, ette nyt heile tullee parempi elämä, ko kuningas oon kirjoittannu amtmanille. Vaikka ei het tiedä, mitä kuningas oon kirjoittannu. Emmäkä metkhään tiedä. Eikä visshiin Nuuttikhaan tiedä.

Mutta nyt meilä oon aika lähteet joven toisele puolele takaisin vaaran laithaan aikamasiinin tykö. Se oon, kattokkaas, paras lähteet, ennen ko Jovensuun väki näkkee meidät. Vain näjethäänkö net kuitenkin meitä?

*Hevoinen oon hest
pappi oon prest
suola oon salt
kaikki oon alt*

*Haukka mennee
suusta suuhuun
ja orava mennee
puusta puuhuun.*

(Vähäsen erhiin laihiin kirjoitettuna Agnes Eriksenin kirjasta ”Piu pau paukkuu” 2003.)

2. Olema vielä Alattiossa (toinen kapitтели)

Kunka ihmiset asuthiin?

Met olema taas meidän aikamasiinissa. Se alkaa olemhaan jo ilta. Met panema oven kiini ja suljema klasireijät. Leppäämä ja puhuma.

RAGNHILD HANSEN: Netpä olthiin oudon näköistä väkkee! Mitä sie sanoit, Kaisa, mikä vuosi se oli? Seittementoistasattaa neljekymmentä kahdeksen (1748)? Ja maikuuta? Kyllä oli kylmä maikuu, vielä jäätäki jovessa. Vaikka aurinko sielä paistoi kaunhiisti kirkkhaalta taivhaalta! Ja olihan se Alattio kaunis siiheen maailman aikaan, niin kaunis petäjämettäki.

LIISAN MATTI: Niin. Ja sininen meri ja sininen taivas ja raikas ilma. Voi voi senthään! Niin ei ole nyt! Mie en tahtonu tuntteet sitä paikkaa! Ymmärättäkö tet, mie olen tuosta paikasta pois! Ja mie en kohta tuntenu koko paikkaa! Vaikka kyllähän se Alattionjoki vielä oon paikala, ja oon se kyläki, jossa äskön kävimä, se Jovensuu. Siinä vain oon nyt paljon korkkeita huonheita, silloin tyhä muutama hirsihuonet. Eikä niissä huonheissa ollu klassiikkaan, pelkät klasireijät vain. Vain mikkä net reijät olthiin niissä seinissä?

PETTERIN MIKKO: Jaa, net reijät? Mie pidän, ette net olthiin semmoiset, ko ennen käskethiin reppenäreijäksi. Kattos, siitä net päästethiin savvun ulos. Net huonheet, net olthiin semmoiset savvuhuonheet, eikä niissä ollu savvupiippuu. Ko uunin lämmitethiin, se tuli huonheesheen paljon savvu. Sen häytyi sitte päästää ulos niistä reppenistä. Mutta tulihan niistä reppenäreijistä näkkööki.

RAGNHILD HANSEN: Mutta voi kauheeta! Sittehän niilä olthiin huonheessa seinät aivan mustat ja lokaiset! Ja katto ja laattii ja kaikki!

HANNUN HANNA: Ei ei, Ragnhild. Vanhaat kainulaiset olthiin oikhein puhthaat ihmiset eikä ollenkaan lokaiset. Niin, no, kyllähän seinät ja katto piian olthiin mustat, mutta ei net sillä lokaiset olheet. Net pesthiin aina hyvin ja skuurathiin hiedäla. Ja laattiin pesthiin aivan valkkeeksi. Vaikka ushein saattoi olla niinki, ette huonheessa oli vain maalaattii eli sitte hietalaattii. Mutta lokaista ei huonheessa ollu, vaikka oliski ollu maalaattii eli hietalaattii. Se oon varma! Kainulaiset oon aina olheet puhthaat ihmiset! Sillä niilä oli saunaki!

VILLE VIRTANEN: Niin, niin, kyllä met uskoma! Älä nyt huuda! Mutta muistelkkaapas, kuka se semmoinen Ollin Nuutti oli. Oonko se tosi, ette semmoinen Alattion mies oon käyny aivan kiini Kööpenhaminassa asti ja puhunu kuninkhaan kans? Kunka se oon mahdollinen? Eihän silloin ollu mithään kulkuneuvoikhaan. Ei ollu piilii, ei ollu flyyii, ei ollu raittoo, ei edes maaraittoo, puhumattakhaan ilmaraidosta. Kunka hän saattoi siiheen laihiin matkustaat, ilman mithään kulkuneuvoo?

STIINAN LEENA: No kuulithan sie. Vain etkö sie kuunelu? Hän matkusti porola ja hevoisella ja välilä hän hihtaski ja käveliki. Kuljethiin se ennenki!

PETTERIN MIKKO: Niin, ja jos hän olis kulkenu kesälä, se olishan hän saattanu kulkkeet venheeläki. Tästä Alattiosta Koutokeinhoon oli silloinki paha mennä venheelä, sillä ko tässä oon niin kovat kosket ja nivat ja korkkeet kurkkiit. Mutta ko päässee kiini Kaaresuanthoon, se siitä oon helppo laskeet venheelä kiini Perämerheen asti.

VILLE VIRTANEN: Hyvä hyvä! Assii selvä! Mutta se Ollin Nuutti? Kuka se oikhein oli? Oonko semmoinen ihminen ollu olemassa?

ANNAN KAISA: Joo vain! Kyllä oon Ollin Nuutti eli Knud Qvæn ollu olemassaki. Kattokkaas, siitä mie halluisin teile muistela, jos tet nyt halluutta kuunela.

KAIKKI: Joo, joo, tietenki! Met halluuma kuula kaikki. Muistele!

Annan Kaisa painaa yhtä knappii, ja samassa heidän edessä seisoo vaimo, jolla oon kohta samanlaiset vaatteet ko niilä alattiolaisilla, joitten tykönä het justiin käythiin. Vaimo alkkaa muistelemhaan. Kaikki kuunelhaan.

Muistelus Lannan Nillasta eli Knud Qvænistä

Knud Qvæn eli Knud Olsen eli Ollin Nuutti eli – niin ko kansa kans sannoo – Lannan Nilla oon kyllä ollu aivan olemassaki. Hän oli yksi kainulainen mies, joka eli 1700-luvula (seittementoistasadan-luvula) Alattiossa. Hänestä oon muisteltu monta muistelusta, ja Knud Qvænin tiedethään ympäri koko Pohjais-Ruijaa. Tämmöinen oon se muistelus Lannan Nillasta:

Nilla se oli yksi kainulainen. Hän oli siirtyny, ko vielä oli nuori mies, Tornionväylän varrelta Alattihoon. Alattiossa hänellä oli pellot ja karkkeet, hän piti elläimiitä ja pyysi kallaa Alattionjovesta ja vuonosta ja aavasta. Nillan mielestä Alattiossa oli hyvä elläät.

Alattiossa asui siiheen aikaan paljon kainulaissii. Kainulaissii oli enämen ko ruijalaissii. Sielä asui kans paljon lapin ihmissii. Ja ihmiset elethiin yhdessä ja hyvin.

Alattiossa asui silloin kans Finmarkun amtmani. Amtmani ei tykäny kainulaisista. Hän sanoi, ette kainulaiset hävitethiin mettää, pyydethiin kallaa ilman luppaa ja kaupathiin sallaa Tornion porvariitten kans. Amtmani kiusas kainulaissii. Sillä kainulaiset alethiin käskemhään häntä Pahaksi Amtmaniksi.

Mutta Nillapa se alkoiki vastustamhaan Pahhaa Amtmanii. Se sanoi, ette se oli amtmani itte, joka hävitti mettää ja hakkas sitä ilman luppaa. Amtmanilla oli näjet iso saha Sahajovessa, ja sahhaa varten häytyi hakata paljon petäjämettää. Amtmani suuttui ja lähätti Nillan fankilhaan Vuorehaan. Sielä Nilla häytyi olla monta vuotta.

Ko Nilla pääsi pois fankilasta, se hän tuli takaisin Alattihoon. Sielä hän sai Talmulahden papilta semmoisen neuvon, ette hän piti lähteet Kööpenhaminhaan Tanmarkun ja Ruijan kuninkhaan tykö ja sielä muistela, minkälainen se Paha Amtmani oli ja kunka se kiusas Alattion kainulaissii. Pappi kirjoitti kans preevin kuninkhaale, ja sen Nilla otti myötä matkale. Se oli syksy, ko Nilla lähti.

Nilla matkusti läpi Ruottin. Hän häytyi hihdata ja ajjaat poroila. Viimen hän tuli Kööpenhaminhaan. Mutta oli jo kevät, ko hän pääsi kuninkhaan tykö ja sai muistela hänen assiin. Kuningas kuunteli, mitä Nilla hänele muisteli, ja luki kans Talmulahden papin preevin. Kuningas kirjoitti uuden preevin ja antoi sen Nillale myötä ja käski, ette Nilla häytyi anttaat sen amtmanille. Sitte Nilla lähti takaisin Alattihoon.

Nilla tuli takaisin Alattihoon ja muisteli alattiolaisille, mitä Kööpenhaminassa oli tapattunnu. Mutta ko Paha Amtmani sai kuninkhaan preevin, se hän suuttui. Mitä preevissä seisoi, sitä hän ei muistelu yhdelekhään. Mutta hän kiusas kainulaissii vielä enämen ko ennen.

Mutta seuraavalla kevvälä Ariniemen ranthaan tuli kuninkhaan laiva Kööpenhaminasta. Laivassa oli kuninkhaan miehii, ja het menthiin heti Amtmanin tykö ja

otethiin hänen fangiksi. Het panthiin Amtmanin kiini laivan masthoon ja lähdethiin takaisin Kööpenhaminhaan.

Sen jälkhiin ei yksikhään ole mithään kuulu Pahasta Amtmanista.

Jos sie tahdot lukkeet enämen Ollin Nuutista eli Knud Olsenista, se siitä seissoo koko paljon mm. (= muun myötä) seuraavissa kirjoissa:

– Jens Petter Nielsen: *Altas historie. Bind 1. De glemte århundrene 1520–1826. Alta kommune 1990.*

– Hans Kristian Eriksen: ”Konflikten mellom amtmann og almue i Finnmark på 1700-tallet.” – Håloygminne 13, laidat 453–463.

– Just Qvigstad oon kans kirjoittannu ylös muisteluksen Pahasta Amtmanista, niin ko Naavuonon ihmiset oon sen muistelheet 1800-luvula (kahdeksentoistasadan-luvula). Sen sie löydät, ko kattot niitä tekstii, jotka meilä oon tekstipuodissä.

Vähäsen Alattioista 1700-luvula (seittementoistasadan-luvula)

Alattion ensimmäisistä kainulaisista met emmä tiedä, koska het oon Alattihoon siirtynheet. Sen met tiedämä, ette jo vanhaasta aijasta saakka kainulaiset oon käynheet Alattiossa kauppaamassa. Sinne oon Tornion kainulaisporvarit tulheet markkinoile myymhään kaikenlaista tavaraa. Sielä oon kainulaiset kans jo vanhaasta aijasta käynheet pyytämässä merestä merikallaa kevväilä. Niin ette het olthiin opphaat Alattiossa jo ennen, ko meilä 1600-luvulta (kuudentoistasadan-luvulta) oon ensimmäiset dokumentit Alattion kainulaisista assuujista.

1700-luvula Alattiossa asuthiin jo paljon kainulaissii. Enimästi het asuthiin Jovensuussa ja muuvala Alattionjoven varressa. Siinä oli hyvä viljoot maata ja pyytää jovesta. Alattion kainulaisila oliki hyvät pellot ja karkkeet ja niityt jokivarressa ja Jovensuussa. Heilä oli elläimiitä, lehmii ja lamphaita. Het olthiin ensimmäiset, jotka viljothiin maata Alattiossa. Het kylväthiin kans jyvää, enimästi ohraa.

Majuri Peter Schnitler, joka 1740-luvula (seittementoistasadan neljensyymmenen-luvula) kävi rajjaa Ruijan ja Ruottin välilä, muistelee, ette

”Ainua paikka, missä löyttyy pellonkylvöö ja jyvänviljomista, oon Vesta-Finmarkussa Alattionjoven varrela, mihiin viimi Ruottin ja Ryssänmaan välisen sodan aikana oon 16 ”kväänii” (niin käskethään tässä maassa ruottalaissii talonpoikkii, jotka oon tulheet Tornion Lapista ja Öystä-Suomesta) ruijalaisele maale siirtynheet; ja ko het oon sepät maanviljoajat, se het oon viljonheet maata, niin ette sielä saadhaan jyvää.” (Schnitler 1742–1745, 54.)

Alattion kainulaisista oon muisteltu kans, ette het olthiin oikhein sepät lohenpyyttäjäjät. Het tiedethiin, kunka joven piti padota, ette saadhaan paljon lohhee.

Alattiossa oli iso petäjämettä Alattionjoven molemilla puolila, ja sillä Alattion kainulaiset tykäthiin assuut siinä Alattionjoven vuomassa. Het asuthiin hirsihuonheissa, ko taas lapin ihmiset ja ruijalaisetki ushein asuthiin turvetkodissa. Sillä kainulaiset tarvithiin paljon mettää. Ruijalainen outavouti, Niels Andersen, kirjoittiki vuona 1734 (seittementoistasattaa kolmekymmentä nelje) amtmanille Vuorehaan (Finmarkun amtmani asui silloin vielä Vuoreassa), ette hänen kainulainen kranni pykäs tyhä uussii huonheita, vaikka sillä jo oli huonheita nokko. Mutta eihän se ruijalainen saattanu ymmärttää, ette kainulaisela häytyi olla kans sauna.

1770-luvula Alattiossa mitattiin maata ihmisille. Silloin maanmittari Bredahl kulki isäniitten tykönä ja kyseli heidän maista, niityistä ja karkkeista ja pelloista. Se kysyi kans, ette mikkä niitten eri maitten nimet olthiin. Niistä nimistä met saatama nähdä, ette oonko isäntä ollu kainulainen, lapin ihminen vain ruijalainen. Meilä oon kartta tässä tällä laidala, mistä tet saatatta nähdä, missä Alattiossa oon olheet kainulaisten maat, missä taas lapin ihmisten eli ruijalaisten maat.

Alattiolaiset kans kaupattiin Tornion kainulaistorvariitten kans. Vanhaasta aijasta oli markkinapaikka ollu meren rannassa, likelä Possukoppaa, siitä vähän öysthään käsin. Vanhoissa dokumenttiissa seissoo, ette sen markkinapaikan nimi oli Eggeskall. Mutta vuoden 1740 (seittementoistasattaa neljekymmentä) jälkhiin alattiolaisilla ei enää ollu lupa kaupata Tornion porvariitten kans. Het kuitenkin tarvithiin niitä tavaroita, mitä Tornion kainulaiset myyhiin, ja haluthiin ostaat niitä. Niin met saatama dokumenttiista lukkeet, ette vuona 1750 (seittementoistasattaa viisikymmentä) alattiolaiset kuttuthiin torniolaisen kauppamiehen Ole Staalnackin Jovensuuhuun. Het ja Alattion lapin ihmiset olthiin iloiset, ette Staalnack tuli Alattihoon. Het kaupattiin tämän kauppamiehen kans. Siitä Paha Amtmani Kielsen suuttui, ja hän tahtoi saada alattiolaissii fankilhaan. Mutta ei hän saanu. Jälkhiin ei Tornion porvarit enää saattanheet kuitenkin tulla Alattihoon.

Mutta olthiin kainulaiset kuitenkin hyvät kuninkhaan alamaiset. Vuona 1747 (seittementoistasattaa neljekymmentä seittemen) het kirjoitethiin alle semmoisen dokumentin, jossa het luvattiin olla alamaiset vain kuninkhaale ”alda Danmarck jah Rudian, Kuninga Frederich Vidis, meidan Souveraine Arba-Kunninga ja Herra”, niin ko dokumentissa seissoo. Kuninkhaan viholissii, se meinaa ruottalaissii, het luvattiin vastustaat.

Ja niin alattiolaiset oonki aina siitä aijasta asti kiini tähään päivhään olheet kruunun hyvät alamaiset.

Mihiin met sitte menemä? Missä halluutta käydä?

ANNAN KAISA: No nyt met tiedämä koko paljon Alattioista. Semmoinen soma paikka se oli 1700-luvula (seittementoistasadan-luvula). Ja sielä asuthiin niin hirmu sepät ihmiset! Mutta joko oon nokko Alattioista? Mihiin halluisitta seuraavalla kerralla lähteet?

HANNUN HANNA: Mie pidän, ette met häytyisimmä lähteet Öystä-Finmarkkhuun. Met näjimä jo, minkälaista elämä oli Vesta-Finmarkussa. Emmäkö saattais käydä Varengissa, vaikka Pykeässä? Pässeehän tällä aikamasiinilla sinneki?

ANNAN KAISA: Joo vain, pässeehän tällä joka aikhaan ja joka paikkhaan, mihiin vain halluuma.

STIINAN LEENA: Ei, ei, emmä lähde sinne! Met olima jo Finmarkussa. Nyt mie halluisin lähteet Tromsshaan. Vaikka Yykehään tahi Kaivuonhoon tahi Raishiin. Tahi kaikkiin paras olis, jos lähtisimmä Naavuonhoon! Se oon fiini paikka!

PETTERIN MIKKO: Mie kyllä halluisin käydä oikhein Tromssan kaupungissa. Olis se soma nähdä, kunka täälä ihmiset elethiin 1700-luvula (seittementoistasadan-luvula). Ja oliko täälä ihmissii silloin?

VILLE VIRTANEN: Niin, niin, oonhan net visshiin fiinit paikat kaikki. Mie halluisin käydä kaikissa paikoissa, missä kainulaiset oon elänheet ja asunheet. Mutta kyllä minusta kuitenkin kaikkiin paras olis lähteet Porsankhiin. Minun äiji oon sieltä pois. Sen paikan mie tahtoisin nähdä. Emmäkö met saattais lähteet sinne?

ANNAN KAISA: Voi kuulkaa nyt, rakkhaat ystävät! Met kyllä kerkkiimä, mie pidän, käydä kaikissa nuoissa paikoissa. Meilähän oon vielä monta matkaa edessä. Häydymä vain tehdä plaanaa. Mutta kattoma nyt. Meilähän oon kokkous netissä ja puhuma siitä sitte sielä.

Kaikilahan oon levveeväylä, eikö vain? Nyt sanoma vain näkemhiin ja hyvästi. Menkkää tervheinä!

KAIKKI: Jää sie tervheenä! Heti kohdattelema taas!

Missä voi?

– *Hiiri söi.*

Missä hiiri?

– *Aitan alla.*

Missä aitta?

– *Vieris jokheen.*

Missä joki?

– *Härkä joi.*

Missä härkä?

– *Tauti tappoi.*

Missä tauti?

– *Taivhaassa.*

(Agnes Eriksenin manuskriptista ”Hiiri Hiukkahamphaan suolapalat ja vähän mitäki muuta”).

3. Sammelin joukko tuli Porsankhiin (kolmas kapitteli)

Petterin Mikko tulee hiljain

Kesä oon jo menny. Syksy oon tullu. Se oon kaunis syyspäivä. Universiteetin siljola oon paljon studenttiita. Mutta siinä oon kans meidän aikamasiini. Siinä met istuma, eikä kukhaan näje meitä. Met odotamma vielä yhtä matkalaista. Met odotamma Petterin Mikkoo. Missä se oikhein oon? Miksi hän ei tule? Oonko hän joutunu väärhään aikaan? Mutta eihän sillä ole ommaa aikamasiinii. Ja sehän assuu Tromssassa. No, häyttyy vain odottaat. Puhuma sitte.

HANNUN HANNA: No, mihii met nyt sitte lähdemä? Sitte ko lähdemä. Jos sitte lähdemä.

LIISAN MATTI: Mitä! Etkö sie ollu myötä praatissa, ko met puhuima siitä? Vain etkö sie muista? Vain etkö sie kuunelu?

HANNUN HANNA: No en ollu myötä! Etkö sie muista? Miehan muistelin, ette mie en saata olla myötä siinä kokkouskessa! Miehan muistelin, ette mie häydyin silloin lähteet minun ämmin tykö Itaalihaan, ko hänelä oli syntymäpäivä. Ja ko hänelä oli syntymäpäivät, se enhän mie saattanu netissä istuut ja praattiit! Sielä oli Torinossa koko suku kovossa. Sielä oli äiji, ja sielä oli minun muori ja faari ja molemat sisaret ja veli ja Kerttu-täti ja Mikko-eno ja sitte minun neput Antti ja Maija ja...

STIINAN LEENA: No voi ihmet! Oonpas sinula sukkuu! Mutta mitä net Itaaliassa tehdhään?

HANNUN HANNA: Ämmi siirtyi sinne jo aikkaa. Äiji sitte siirtyi hänen perässä Itaalihaan. Met muut asuma kuka Tyskässä, kuka Englanissa, kuka Ryssässä, kuka Ruottissa, kuka Kiinassa, kuka ...

LIISAN MATTI: Nyt oon jo nokko sinun sukulaisista! Mutta miksi sie et kattonu eli kuunelu netistä, mihii met menemä? Kyllä Annan Kaisa sielä kaiken muistelee, jos ihminen vain tahtoo kattoot ja lukkeet ja kuunela.

HANNUN HANNA: Net olthiin niin isot syntymäpäivät, ja ko mie kohdattelin minun veljen ja sisaret ja... No niin, sitte mie unheetin koko assiin. Mie vasta tulin pikafllyilä sieltä Itaaliasta. Hyvä ette kerkisin ollenkhaan tänne aikamatkale! Ilmaraidola en olis keriny.

LIISAN MATTI: No hyvä ette kerkisit myötä! Minusta ei olis ollu soma matkustaat ilman sinnuu!

RAGNHILD HANSEN: Mutta missä se Petterin Mikko oon? Mie en ennää halluu odottaat.

VILLE VIRTANEN: Tuoltahan se juoksee! Hykset vain heiluthaan tulessa. Miksi hän niin hiljain tulee? Hoi, Mikko! Tule jo hopusti! Missä sie olet ollu?

PETTERIN MIKKO: Ohhoh! Antheksi, ette mie tulin niin hiljain. Mie olen ollu kläpinvahtina. Minun setä matkusti Amerikkhaan. Niilä oon pikkuinen, ja mie häydyin olla kläpinvahtina siiheen asti, ko sen emäntä tuli kothiin työstä. Kattokkaas, ko minun nepu oli matkustannu Kiinhaan ja sedän appifaari Japanhiin eikä ...

ANNAN KAISA: Hyvä, hyvä! Kyllä met jo uskoma. Nyt se oon jo nokko ämmiistä ja äijiistä ja sisarista ja veljistä ja enoista ja sedistä ja appifaariista ja kummin kaimoista. Hyvä ette sie olet tässä nyt. Nyt met lähdemä heti Porsankhiin, Pyssyjokkeen.

HANNUN HANNA: Mitä! Pyssyjokkeen? Sinnekö met lähdemä? Mie luulin, ette met lähdemä Öystä-Finmarkkhuun.

ANNAN KAISA: Vielä met kerkkiimä sinneki. Mutta nyt lähdemä kattomhaan, kunka assiit olthiin 1700-luvula (seittementoistasadan-luvula) Pyssyjolessa. Niin met päätimä.

Kuosuvaaran vain Hesteniemenvaaran lajela?

Ja huiiii! Aikamasiini lenttää läpi aijan ja avaruuden. Met kattoma ulos ja näjemä, ette taas met olema jonku vaaran laidassa. Tahi kohta vaaran lajela. Näjemä kans ihmisraidon, joka kiikkuu ylös vaaran laittaa. Aikamasiinin särmile ilmestyy mies, joka puhhuu ja sannoo:

” Pyssyjoki kierteli kiiltävänä ja kaunhiina hoppeevanana tänä auringonpaistheisena syyspäivänä kohti pohjaista, kääntyi Tsjudijoven kohdalta vestapohjaisheen ja Silfarin alapuolelta lounhaasheen. Syvvää jään- ja veden kaivamaa uomaa se teki matkaa alas joven silmhiinpistävän sievää, koivuu-, paivuu- ja leppääkassuvaa laksoo. Lakson pohjala kasuis ja kassuu vieläki kaikenlaista pohjaismaitten kukkaa ja marjaa. Kesälä jänkät levviivät laajoina, punaisenkeltaisina hillamaina. Järvissä uipi tammukkaa ja rauttuu. Kesälä lohi leikkii jovessa. Kaikenlaista linttuuki löytyy laksosta. Ja porroo. Oli sielä hukka ja karhuki eläny kerran aikkaa. Karhunpesäkuoppa oli ihmiselle jäänny muistoksi siitä kaukaisesta aijasta. ...”

ANNAN KAISA: Mitä ihmettä! Mihiin met nyt jouduima? Missä met olema? Vuono kyllä oon Porsanginvuono, mutta...

Mies särmilä jatkaa:

”... Mahtava oli se kuva, jonka nähthiin net hyvin parisenkymmentä miestä ja vaimoo, jotka muutamana, aurinkoisena iltapäivänä oktooberikuun puolivälissä vuonna 1944 olthiin saapunheet Kuosuvaaran korkkeimalle lajele, jolle heistä moni ei koskhaan ennen ollu sattunu laskehan jalkkaa. Mutta mistä syystä het nyt olthiin tulheet kattlehan ja ihhailehan tätä sievää, rajattoman suurta laajuutta? Kattoskelehanko vain tätä kaunheutta? Ei vain. Mutta maailma oli sodassa. Ihminen oli pavossa.”

(Tekstit oon Alf Børskogin kirjasta *Kuosuvaaran takana*, 2004, sen alusta.)

Annan Kaisa koskettaa hopusti kepilä yhtä knappii aikamatkan digitaalikartala, ja mies kattoo.

ANNAN KAISA SANNOO: Voi, voi senthään! Miehan painoin väärää knappii. Tuo mieshän oli Niileksen Jussan poika, Alfi, Alf Børsskogiksi kans käsketty. Tet kaikki tiedättä hänen? Hän se oli ensimmäinen, joka kirjoitti kainun kielelä rommaanin. Eli hän kirjoitti usseitaki rommaaniita. Kaikki hänen tiedethään. Mutta hän muistelee 1900-luvusta (yhdeksentoistasadan-luvusta), ja siiheen aikaan met emmä vielä mene. Nuot ihmiset olthiin sikkaristi niitä pyssyjokilaissii, jotka pajethiin tyskälaiissii Kuosuvaarhaan. Niistä Alfi kirjoitti hänen ensimmäisessä rommaanissa.

Mutta nyt! Nyt freistaama uudesti. Räknään kahtheenkymmentheen ja sitte jo ossaama oikeesheen aikaan ja paikkhaan. Yksi kaksi kolme nelje viisi kuusi seittemen

kahdeksen yhdeksen kymmenen yksitoista kaksitoista kolmetoista neljetoista viisitoista kuusitoista seittentoista kahdeksentoista yhdeksentoista kaksikymmentä. Nyt!

Samassa olema toisen vaaran lajela. Porsanginvuono näkyy tähäänki. Ja tässä näkyy ihmissii. Vaaran lajela oon koko ihmistokka. Siinä oon miehii ja vaimoi, vanhoita ja nuorii. Ja kläppii kans.

YKSI MIES PUHHUU: Katto sie, vaimo! Kattokkaa lapset! Kattokkaa ämmi ja äiji! Älkkää ennää itkekkää! Kattokkaa, kunka kaunhiin sijan mie olen teile löytäny! Kattokkaa tuota jokkee, mikä tuola kaunhiissa syyspaistheessa kiertele! Kattokkaa nuoita jänkkii, missä marjaa oon nokko! Kattokkaa tuota mettää, missä kassuu koivuu ja paivuu ja petäjää ja kaikenlaista puuta! Kattokkaa tuota sinistä vuonoo, missä oon kallaa enämpi, ko tet ikinä saatatta syödä! Kattokkaa kaikki! Met olema tulheet paratiishiin!

VANHAA VAIMO: Katto sie Sammeli itte! Mitäs ihmissii nuot oon, jotka tuola vaaran laittaa kiikuthaan? Sie sanoit, ette täälä ei asu kukhaan! Kukkas sielä nyt tulhaan?

Met põlästymmä. Nähthiinkö net kuitenkin meidät? Sitte näjemä, ette vaaran laittaa kiikkuu vieras ihmistokka. Siinä oon kolme vaimoo ja kaksi miestä ja monta kläppii. Het oon kohta soman näköinen joukko. Miehistä yksi oon pitkä, toinen lyhykäinen. Pitkälä miehelä oon kohta mustat hykset ja musta parta ja hirmuisen pitkät kädet ja jalat. Toinen mies oon vanhempi ja lyhykäisempi. Hänelä oon aivan valkkeet hykset ja valkkee parta ja lyhykäiset kädet ja jalat. Molemat oon hyvin laihat. Heilä oon laihat posket ja laiha kaula ja niska. Vaimot taas oon pullevat ja sievät.

Ko het nähdhään, ette vaaran lajela oon ihmissii, se heti het kiikuthaan sinne. Lapset vähän põläthään ja jäädhään seisomhaan vähän kauvemaksi. Yhdälä vaimola oon pikkuinen sylissä. Het tervetelhään ja puhuthaan.

Tänne oon hyvä asettuut!

VANHAA MIES: Hyvvää päivää! Mistäs kaukkaa vierhaat tulhaan?

SAMMELI: Hyvvää päivää vain sinuleki, Olli! Tääläkö sie Olli oletki! Ja kaikki sinun väki kans! Ollin Pekka ja tyttäretki, Kaarina ja Priita. Ja tämä tässä taittaa olla sinun minni, Ollin Pekan emäntä?

VANHAA MIES (ELI OLLI): Jaa, kukas... No mutta! Joo vain! Itte Sammelihan se siinä! Kippaisen Sammeli! Ja Kreeta! Ja kläpitki jo nuoin isot! Hyvvää päivää, rakkhaat krannit! Kunka se mennee teilä?

SAMMELIN KREETA: Joo. Methän tässä. Hyvin se mennee, ko tuo Sammeli toi meidät tänne Porsankhiin. Minun ja appifaarin ja anopin ja kläpit, koko perheen. Vaikka mie kyllä olisin vielä saattanu elläät Kaarasjovessaki, mutta Sammeli tahtoi tänne meren ranthaan. Kunka täälä saattaa elläät, sitä mie en kyllä tiedä.

SAMMELI: Se houraa vain Kreeta. Älä sie sitä kuuntele. Sinne Kaarasjokheen tuli niin paljon väkkee Alattiosta, ettei sielä ennää ollu sijjaa. Lapin ihmissiiki sinne alkoi siirtymhään. Ko sen rajan tehthiin Tanmarkun ja Ruottin välile, se ei sielä ennää ollu rauhaa. Joka nivassa ja koskessa niin paljon pyytääjää, ettei joukkhoon tahtonu mahtuut. Mie meinasin, ette nyt mie otan minun joukon myötä ja lähden meren ranthaan. Sielä oon hyvä sija. Ja tässä met nyt olema, ämmi ja äiji ja mie ja emäntä ja kläpit. Enhän mie perettä sinne Kaarasjokheen

saattanu jättää. Heti tulhaan kans minun suokeri ja sen emäntä, tuon Kreetan sisar Priita, sinun sisaren kaima.

OLLIN PEKKA: No tervettulemaa teile kaikile! Soma se oon kohdatella entisen krannin. Tännekö tet sitte aijotta siirttyyt asumhaan, koko peret? Tänne Hesteniemenvaaran alle eli tuone Pyssyjoven suuhuun vain mihiin?

SAMMELI: Tuone met aijoma asettuut, tuohon Pyssyjoven suuhuun. Sielä näkkyt joven suussa niin kaunis lakso maa, ette sinne met asetumma. Vaimoväki saa sannoot mitä tahtoo! Mutta missäs tet, Ollin joukko, asutta? Tääläkö tet Hesteniemenvaaran alla tetki asutta? Vain joven suussa?

OLLIN PEKKA: Ei, ei. Älä sitä pölkkää. Tet saatta kyllä rauhassa assuut Pyssyjovessa. Sielä oon maa aivan tyyhä. Met asuma Keisissä. Met olema asunheet sielä siitä asti, ko lähdimä Kaarasjovesta. Sielä assuu tämä minun faari, sielä asun mie ja minun emäntä Marja, ja sielä asuthaan kans nämät minun sisaret Kaarina ja Priita.

SAMMELIN KREETA: Ja niin, Ollin tyttärethän siinä. Jokos se oon teileki mies löytyny, ko kläpitki nävythään olleevan?

OLLIN PRIITA: Joo vain oon löytyny! Hyvä mies minula oonki! Se oon ruijalainen. Minun kläpit saatethaanki sekä ruijaa ette kainuu. Ja niin saatethaan nämät neputki, nämät minun sisarenki kläpit. Ja saatethaan net lapinki kieltä. Mutta lapset oon orvot, ko sisarelta kuoli mies.

OLLIN KAARINA: Niin, se oon totta. Mie olen nyt leski. Minulta kuoli mies, Matti-rukka, jo vuosi aikkaa. Ja lapsirievut jääthiin orvoksi. Kattokkaa! Minula oon tuossa poika, vain kolme vuotta vanhaa. Ja tämä pikkuinen tässä, tytär, oon tyhä yhden vuoden ikäinen. Ittekhään mie en ole vielä ko kaksikymmentä vuotta vanhaa.

SAMMELIN KREETA: Voi sinnuu rieppuu! Tyhä kaksikymmentä vuotta vanhaa! Ja yksin sie jo jäit lasten kans ja leskeksi! Voi voi sinnuu rieppuu!

OLLIN PRIITA: Niin, mutta hänelä oon jo uusi yrkä kattottunna! Se oon meidän kranni Keisistä, Pekan Mikko. Mikko oon lapin miehii, ja oikhein hyvä mies! Heti Kaarina taas seissoo alttarilla morssiina!

OLLIN KAARINA: No niinhän mie seisonki! Minun kläpit saadhaan taas faarin. Se oon hyvä! Ja Mikko oon oikhein seppä mies. Se pyytää vuonosta ja aavasta. Sitte oon lapsila ruokkaa nokko! Veli ei tarvitte ennää aina minule pyytää, mutta itte saatama pyytää veljeleki!

OLLIN PEKKA: Mitä sie Kaarina houraat! Mielelä mie sisarelle kallaa pyydän! Ja kaikile muileki! Porsangin vuonossa ja aavassa oon kallaa nokko kaikile! Nyt sie häydyt heittää taajomasta ja houraamasta!

Ollin joukko ja Sammelin joukko praatithaan siinä vielä kauvoin. Het muistelhaan toinen toisele omista kranniista ja perheestä ja sukulaisista ja kyläläisistä ja kuulhaan kaikki uutiset. Näyttää siltä, ette het oon hyvät krannikset. Heile tullee varmasti hyvä elämä Porsanginvuonon rannala.

Met kiikuma takaisin aikamasiinhiin. Ja huiii! Taas olema Universiteetin siljola. Puhuma vielä vähän.

Ylipuolen muistelusten persoonat oon kaikki historialiset ja löydythään Geir Haukedalin tutkimuksesta *Den kvenske innvandring til Nord-Troms og Vest-Finnmark*, 1980. Sie saatat kattoot kans, mitä Samuli Paulaharju oon kirjoittannu Pyssyjoven kainulaisista kirjassa *Ruijan suomalaisia*, 1928, I. [= laita] 108–129.)

Katto kans Johan Beronkan ylöskirjoittamat muistelukset ”Ensimmäiset ihmiset tulthin

Pyssyjohkeen Suomesta, Peltovuomasta” ja ”Ensimmäisii asukhaita Lemmijovessa ja Pyssyjovessa”. Tässä alapuolela oon knapit niihin muistelukshiin. Tekstit oon otettu Vappu Pyykön redigeeraamasta kokhoonpanosta *Kvenske fortellinger fra gamle dager*, ja niissä oon kans vähäsen suomenkielissii selityksii.

Ihmiset oon erilaiset

ANNAN KAISA: Semmoista oli elämä 1700-luvun puolivälissä Porsangissa. Met kävimä vuodessa 1768 (seittementoistasattaa kuusikymmentä kahdeksen), mie uskon, jos en taas painanu väärää knappii.

RAGNHILD HANSEN: Ei, ei, kyllä se oli oikkee vuosi. Silloin, mie pidän, Kippaisen Sammelin joukko ja sen suokerin joukko ja appifaarin joukko tulhiin Pyssyjohkeen. Ja silloin oli Pyssyjoki vielä aivan tyyhä ihmisistä. Ei yksikhään ihminen asunu sielä. Mutta kylläpä net olthiin erikoiset ihmiset! Toisila olthiin aivan mustat hykset ja toisila aivan valkkeet. Ja toisila olthiin siniset silmät ja toisila ruskeet, kohta mustat silmät. Ja kaikki olthiin kainulaiset!

LIISAN MATTI: Niin. Ja toiset olthiin pitkät ja toiset lyhykäiset. Näjittäkö, kunka lyhykäiset jalat Ollila olthiin?

PETTERIN MIKKO: Mutta vaimot olthiin kaunhiit, kuitenkin Ollin Kaarina. Sillä oli niin sievät muodot, sievä suu ja sievä pieni nenä! Ja pienet sievät kädetki vielä. Mie olisin halunu ottaat sitä kädestä ja tervetellä. Vielä mie olisin halunu summastaat sen pikku sormii ja ...

LIISAN MATTI: Ja vielä sie olisit sikkaristi summastannu sen sievii varphaitaki! Ei, ei Mikko! Sie häydyt muistaat, ette niitä tyttäriitä ei enää ole. Etkä sie pidä niitten kaunhiita muottoi eli sinissii silmii eli punaissii poskii hunteerata.

VILLE VIRTANEN: Niin. Ja miksi sie Ragnhild sitä ihmettelet, ette kainulaiset olthiin monen näköiset? Oonko net nyt yhden näköiset kaikki? Oonko kaikila valkkeet hykset ja siniset silmät? Oonko kaikila levveet harttiit ja suora sölkä?

HANNUN HANNA: No ei tietenkään! Aika oon eri! Meilä oon niin monta lajjii sukkuu. Niin ko minula oon sukkuu Ryssästä ja Franskasta ja Kiinastaki. Ja kuka tietää mistä!

VILLE VIRTANEN: Ja kattokkaa minnuu! Mie olen suomalainen, mutta minula oon kohta musta iho ja iso suu ja leuka ja paksut huulet ja valkkeet hamphaat. Kuitenki mie olen suomalainen!

LIISAN MATTI: Jaa. Silläkö sinula oon nuoin mustat hyksetki? Ja paksu niska!

VILLE VIRTANEN: Sinula ittelä se paksu niska oon! Mutta minula oon äiji, se oon muorin faari, Afrikasta. Sillä mie olen niin kommee!

STINAN LEENA: Älkkää nyt taajokkaa! Kaunhiit net olthiin vanhaat kainulaiset ja kaunhiit oletta tetki. Ruma saattaisin olla vain mie, sillä ko minula oon niin lyhykäiset sääret ja paksut reidet. Ja polvetki oon paksut ja eriliikaisesti perset. Mie häytyisin laittuut! Rinnat kuitenkin oon liian pienet.

VILLE VIRTANEN: Nyt sie, Leena, taajot! Kaunishan sie olet! Oikhein kaunis! Mie olen kattonu. Sinula oon kaunhiit pienet korvat ja kaunis pitkä kaula! Ja niin sievä leuka...

ANNAN KAISA NAURAA: Nyt tet jo taajotta kaikki! Kaunhiit olthiin vanhaat kainulaiset, kaunhiit oletta tetki, kaikki! Ihmiset oon – onneksi – vielä eri näköiset. Jokku oon pitkät ja jokku oon lyhykäiset. Jokku oon paksut ja jokku oon hoikat. Jokku oon vaaleet ja jokku tummat. Met emmä siitä perusta, sama hyvä kaikki. Mutta sanokkaa! Oliko Porsangissa soma?

KAIKKI HUUDETHAAN: Oli oli! Oli Porsangissa soma!

STIINAN LEENA: Mutta seuraavalla kerralla lähdemä toisheen paikkhaan.

ANNAN KAISA: Praatima siitä sitte taas netissä. Tulkkaa myötä kaikki! Vaikka olis minkälaiset syntymäpäivät ämmilä eli äijilä eli faarila eli muorila eli sisarella eli veljelä eli nepula eli suokerilla eli kenelä...

KAIKKI: Met olema myötä, vaikka olis syntymäpäivät kummin kaimala!

*Aamula varhain
ennen ko muut
käyrässä luut
ja väärässä suut
mutta ennen ko muut!*

(Agnes Eriksenin manuskriptista ”Hiiri Hiukkahamphaan suolapalat ja vähän mitäki muuta”...

4. Naavuonossa tapattuu! (Neljes kapitteli)

Stiinan Leena meinaa olla rohkee

Studentit oon taas aikamasiinissa. Het meinathan taas lähteet aikamatkale. Mutta miksi het näytethään niin pölästynheiltä?

VILLE VIRTANEN: Ei, ei, Leena. Et sie saata tehdä sitä! Mie en anna luppa! Se oon aivan liian vaaralinen.

STIINAN LEENA: Älä sie pölkkaa! Mie olen kyllä oikhein varovainen. Ei kukhaan huomaa eikä näje, kuka mie olen.

LIISAN MATTI: Mutta kyllä se oon vaaralinen lähteet puhumhaan heidän kans. Ajattele nyt! Jos sie muutat jotaki heidän elämässä, vaikka juuri vähäsenki, se sehän saattaa muuttaat koko historian. Piian ei meitäkhään sitte olekhaan ollenkhaan olemassa! Mitä met sitte tehämä?

STIINAN LEENA: Älkkää nyt taajokkaa! Kattokkaas, mie olen valmistunnu oikhein hyvin. Mie olen lukenu ja tutkinu kaikki, ette kunka sielä Naavuonossa silloin 1800-luvula (kahdeksentoistasadan-luvula) oli assiit ja elämä. Ja mie olen kans lukenu ja tutkinu, minkälaista elämä oli sielä Pajalassa, mistä mie makka tulen. Ja jos net alethaan ihmettelemhään ja kyselemhään jotaki, niin sitte mie vaan sanon, ette mie lähdenki tästä Alattihoon, eikä kukhaan ennää ihmettele eikä kysele mithään. Sielähän nyt oon niin paljon Ruottin väkkee muutoinki.

HANNUN HANNA: Mutta katto nyt nuoita sinun vaatteitaki! Tuomoiset overalsit ja aikasaappaat. Ja hyksetki sinula oon aivan lyhykäiset.

MAIJAN KREETA: Niin. Sie olet aivan väärän näköinen. Sie häytyisit vaatita ittesti aivan toisheen lahiin. Sinula pitäis olla pitkät hykset ja pitkä hamet ja paita ja västi päälä. Ja ko sielä nyt oon jo talvi, se sinula häytyis olla kans tröijy ja kohta turkkiki päälä ja nutukat jalassa.

VILLE VIRTANEN: Nutukat? Häh? Mikkä net semmoiset oon?

STIINAN LEENA: No nutukoita kans vanhaat kainulaiset pidethiin. Net olthiin semmoiset oikhein lämpimät kengät, jotka oli tehty poron koipinahasta ja niihin panthiin kenkäheinää sisäle. Mutta totta tet nyt ymmärättä, ette tietenki mie ossaan itteni vaatita ja panna oikeet vaatteet pääle, ko menen sitä Naavuonon väkkee puhuttelemhaan. Enhän mie mikhään tyhmä ihminen ole, vain mitä? Mie olen sopinu kaikesta Annan Kaisan kans, tietenki! Kyllä hän tietää, kunka aikamatkalainen häyttyy vanhaan ajan ihmissii puhutella.

ANNAN KAISA: Niin, met olema kaikesta sopinheet. Stiinan Leena halluu puhhuut vanhoitten Naavuonon ihmisten kans. Kyllä se mennee oikhein hyvin. Ja sielähän oon nyt markkinat, se kukhaan ei yhtä tytärtä huomaa siinä kaikkiin muitten sejassa.

LIISAN MATTI: No olkhon! Lähdemä nyt sitte! Kello oon jo justhiin 10 (kymmenen), ja methän olima sopinheet, ette lähdemä 10:ltä (kymmeneltä).

ANNAN KAISA: No lähdemä. Yksi kaksi kolme nelje viisi kuusi seittemen kahdeksen yhdeksen kymmenen nyt!

Olema Naavuonossa

Aikamasiini oon taas laskenu vaaran laithaan. Mutta nyt aukkee edessä toisenlainen näkymä ko viimi kerralla Porsangissa. Se oon hiljainen syksy, novemperikuun keskiväli, tarkasti sannoin 18. (kahdeksentoista) novemperikuuta vuona 1852 (kahdeksentoistasattaa viisikymmentä kaksi), tuorestaipäivä. Edessä näkyy meri. Meri oon aivan harmaaja, mutta kuitenkin tyven. Skonto makkaa meren päälä, ja meressä skonnon keskelä nävythään isot saaret. Näkymä oon hyvin kaunis, vaikka vähän synkkä. Meilä oon vähäsen kylmä, vaikka meilä oonki hyvät ja lämpimät päälysvaatheet päälä, paksut housut jalassa ja paksu takki päälä ja villainen toppilakki päässä ja vielä vantthuut kädessä. Kattelemma näkymää ja puhuma.

ANNAN KAISA: Nyt met olema sitte Naavuonossa. Tuo vaara tuossa ylipuolela oon Ulttavaara ja tuo tuon joven toisela puolela oon Iso Ruossa. Tuo saari tuossa meidän edessä oon Vuori, ja tuo tuola kauvempana, mikä noussee skonnon sejasta, oon Lokkanen. Ko tet kattotta tuone vuonon sishään päin, se sielä näjettä kaitaisen salmen kahden niemen välissä. Se oon Pikkuvirta. Ja tuola ulompana oon sitte Isovirta. Mutta enimät kainulaiset asuthaan täälä vuonon sisäosassa, ko täälä oon hyvä viljoot maata. Mutta ko tet kattotta etelhään käsin, se tuola tet näjettä ison kylän. Se oon Kätkänen. Sielä Kätkäsessä net markkinat oon.

STIINAN LEENA: Mutta kattokkaa! Tuolta tulee vaaran laittaa koko tokka miehii! Kattokkaa kunka net oon lokaiset! Housut, takit, saappaat, kaikki vaatheet oon juuri mustat lovasta! Ja muodotki oon juuri mustat. Ja vielä tuomoiset kauheet karvalakit päässä. Huh! Mie pölkkään! En mie nuoitten kans tohtis mennä puhelemhaan.

ANNAN KAISA: Net oon sikkaristi työmiehii tuolta ylhäältä kruuvasta. Täälä oon kans kuparikruuva niin ko Kaavuonossaki. Tämä vain ei ole niin iso eikä täälä ole niin paljon työmiehii ko Kaavuonossa. Ennemän tämä kruuva oli tuossa likempänä kyllä Kätkäsenjoven varressa, ja sen käskethiin Etvartinkruuvaksi. Mutta ko sieltä malmi loppui, se sitä alethiin kaivamhaan tuolta kauvemppaa likempänä Paattarinjokkee. Työväjele tuli niin pitkä matka kruuvhaan, ette het häydythään nyt olla viikot ylhäälä tunturissa, maanantaista perjantaihiin. Lauvantaina ja sunnuntaina niilä oon vappaapäivä.

VILLE VIRTANEN: Mutta kuulkaa! Kävelemmä nuoitten miesten perässä ja kuuntelema, mitä het puhuthaan.

Ei kruuvatyö ole ihmisen työtä

Het naakithaan työmiesten perhään vaaran laittaa alas kohti kyllää. Kylässä näkkyyki olleevan paljon ihmissii. Työmiehet puhelhaan.

YKSI TYÖMIES: Kyllä piti olla taas raskas viikko, vaikka tällä viikola met saimaki lähteet alas nyt jo tuorestaina. Mie jo meinasin tiistaina, ette nyt en kyllä jaksa enämpää, nyt tämä poika sannoo jäähyvästit tälle työle ja lähtee muihiin hommhiin. Mutta siinä se meni tiistaiki ja keskiviikko. Ja nyt oon jo tuorestai. Vain sen mie sanon, ette jos met emmä olis pääsheet lähtemhään markkinoille tääpänä, se mie en olis tänne jääny. Sillä ko tääpänä alethaan net markkinat Kätkäsessä. Ja mie kyllä aijon markkinaväjeltä kyselä, ette eikö sitä olis vaikka trengin paikkaa jossaki eli jotaki muuta työtä, ette pääsis pois näistä kruuvahommista. Mie en kyllä ennää jaksa sitä kivvee särkkeet. Ja hakkeet, hakkeet sitä kuparimalmisuonta, mitä ei tahdo löytyyt. Ja palkkaakhaan ei makseta ko siitä malmista, minkä löydämä. Niin ette met saama tehdä tyyhää työtä ja vielä ilman. Nämät net ei kyllä ole ihmisen hommat!

TOINEN TYÖMIES: Totta puhut, Jussa! Ei tämä ole ihmisen työtä. Kruuvassa oon kylmä ja pimmeä, ja työ oon lokainen ja vaarallinen. Lisäksi meilä oon vielä huono palkka. Mutta vielä hullumaksi mennee, ko taas tänäki talvena tahdothaan, ette met frahtaama malmii tunturin yli Kaavuonhoon. Menheenä talvena meinasimma kuola kylmhään, justhiin pärjäsimmä hengen.

KOLMAS TYÖMIES: Niin. Mie en kyllä ennää sinne lähde malmii frahtaamhaan. Miekhään en ole sikkari, jos mie viittin ennää jatkata tätä hommaa. Piian mieki lähden hakemhaan parempaa työtä. Tahsi sitte mie ostan maata ja alan maanviljojaksi eli puunaksi. Ko vain sais kovotuksi rahhaa nokko.

NELJES MIES: Totta puhutta kaikki. Tämä oon koiran elämää. Mutta kattokkaa! Mitä tuola alhaala tapattuu? Mitä sielä torathan ja huudethaan? Taittaa olla koko tappelu sielä!

ENSIMÄINEN MIES (JUSSA): Joo vain! Voi kauheeta! Ja lensmaniki se sielä jotaki hääää.

Menemä hopusti, ette näjemä, mitä sielä oikhein tapattuu!

Perkelheestä koko esivalta!

Miehet melkkein laukothaan loppumatkan alas kylhään, ja met perässä. Kova meininki sielä oliki. Lensmanilla oli monta miestä myötä, ja nämät olthiin juuri aresteeraamassa muutamppii ylisaaemelaissii eli lapin ihmissii. Siinä ympärillä laukothaan kauppamies ja työnjohtaja Bergmark ja huudethaan kans. Mitä kummalista täälä oikhein tapattuu? Tämä ei ennää ole soma!

BERGMARK: Ottakkaa net kaikki kiini! Pankkaa net kaikki rauthoin! Net heti tapethaan meidät, niin ko niitten joukko Koutokeinossa tappoi hyvän lensmani Puhtin ja kauppamies Ruutin! Ja papinki vielä hakathiin ja piiskathiin! Koirat net oon kaikki! Antakkaa sölkhään vain koko joukole ja fankilhaan! Piiskaa vain persheele, niin ko netki annethiin Koutokeinon hyväle papile Voslefile. Piiskaa pahoile koirile!

YKSI YLISAAAMELAINEN: Koira olet sie itte, Perkmarkki, ja itte Perkelet! Etkö sie kiussaa työmiehii kruuvassa, niin ette het justhiin pärjäthään hengen. Perkelheestä oon koko kruuva! Ja Perkelheestä koko markkinapaikka! Tuo kauppamieski se vain myypi viinaa ja ellää synnissä. Niin ko elethään synnissä pappi ja koko seurakunta!

TOINEN YLISAAAMELAINEN: Synnissä ellää jo koko valtakunta. Perkelheestä oli seki teko, ko rajan kokonhansa panthiin kiini, ja met emmä ennää pääse porroin kans Suomen puolele. Helvetthiin joutukhoot kaikki esivallat ja hallitusherrat ja papit ja muut huoran penikät! Palakhoot net Helvetissä ikuisessa valkkeessa aina ja iänkaikkisesti! Aamen!

KOLMAS YLISAAAMELAINEN (VAIMO): Tet huoran penikät! Tehkää paranuksen! Mie sanon, se oon viimi kerta ko teilä oon siiheen mahdollisuus! Helvetthiin joudutta koko joukko, pappi ja lensmani ensimmäisenä.

NELJES YLISAAAMELAINEN: Pankkaa vain meidät rauthoin ja sulkekkaa fankilhaan ja vaikka tappakkaa! Viimisellä tuomiolla met kohdattalema ja silloin näjemä, kuka oon kuka. Pappi ja kauppamies ja kaikki tet suruttomat, tet joudutta alimaishen Helvetthiin, mutta met vanhurskhaat saama armon ja saama nähää karittan muodot ja Jumalan nävön. Helvetthiin mennee koko syntinen maailma, kruuvat ja kauppamiehet ja papit ja lensmanit ja Perkmarkki kans, joka oon Perkelheestä, niin ko nimiki sannoo ja todistaa. Sielä teidät sitte poltethaan ikuisessa tulesa. Eikä auta itku eikä hamphaitten kiristys.

KAUPPAMIES: Nyt tukkikkaa niitten suut! Kattokkaa! Tuo hullu reppii minun vaattheet. Minula oli aivan uusi ja tyyris takki, ja nyt tuo hullu reppii sen.

YLISAAMELAINEN: Niin mie revinki! Ja tuon synnin merkin, hatunki, mie sinulta viskaan merheen. Nuoin! Haje sen nyt sieltä! Ja mikä oon tuo vyö, mikä sinula henkkaa kaulassa? Oonko sinula hirttämätouvi siinä valmhiina, ette sie siiheen niin ko synthiin menet hirtheen. Met vihhaama synttii, mutta sie taidat sitä oikhein rakastat, ko sen kaulhaaanki henkastat. KAUPPAMIES: Anna sie lapin äijäriepu minun kravatin olla! Appuu, sehän hirttää minun! Mie tukettun!

Lensmani ja sen apumiehet saadhaan kuitenkin ylisaaamelaiset aresteeratuksi, ennen ko mithään sen hirveemppää tapattuu. Kyläläiset ja markkinaväki ihmetelthään ja puhuthaan. Nyt se Stiinan Leenaki saattaa mennä ihmisjoukkhoon ja puhela heidän kans. Vähän syrjässä seisothaan mies ja vaimo, ja hän mennee heidän tykö.

Jumalan rauhaa kaikile!

STIINAN LEENA: Jumalan rauhaa!

MIES: Jumalan rauhaa sinuleki, tytär! Mistäs kaukkaa sie olet pois, ko met emmä tunne sinnuu? Met olema tässä Vartin Efraimin Efraimi ja tämä oon minun emäntä Jussan Priita Stiina, Raisista pois.

STIINAN LEENA: Jaa. Mie olen Leena, Pajalasta pois. Tulin tänne markkinaväjen kans. Ajattelin, ette piian täälä oon työtä minule. Jos vaikka piijan virka löytyis. Tahi jos olis työtä tässä kruuvassa. Mutta täälähän tapattuu aivan kauheita. Mitä tämä tämmöinen meininki oikhein oli? Kello oon vasta kymmenen aamupäivälä, vain joko se oon puoli yksitoista, ja jo kauhee riita ja tora.

VARTIN EFRAIMIN EFRAIMI: Niin. Net oon nämät ylisaaamelaiset olheet nyt aivan villinä. Net oon saanheet sitä Lestaatiuksen oppii, mutta het oon taitanheet ymmärttää sen kokonhansa väärin. Menheenä vuonaki het olthiin täälä markkinoilla ja silloin kans huudethiin ja torathiin. Mutta ei net silloin senthään kethään tappanheet. Nyt muistelhaan, ette viimi viikola olis tapattunnu aivan kauheita Koutokeinossa. Kauppamiehen ja lensmanin olis tapettu ja papin olis piesty. Se oli kuulema viimi viikon maanantaina, ko kaikki se olis tapattunnu. Nyt net murhamiehet istuthaan Alattiossa fankilassa, mutta nämät hullut täälä vielä mellastethaan.

STIINAN LEENA: No voi kauheeta! En mie kyllä saata ymmärttää, ette Lestaatius olis heidän käseny semmoissii tehdä. Lestaatius oon meidän pappi Pajalassa, kyllä mie sen tiedän ja tunnen. Kova mies se oon saarnaamaan Jumalan sanna ja opettamaan meitä pölkäämhään synttii. Ja moni oon alkanu pölkäämhään sekä Lestaatiusta ette synttii! Mutta ei se Lestaatius kethään käske tappaat. Ei vainkhaan!

JUSSAN PRIITA STIINA: En miekhään sitä usko. Mie pidän, ette Lestaatius oon viisas mies ja hyvä pappi. Hän ei elä synnissä ja maailman turhuudessa, niin ko nämät meidän papit täälä. Tääläki oon käyny niitä Lestaatiuksen saarnamiehii ja het oon muistelheet siitä Lestaatiuksen opista, ja kohta kaikki täälä Naavuonossaki jo oon Lestaatiuksen uskossa. Pappi Kvaale vain vielä oon suruton, ja jokku kulkumiehet tuola kruuvassa. Niin ja kauppamies kans. Se ei siitä Lestaatiuksen uskosta tykkää, ko kohta kukhaan ei ennää osta häneltä viinaa. Kyllä Lestaatiuksen usko oon hyvä! Tuo meidän Efraimiki ennen joi viinaa, ko se työteli tuola kruuvassa. Perjantaina heilui aivan päissä ja vielä lauvantaina. Oli se niin kauheeta ja syntistä elämää!

VARTIN EFRAIMIN EFRAIMI: No no, Priita Stiina. Nyt sie taas taajot. Se oli ennen se, ennen ko met naima ja siirymä Sutuvuonhoon ja aloima maanpruukhiin. Olenhan mie nyt aivan siivo mies.

JUSSAN PRIITA STIINA: No olet sie siivo mies, ja kyllä mie sinnuu rakastan, nyt ko sie olet uskossa. Mutta viinaa mie vihhaan ja inhoon!

VARTIN EFRAIMIN EFRAIMI: Mutta sie Stiinan Leena. Sie sanoit, ette sie olet Pajalasta. Kenenkäs tyttäriitä sie oikhein olet? Ja mistä paikasta pois? Kattos, mieki olen Pajalasta. Tahsi siitä likeltä Kangosesta. Nuorena miehenä lähdin tänne Naavuonhoon työtä hakemhaan. Mie en muista sinnuu enkä tunne sinnuu.

STIINAN LEENA: Miekö? Kenen tytär mie olen? No, mie olen Stiinan tytär. Mutta nyt mie häydyn mennä. Minun kumppanit tuola jo odotethaan. Oli soma puhela. Jääkkää tervheinä!

Kello oon jo yksi

Stiinan Leena lähtee hopusti. Hän kulkkee väkijoukon läpi ja sitte ommiin aikamatkakumppaniitten tykö. Hän oon vähän pölästyyny.

MAIJAN KREETA: No, kunka se meni? Menikö se hyvin? Mitä sie sait tietttää?

STIINAN LEENA: Meni se hyvin siiheen asti, ko se mies alkoi puhumhaan, ette hänki oon Pajalasta, ja kyselemhään, ette kenen tytär se mie olen ja mistä paikasta Pajalasta pois. Ja se vaimoki kyllä katteli vähän oudosti näitä minun vaatteita. Oonkhoon nämät minun vaatteet kuitenkin juuri oikeet? Minula oon kyllä pitkä paksu hamet ja tämmöiset kauheen paksut villasukat ja nutukat jaloissa ja villatruijy ja turkki päälä, paksu huivi kaulassa ja vantthuut kädessä. Mikä tässä kuitenkin oon väärin?

VILLE VIRTANEN: Se oon paha sannoot. Mutta piian sie vain olet liian fiini. Eihän semmoinen tytär, joka piijan paikkaa hakkee, saata olla kovin rikas ja fiini.

RAGNHILD HANSEN: Ei mutta nyt met kyllä lähdemä täältä. Methän häydytä olla takaisin Tromssassa ja omassa aijassa kello yhdeltä ja kello oon jo kymmenen vaila yksi. Met olema olheet täälä jo kolme tiimaa. Minula oon opetustiima kvartin yli yksi.

MAIJAN KREETA: Niin. Voi voi! Aika mennee hopusti. Mutta kyllä tämä oli jännittäävä reisu, vaikka vähän hirveetäki oli. Mie en tieny, ette tääläki oon joskus ollu näin kova meininki.

STIINAN LEENA: Älkkää nyt luulkkää, ette Naavuonossa tasan oon ollu tämmöistä rauhatonta. Se oli vain silloin sen pienen ajan, ko net ylisamelaiset, joila oli kesäsiijat Naavuonossa, olthiin siinä villissä uskossa. Sitte jälkhiin oon Naavuonossa kyllä ollu aivan rauhalinen ja siivot ihmiset.

LIISAN MATTI: Mutta nyt tyyhät puhheet pois ja hopusti aikamasiinhiin. Minulaki oon opetustiima taas kvartin yli kolme.

Tahtoisitko tietttää enämen?

Jos sie halluut lukkeet enämen Naavuonosta ja Kätkäsen kuparikruuvasta ja ylisamelaisen villistä uskosta, se sie saatat lukkeet siitä Ivar Bjørklundin kirjoittamasta Naavuonon historiasta ”Fjordfolket i Kvæningen”, joka tuli ulos 1985. Siinä seissoo melkkein paljon kans Naavuonon kainulaisista ja mm. Efrain Efraimsen Warthista ja sen emänestä, raisilaisesta Brita Stina Johansdatterista, niin ko niitten nimet oon dokumentiissa ruijan kaavan jälkhiin kirjoitettu. Kans kruuvan työnjohtaja Bergmark oon historialinen persoona. Hän oli ruottalainen. Hän oli, ennen ko tuli Naavuonon kuparikruuvhaan työhöön, työtely Pajalassa Könkhään rautapruukissa. Hän oli oikhein kova mies, eikä työntekkiijät ollenkhaan tykänheet hänestä.

Koutokeinon ”kapinasta” oon kirjoitettu montaki kirjaa. Yksi oon kainulaisen kirjailijan Idar Kristiansenin kirjoittama kirja ”Korstog mot Kautokeino” (kirjassa ei seiso, minä vuona se tuli ulos!). Toinen oon hollantilaisen tutkijan Nellejet Zorgdragerin ”De rettferdiges strid” (1997). Siitä oon ollu monta eri mieltä, ette miksi semmoinen uskonollinen liiket pääsi aina niin rauhalisten saamelaisten joukossa syntymhään. Ja miksi juuri Koutokeinon ylisaaamelaisten joukossa eikä esim. Kaaresuanossa, missä Lars Leevi Læstadius paljon enämen vaikutti? Jokku tutkiijat meinathaan, ette syynä oli se, ko Suomen ja Ruijan rajan kokonhansa suljethiin silloin samana vuona eli vuona 1852, eikä koutokeinolaiset ennää pääsHEET porotokkiin kans Suomen puolele. Mutta lopulista syytä met emmä visshiin ikinä saa tiettää.

Kunka se mennee?

– *Hyvin se mennee.*

Mulla oon nutukat ja kallokat

Ei ole hättää vaikka talvi tullee.

(Agnes Eriksenin manuskriptista ”Hiiri Hiukkahamphaan suolapalat ja vähän mitäki muuta”.)

5. Mihiin met kottoo lähtisimmä? (Viides kapitтели)

Mihiin met tulima?

HANNUN HANNA: No viimen! Viimen mie pääsen näkemhään, minkälainen elämä meilä oli Pykeässä vanhaasheen aikhaan! Kattokkaa kaikki, kunka kaunis paikka tämä Pykeä oon! Täälä mie olen syntyny ja kasunu ylös. Mie kohta luulen, ette täälä mie halluun kuolaki.

MAIJAN KREETA: Joo vain! Kaunis paikka kyllä näkkyö olleevan! Mutta sanokkaa, mikä aika tämä oikhein oon? Mie luulin, ette met pitäisimmä tulla johonki 1800-luvun lopule eli 1900-luvun alkuun. Mutta olikos silloin jo tuomoinen posti ja pankko Pykeässä? Ja tuomoissii krampuhii? Huonheetki oon kaikki maalattu eri färiseksi eikä ole harmaajat, niin ko niissä muissa paikoissa olthiin.

VILLE VIRTANEN: Joko sie, Annan Kaisa, taas olet erettynny sinun knapiista? Minusta näyttää, ette tämä oon jo 1900-luvun loppuu eikä alkuu, ko ihmisillä oon tuomoiset vaatheetki. Naisila housut ja lyhykäiset hykset. Kattokkaa! Jonkulaiset piilitki tuossa seisothaan parkeerattuna krampuhin edessä! Ja tuossa oon tuomoinen outo pytinki, missä seissoo ”Telefon”. Oonkos se semmoinen, mitä vanhaasheen aikhaan käskethiin telefonuunikioskiksi? Silloin ennen ko käsifuunit tulthiin käythöön? Mikä kummallinen aika tämä tämmöinen oon?

ANNAN KAISA: No voi kauhee! Olisinko mie painanu väärää knappii? Mutta jos met kuitenkin menisimmä ulos varovaisesti ja kattoisimma, mitä tuola oikhein tapattuu. Sittehän piian saisima tietttää, ette missä aijassa met olema.

Aikamatkalaiset menhään ulos aikamasiinista ja naakithaan kaupan etheen aukkeele tiele, missä seissoo paljon ihmissii. Siinä yksi vaimo heiluttaa aviissii ja muut puhelhaan ympärillä.

Mihiin met kottoo lähtisimmä?

(Tässä nämät pykeäläiset puhuthaan sitä kieltä, mitä muutoinki käytethään tässä oppimateriaalissa. Jos sie halluut nähdä, kunka het oikheemin puhuthaan Pykeässä, se katto syrjätekstin, joka löytyy meidän tekstipuoðista.

Tärkkee huomhaatus: Kaikki tässä essiintyyvät persoonat oon aivan fiktiiviset. Mutta tappaukset kyllä oon todet! Se oon näjet niin, ette ko Pykeän fiskupruuki vuona 1989 myythiin pakkoauksuunissa, se kylän ihmiset averteerathiin maan issoimiissa aviisiissa, ette koko kylän myydhään, asujat ja kaikki, sille, kuka eniten lupaa siitä maksaat.)

VAIMO: Kattokkaa nyt! Nyt met olema auksuunissa. Tässä aviisissa nyt sitte oon se meidän anonsi. Tässä seissoo selvälä ruijan kielelä, ette meidän kylä oon myytävänä. Ette met koko kylä halluisimma siirttyyt täältä johonki paikkhaan Etelä-Ruijassa, missä meilä olis työtä ja tienastii. Saapi kattoot, jos joku meidät halluu!

TOINEN VAIMO: Mitä sie, Elsa, houraat? Emmähän met täältä mihiinkhään halluu siirttyyt. Mihiin met kottoo lähtisimmä? Mie en kuitenkaan halluis lähteet mihiinkhään. Kyllä kotona oon paras ellää. Täälä mie olen syntyny ja täälä mie halluun kuolaki!

ELSA: Etkö sie, Törmäsen Aliisa, ymmärrä? Tietenki mieki täälä halluisin assuut ja elläät. Mutta millä sie täälä ennää elät, ko kalapruuki meni konkurshiin? Nyt meilä oon kohta 40 (neljekymmentä) prosenttii ihmisistä ilman työtä. Kunkas kylä saattaa elläät ilman tienastii? Vastakkaa tet siiheen!

KOLMAS VAIMO: Niin. Ihmiset siirythään työn perhään kuka mihiinki. Eilen taas lähti lastipiili täynä mööpeliitä, ko Paunan Heikka ja peret lähdethiin. Siinä oli pöyttää ja toolii ja kaappii ja sänkkyy ja soffaa ja lastenvaunui ja jos vaikka mitä. Toissapäivänä lähti Uusimaan väki. Huomena lähtee Marjavaaran väki. Ja kuka lähteekhään ylihuomena? Kylä heti kokonhansa tyyhenee.

VANHAA MIES: Tosi se oon. Jotaki häyttyy tehdä ja äkkii.

TOINEN VIELÄ VANHEMPI MIES: Niin, totta sie puhut, Kalle. Jotaki häytyis tehdä. Olis se kamala, jos kylä aivan tyyhenis nuorista ihmisistä, ja met vanhukset täälä sitte istuisimma yksin ja ihmettelisimmä. No, nyt meilä oon tuo anonsi aviisissa. Piian saama vastauksii.

KOLMAS VAIMO: Mitä sie luulet? Kuka nyt saattais ottaat vasthaan koko kylän? 300 (kolmesattaa) ihmistä! Et sie, Eetu, vain luule, ette met meinasimma totta, ko panima tuon anonsin aviishiin?

EETU: Kunka se niin saattais olla, ette kukhaan ei ottais meitä vasthaan? Methän olema niin sepät ihmiset. Eikö ennää fiskarii mailmassa tarvita? Kukas se oon pyytäny aavat ja vuonot, jos ei Pykeän mies. Monta miestä oon häviny merelä. Niinhän sitä muistelhaan, ette Salmen Kalle-vainajaltaki hävis aaphaan kolme poikkaa. Ko kolmanesta tuli tieto, niin Salmen muori parkui, ette ”Ei sunkhaan sinne ennää mahdukhaan, ko jo kaksi oon menny”. Mutta kyllä meressä oon sijjaa vaikka kunka monele. Ja niin hävis Salmen muorin kolmaski poika.

Merelä oon moni kuolu.

KALLE: Moni oon kuolu. Mutta parempiita aapameren kippariita ko Pykeän miehet saapi kaukkaa hakkeet. Muistattako tet sitä muistelusta, ko se Öystääppoin tutkija Nordenskiöld oli menemässä tampila pohjaiskeino Japanhiin? Jäätä oli hirmuisen paljon, ja tamppi kohta toppas. Nordenskiöld jo meinas, ette kauvemaksi ei pääse, ja ette sikkaristi kukhaan ei koskhaan ollu ollu yhtä kaukana öystässä ko hän. Mutta kuka se sielä seilas häntä vasthaan venet täynä murssui ja mursunpeniköitä? Nikin Jussa tietenki!

KOLMAS VAIMO: Nyt sie vanhaa trolli jo tyyhää praamaat. Ei se Nikin Jussa kyllä ollu Pykeästä mutta piian Hammerfestistä.

KALLE: Meidän miehii kuitenkin. Suomen miehii! Ja minun isän suku oliki Hammerfestistä. Sieltä net oikkeet kipparisuvut tulthiin. Suomen miehii kaikki!

ELSA: Nyt heittäkkää pumpuliukot houraamasta! Meilä oon vakavamppii assiita ette hunteerata. Mitä met nyt tehemä, ette tämä kylä sais elläät? Oon se vain kumma, jos kylä nyt pittää kuola. Tyskälainenki tämän kylän säästi, vaikka kohta koko Finmarkun poltethiin ja hävitethiin, mutta meidän omiin herroin huono fiskupolitiikki pillaa ja hävittää koko kylän.

ALIISA: Mutta oonhan kylästä lähdetty ennenki ja kuitenkin se oon eläny. Kunkahan monta silloin 1900-luvun (yhdeksentoistasadan-luvun) alussa lähti Amerikkhaan? Ja monta lähti kans tuone Ryssänrannale, Tulomajovele ja sinne vielä öystemäksi. Aina se vain oon kylä pärjäny. Miksi met emmä nyt pärjäis? Jotaki met hoksaama.

KALLE: Niin. Methän olema aina pärjänheet. Ostama emänille lehmän ja lamphaita ja muutaman kanan ja sian. Met miehet lähdemä fiskhuun. Ko noudama turskaa ja saittaa, sillii ja hyyssää, lohta ja flynterii merestä ja juoma maittoo pääle, niin miksi met emmä pärjäis? Maasta saama vielä pottuuki.

EETU: Niin, ja myymä kallaa vaikka vielä toukanaikana ryssile! Nythän net ryssät taas kuljethaan kallaa ostamassa täälä. Kuka tiettää vaikka alkais uusi pomoriaika! Saama niiltä sitte takaisin jauhoi ja nissuu niin ko vanhaasheen aikhaan.

ELSA: Ettäkös tet vanhaat ukot heitä houraamasta! Ei se pidä olla nuoin lapselinen, ko oon vakavasta assiista kysymys, koko kylän elämästä. Se oon nyt kokonhansa toinen aika. Lapsii oon kylässä muutoinki vähän. Ja jos kaikki nuoret lähdethään työn perhään etelhään eli vaikka Kirkkoniemeen, se sitte met olema valmhiit. Ja ajatelkkaa! Vielä meilä jokku, kuitenkin met vanhemat ihmiset, puhuthaan ja saatethaan suomen kieltä, mutta jos ihmiset täältä siirythään pois, kunka se käy meidän suomen kielen sitte? Se kuolee meidän myötä pois. Kunka net nuoret, jotka ei itte saata suomen kieltä, saatettais opettaat meidän kieltä omile lapsile?

ALIISA: Niin. Se oon kyllä tärkeä. Ei tämä meidän sydämen kieli saa kuola pois. Met häydymä tehdä jotaki, ette saatama saada tienastii ja työpaikkoi ja jäää tänne. Met häydymä tehdä jotaki itte!

ELSA: Mie olen ajatellu assiita ja mie tiedän, mitä mie halluun tehdä. Meilähän oon mailman kaunhiin kylä, ja meressä oon kallaa nokko. Met itte olema sepät ihmiset ja saatama kielii, kuitenkin suomee ja norjaa, ja moni saattaa engelskaaki. Met alama turistibisneksen! Emmä met myy itteemä mihiinkhään eikä kenelekhään, mutta alama myymhään tätä kyllä turistiille! Siinä meilä oon tienastii ja saama kylhään rahhaa. Ennää ei tarvitte kattoot, ko kylän nuoriväki lastaa lastipiilin päälle heidän pöydät ja toolit ja kaapit ja sängyt ja soffat ja teeveet ja lastenvaunut! Näytämä hallitusherroile ja koko mailmale, ette pärjäämä täälä itte!

ALIISA: Sehän oon hirmuisen hyvä idee, Elsa! Mutta kuulkkaa! Mikä kauhee huuto ja melu tuolta Västasannasta kuuluu? Oonko lapset värkkäämässä rannassa? Ettei net vain hävittäis! Net ei ennää ymmärä pölätä merihukkaakhaan, niin ko met silloin ko olima lapset. Silloin ko vanhiimet huudethiin, ette ”Merihukka tulee ja syöpi teidät!”, se heti met olima rannala.

Mutta ei. Ei sielä olheet lapset hävviimässä eikä merihukka syömässä. Sielä tuli iso joukko journalistiita, jotka olthiin lukeeheet aviisista, ette pykeäläiset averterathiin ittensä ja haluthiin siirttyyt muuvale, ko omassa kylässä ei ennää ollu työtä tahi tienastii. Heilä olthiin kamerat kaulassa ja pännät kädessä. Kaikki alethiin heti puhumhaan ruijaa, ja siitä tuli semmoinen huuto ja melu, ette met meinasimma, ette se oli paras evakueerata ittensä aikamasiinihin. Met olima kaikki aivan hämmästyneet emmäkä ymmärtäneet msthään mithään.

Kenen tykönä met oikhein kävimä?

LIISAN MATTI: Missä met siis olema? Mikä kumma aika tuo oli? Mitä ihmettä sielä oikhein tapattui? Kävimäkö met suomalaisten tykönä, ko het sanothiin, ette het puhuthiin suomee? Nyt mie en ymmärä ennää mithään!

ANNAN KAISA: No voi minnuu! Mie olen häytyny osata väärhään kohthaan aikakartala. Tahi sitte tässä oli joku teknilinen probleemi. Tuo oli kyllä jo vuosi 1989 (yhdeksentoistasattaa kahdeksenkymmentä yhdeksen). Mutta ei hättää! Kyllä met tämän selvitämmä.

HANNUN HANNA: Ole niin hyvä ja selvitä sitte äkkii. Mie halluisin tiettää, ette kunka se oikhein oon. Olemako met suomalaiset vain kainulaiset? Kuka mie oikhein olen?

ANNAN KAISA: Kyllä minula oon dokumentti siitäki assiista. Odottakkaas! Tässä se oon.

Aikamasiinin särmile ittää kuva keski-ikäisestä vaimosta prillit päässä. Sillä oon lyhykäiset ja kohta vaaleet hykset ja se oon vähän pulleva. Vaattheet sillä oon vanhaanaikaiset, oltaisko jostaki 2000-luvun (kaksituhatta-luvun) alusta? Vaimo alkaa selittämhään kovala äänellä:

Vähäsen Pohjaiskalotin historiasta

Kainulaiset oon siirtynheet asumhaan Ruijhaan eri aikoina. Varmasti joku määrä kainulaissii oon asunu Jäämeren rannoila jo keskiaijalaki. Näyttää, ette netki, joita vanhoissa ruottalaisissa kalttiissa ja dokumentiissa käskethiin nimelä birkarler, olthiin kainulassii eli skandinaavisilla kielilä kvener. Het kuljethiin Ruijassa kalastamassa, kauppaamassa ja kokkoomassa Ruottin kuninkhaale verroo Lapin ihmisiltä. Heidän tärkkein asuma-ala oli Pohjanlahden rannoila ja Tornionväylän varrela.

Aina vuotheen 1809 asti tämä ala oli osa Ruottin kruunuu. Se ala, jota siiheen aikhaan käskethiin Suomeksi, loppui Kaakamajokheen, joka oon pikku joki Kemin ja Tornion kaupungiitten välissä. Vuona 1809 Ruotti nk. (niin käsketyn) Suomen soðan jälkhiin mistansi Suomen alan Ryssän keisarille. Silloin kans öystänpuolen Ruottin Lappmarkkii liitethiin Suomheen. Uusi raja tuli menemhään Tornionväylää pitkin. Suomi kasus pitemäksi pohjaisheen käsin.

1700-luvula iso joukko kainulaissii oli siirtyny pyssyyvästi asumhaan Pohjais-Ruijhaan, sinne, mikä nyt oon Pohjais-Tromssan fylkkii ja Vesta-Finmarkkuu. Het tulthiin eniten siltä alalta, mitä siiheen aikhaan käskethiin Kainunmaaksi, ja heitä itteensä käskethiin kainulaisiksi. Heidän kieltä kans käskethiin kainun kieleksi. Se kieli oli hyvin liki niitä kielii, mitä puhuthiin etelämpänä, niin ko karjalaa, savvoo, hämettä ja suomee. Niitä kielii, mitä puhuthiin sillä administratiivisella alala, mitä silloin käskethiin Suomeksi, oli aijan myötä alettu käskemhään yhteisellä nimelä suomen kieleksi, ja sen alan asujiita kaikkii suomalaisiksi. Mutta kainulaiset olthiin aina kainulaiset.

1800-luvula sitte panthiin rajan kiini Suomen ja Ruijan väliltä. Assiista tehthiin sopimuksen jo vuona 1826, mutta vuona 1852 tuli semmoinen määräys, ettei Suomen puolen asujat ennää saanheet tulla pyythöön Ruijan ranthaan. Se oli kauhee assii. Pohjais-Suomen ihmisille se oli aina ollu tärkkee tienasti ette tulla Ruijhaan, Varenkin alale, pyythöön. Sielä oli pyyðetty kallaa ittele, ja sielä oli oltu trenkinä toisile ja saatu aina vähäsen kruunui plakkarhiin. Niin taas pärjäthiin ja saathiin ostaat jauhoi ja kaffii ja sokkerii ja mitä muutoin tykötarpheita tarvithiin. Kunkas nyt saattais pärjätä etheenpäin, ko raja oli kiini?

Silloin Pohjais-Suomesta siirtyi iso joukko ihmissii Varenkin alale, kuka Näätämhөөn, kuka Paatsjokivartheen, kuka Vesisaarheen, Vuorehaan tahi Pykehään. Sijjaa kyllä oli, koska muutoin alala asui hyvin vähän ihmissii. Pohjais-Suomen asujat laitethiin omat kylät Ruijhaan ja pärjäthiin hyvin. Kohta jokaisella oli lehmä, lamphaita, jollaki oli kannoiki ja sika. Meressä oli nokko lohta, turskaa, saittaa, hyyssää, sillii ja pallasta. Jäämeren fiskarit pyyðethiin kans valhaita ja murssui. Hyljettä kans pyyðethiin. Ja...

Olemako met kainulaiset vain olemako met suomalaiset!

HANNUN HANNA: Vaijena sen vaimon jo, Annan Kaisa! Nyt se alkoi selittämhään semmoista, mitä met jo kaikki tiedämä. Mie halluisin tiettäät, ette olemako met kainulaiset vain emmä!

ANNAN KAISA: Tuola Hugon Eirala oon vähän huono tapa, ette se muutamisti selittää vähäsen liikkaa. Huh huh! Mutta annama sen jatkata, piian se heti tullee takaisin assiisheen.

Vaimo särmilä kattoo vähän vihaisesti Hannun Hannaa ja sannoo:

Jos sie et olis niin kärsimätön ja kuuntelisit minnuu, se assii kyllä selviis. Vain etkö sie halluis anttaat minun puhhuut valmhiiksi? No, assii oon siis se, ette vestan puolen kainulaisila ja öystän puolen kainulaisila oon vähäsen erilainen alkuhistooria. Toiset tulhaan eniten alalta, mitä silloin käskethiin Kainunmaaksi, toiset taas eniten alalta, mitä silloin, ko het sieltä siirythiin, käskethiin jo Suomeksi. Sillä het, ko het tulthiin tänne, sanothiin, ette het oon suomalaiset ja puhuthaan suomee. Ja kyllä se heidän kieli oliko vähäsen erilainen ko vestakainulaisten. Mutta ko het niin kauvoin asuthiin täälä Ruijassa, ja Suomessa suomen kieli muuttui, se sadan vuoden jälkhiin ei ennää tuntunu hyvältä käskeet kieltä suomeksi. Ja olihan heidän kieli aina ollu vähän erilainen ko se suomi, mitä siiheen aikaan uskothiin ”oikkeeksi suomeksi”. Puhumattakhaan niin käsketystä kirjasuomesta, minkä oli tehty kokonhansa muitten dialektiitten pohjale, näjet Suomen alan vesta- ja öystädialektiitten pohjale. Niin hetki sitte aijan myötä alethiin käskemhään heidän kieltä kainun kieleksi.

Vaimo särmiltä hävvii. Kaikki oon vähän aikkaa vaiti, ja sitte Annan Kaisa sannoo:

No, meile tuli erilainen reisu, ko mitä mie olin ajatellu. Mutta ensi kerrala freistaama päästä siiheen aikaan, mihiin mie olin ajatelluki.

6. Vesisaaren pappi (kuudes kapitteli)

Vesisaarella on kohta tormi

Met istuma koko joukko kirkossa. Kirkko on täynä väkkee, sielä on sikkaristi sattoi ihmissii. Eikä se olekhaan mikhään ihmet, ko on kolmas adventti ja väki odottaa jo joului. Silloinhan on erikoisen tärkkee käydä kirkossa. Ihmisillä on pyhävaattheet päälä, kuitenkin niilä, joila on pyhävaattheet olemassa. Rikkhaat frouvat on pyntätty silkkihamheishiin ja turkkhiin ja fiinhiin saalhiin ja turkiskauluksiin ja turkishatthuun, herroila on silinterit päässä ja paksut talvifrakit päälä, jalassa kalossit. Enniin osa on kuitenkin fiskariita ja muuta tavalista köyhää kanssaa. Kukhaan ei näytä huomaavan meitä. Istuma penkilä ja kattoma ympärille.

Kirkko on niin korkkee, ettei kattoo kohta näje. Sielä oonki koko hämäre, vaikka valttaavissa kattokruunuissa henkkaa kuitenkin sata kynttilää. Saarnastoolissa seissoo pappi ja saarnaa jotaki ruijan kielelä. Pojat ei oikhein jaksu kuunela ja vähän viskutelhaan.

LIISAN MATTI: Nyt mie en ymmärä! Miksi tuo pappi saarnaa tyhä ruijaksi? Eikös tuo pappi pitäny olla se Juhani Perunka, se kuulu Vesisaaren pappi, joka on kirjoittannu tästä Vesisaaren dialektista jo silloin kauvoin, kauvoin aikkaa, joskus 1900-luvun alussa, vain koska se oli? Sehän oli se ensimmäinen, joka enämen kirjoitti kainulaisten kielestä. Miksi se ruijaksi saarnaa, vaikka, niin ko minusta näyttää, kohta enniin osa kirkkoväjestä on kainulaissii?

PETTERIN MIKKO: Niin. Annan Kaisahan muisteli meile, ette met tulema kohdattelemhaan Juhani Perunkkaa, ja sehän oli itteki Vesisaaren kainulaissii. Mutta ruijaksi se vain saarnaa ja paapottaa.

LIISAN MATTI: Miksi sie, Annan Kaisa, meidät tuota ruijalaista pappii toit kuuntelemhaan? Lähdemä pois, en mie jaksu tuomoista kuunela.

ANNAN KAISA: Hys, vaiti nyt, pojat. Kuuntelemma ja sitte lähdemä ko muutki lähdethään.

Kirkossa on jo loppurukkoukset rukkoiltu ja kolektit kovottu. Tulema ulos kentäle kirkon etheen. Oon puolenpäivän aika, mutta kuitenkin kohta pimnee. Sää on huono, taivas on pilvessä, sattaa lunta ja tuulee lujasti.

Enniimät ihmiset lähdethään heti rukattamhaan pois, heilä on hoppu kothiin. Piian het pöläthään, ette tullee vielä kovempi sää. Ja niin se näyttääki, ette saattaa tulla vaikka tormi. Met olema lukenheet Juhani Perungan vanhoita muisteluksii Vesisaaresta, ja yksi niistä muistelee Vesisaaren tormista. Se oli 12. (kahdestoista) fepruaarikuuta vuona 1917 (yhdeksentoista sattaa seittementoista). Silloin oli Vesisaarella ollu semmoinen kova sää, ette ihmiset ei olheet löytäneet kothiin, vaikka kohta olthiin tormin alkaissa seisonheet oman huonheen siljola. Kaksi ihmistä siinä oli paleltunnu niin, ette olthiin kylmettynheet kuolihaaksi. Toinen niistä oli Vesisaaren kansakoulun fröökynä. Sen oli tormi vieny ranthaan, ja sieltä se sitte oli aamula löytyny aivan kylmettynheenä ja kuolheena yhden venheen alta.

Emmä metkhään tässä tarkene kauvoin seissoot lumituiskussa ja tuulessa. Mutta met häydymä odottaat sitä pappii. Vielä kirkon edessä seissoo kuitenkin muutamppii ihmissii

puhelemassa toinen toisele. Menemä ja kysymä niiltä, ette oliko se pappi se meidän meinaama pappi.

LIISAN MATTI: Hyvää päivää! Ja Jumalan rauhaa! Antheksi ette mie kysyn, mutta sanokkaa minule, ette oliko tuo pappi, joka tuola kirkossa saarnas, se Juhani Perunka, se joka itteki oon Vesisaaresta lähtöisin?

VANHAA VAIMO: Jo vain, se se oli, Perungan Jussi se oli. Se oon nyt tullu tänne meile papiksi tässä muutama kuukausi aikkaa.

LIISAN MATTI: Ja niin. Mie vain ihmettelin, ko se tyhä saarnas ruijaksi. Eikö se saata suomee? Met luulima, ette pääsisimmä kuulemhaan Jumalan sanna omala kielelä.

VANHAA MIES: Voi veikkonen! Vain vielä suomeksi pitäis saarnata! Ei Jussi saarnaa suomeksi eikä kukhaan muukhaan, ei kuitenkhaan kirkossa. Koskamon Olli Maskjovesta vain saarnaa suomeksi, mutta se oonki oikkeen uskon miehii ja saarnaa totista ja puhdasta Jumalan sanna. Siinä meilä oonki oikkee saarnamies!

LIISAN MATTI: No miksi ei Perunka saarnaa suomeksi, jos hän kerran kielen saattaa? Oonko se kokonhansa unheettannu suomen kielen, ko sielä Kristianiassa niin kauvoin oon asunu? Vain oonko siitä tullu niin ylppee, ettei ennää tahdo ommaa kieltä puhhuut?

VANHAA MIES: Ei ole Jussi unheettannu suomen kieltä. Eikä ole siitä tullu ylppeekhään. Eilenki se oli tuola Viinikan saunassa Ulkopäässä meidän muitten tavalisten kuolevaisten kans saunomassa, vaikka jo koko herra oonki.

PETTERIN MIKKO: No mikä siinä sitte oon? Miksi se ei teile omala kielelä tahdo saarnata?

VANHAA VAIMO: Voi sinun pumpulipuhheita, poika! Mistäs sie oikhein olet pois, ko et mithään tästä mailmasta tiedä? Mutta nyt met häydymä lähteet. Se tullee heti koko tormi, ko jo oon niin paha sää. Hyvästi vain teile, eläkkää tervheinä!

(Jos sie halluut lukkeet, kunka Perunka muistelee Vesisaaren tormista vuona 1917, se paina knapista "Kovasää".)

Lantalaisen fiskarin pojasta tuli pappi!

Mutta nyt jo tullee pappiki kirkosta ulos. Se lähtee kävelemhään kattuu pitkin ja luokkaa alas. Met jo tiedämä, ette sielä se Vesisaaren papinkartano oon ja ette Perunka assuu siinä. Annama miehen kuitenkin mennä vähän edeltä, ei se pidä vielä nähdä meitä. Mutta tääpänä meilä oon aivan erikoinen plaana. Met aijoma mennä itte puhuttelemhaan tätä Vesisaaren kuuluu pappii!

Ko met tulema kartanon tykö, naakima ensistä yhden klasin alle, mistä kajastaa vähäsen näkköö. Sää oon aina vain kauheempi, lunta tullee koko taivhaan täydeltä ja klasi oon melkhein jäässä. Kuitenki näjemä, ette lomassa pallaa kynttilä. Kynttilä oon kirjoituspöydälä ja kirjoituspöydän takana istuu se meidän pappi ja nojjaa kässii leukhaan. Silmii met emmä näje, ko kynttilä loistaa sen ymmyräishiin prilliin, mutta näjemä, ette hyksii sillä oon hyvin vähän, se oon kohta kalju. Mutta vanhaa ei mies ole, taittaa olla kolmenkymmenen tahi neljenkymmenen, se oon vaikke nähdä klasin läpi.

Met kopistamma klashiin. Mies säpsättää ja kattoo klashiin, mutta eihän se saata meitä nähdä, ko oon niin pimnee ja lunta sattaa. Met kopistamma uudesti, ja nyt näjemä, ette hän lähtee ovvee kohdi. Nurkan takana oon kartanon ulko-ovi ja met menemä sinne. Mies aukaissee oven ja oon kovin hämmästyneen näköinen. Mutta sitte se tervetellee meitä.

PERUNKA: Hyvvää päivä ja Herran rauhaa! Tulkkaa hopusti sisäle, hyvät ihmiset. Eihän sielä ulkona saata tämmöisellä Jumalan ilmala olla. Niin, niin, sisäle vain! Ja ottakkaa heti pois nuo lumiset ja märät vaatteet ja tulkkaa tänne sisäle minun kamarhiin. Täälä pallaa valkkee ja oon lämmin. Minun frouva oon lähteny kylästelemhään hänen vanhemiitten tykö ja palveluspiijala oon vappaapäivä, mutta se oon soma saada vierhaita.

Kattokkaa! Se puhui meile heti kainun kieltä! Mistähän se arvas, ette met olema kainulaiset? Met menemä kamarhiin, joka näyttää papin työlomalta. Seinälä seissoo korkkee kirjakaappi ja klasin edessä oon kirjoituspöytä. Takan edessä oon iso leppäämätöoli ja pöytä, soffa ja pienemppiitä toolii. Yhdessä loukossa oon iso kukkatolppa ja sen päälä kommee fiikus. Seinilä henkkaa monta kuvvaa ja katossa parafiinilamppu. Isossa takassa pallaa valkkee. Met istuma tooliile ja soffale, mihiin Perunka meidät osoittaa. Se oon hyvä istuut takan lämmössä.

PERUNKA JATKAA: Taisitta olla kans jumalanpalveluksessa? Mistäs kaukkaa vierhaat oon pois, ko en ole teitä ennen nähny enkä teitä tunne?

ANNAN KAISA: Voi, met olema niin kaukkaa pois, ette sie et sikkaristi ole koskhaan siitä paikasta kuulukhaan. Mutta kainulaiset met kyllä olema, sen sie pidät tietttää. Met olema aivan eriliikaisesti tulheet tänne sen takia, ette tahdoma opastuut sinun kans. Met olema kuulheet sinusta niin paljon, ja nyt tahdoma tietttää enämen. Met olima kans kuulheet, ette sie saatat suomee, ja sillä halusimma tulla tänne.

Perunka kattoo meihin vähän oudosti, mutta alkkaa sitte muistelemhaan.

PERUNKA: Jaa, mitäs tet minusta tahdotta tietttää? Vaikka mie olen pappi, se mie olen oikeestansa vain näitä aivan tavalissii Vesisaaren lantalaissii, tahi jos niin tahdotta, niin Vesisaaren kainulaissii. Minun faari ja muori oon tulheet Suomesta, Perunkajärveltä Rovaniemen likeltä, silloin ko niin moni muuki tuli, niitten suurten nälkävuosiin jälkhiin, ko rajan oli jo suljettu. Itte mie olen syntyny Vesisaarella, ja suomi oon kyllä minun äidinkieli niin ko minun vanhiimiittenki äidinkieli. Sen vanhiimiitten kielen mie olen ensistä oppinu, vaikka sitte häytyi tietenki oppiit kans ruijan kielen. Niin, ja ko mie sitte pääsin käymhään koului, Jumalalle siitä kiitos, ja universiteettiinki, se mie pääsin oppimhaan monta muutaki kieltä. Mutta suomi kyllä oon aina minule kaikkiin rakkhain kieli.

LIISAN MATTI: No, sen mie kuitenkin halluisin tietttää, ette miksi sie tuola kirkossa sitte saarnasit kainulaisile eli lantalaisile ruijan kielelä? Eikös suuriin osa sinun seurakunnasta kuitenkin ole lantalaissii tahi kainulaissii? Vain oonko se niin, ette sie sitte hiljemmin päivälä saarnaat suomeksi? Vain oletko sie viimi pyhänä saarnanu suomeksi, ja sen takia nyt saarnasit ruijaksi? Minusta näytti, että enniin osa seurakunnasta ei ollenkhaan ymmärtänny, mitä sie sielä puhuit.

Perunka istuu vähäsen aikkaa aivan vaiti, kattelee klasista ulos pimmyyteen ja näyttää hirmuisen suruliselta. Met jo pölästymmä, ette nyt Liisan Matti sanoi jotaki kauheen pahasti ja loukkas häntä. Mutta sitte Perunka kattoo meihin ja jatkaa puhumista.

Kainulaisista häyttyy tulla ruijalaissii

PERUNKA: Keitä tet nyt sitte olettaki ja mistä tulettaki, vaikka tet olisitta spiunit, se nyt mie muistelen teile, kunka tämä assii oon. Mie näjet luulen, ette se oon meininki, ette mie teile muistelen, vaikka en ennää oikhein kenelekhään tohdi tästä assiista puhhuut. Kattokkaas,

assii oon semmoinen, ette tietenki mie omile ihmisille tahtoisin saarnata meidän omala kielelä. Mie pidän, ette ko kainulaiset oon tätä maata pykänheet, tehneet tänne niityt ja pellot, opettanheet ruijalaiset viljomhaan pottuuki, fiskanheet trenkinä merelä ja sitte kans kipparina sitä seilanheet, kaikki työt tehneet ja kunnon kruunun alamaiset olheet, se heilä häytyis olla kans oikkeus omhaan kielheen ja kulttuuriin. Tietenki häyttyy kans oppiit ruijaa, sen mie tiedän omasta elämästä. Enhän mie muutoin olis saattanu Kristianiassa papiksi lukkeet ja tähään papinkartanhoon päästä. Ilman ruijan taitto mie olisin aina vain fiskari ja raataisin merelä niin ko minun faari ja veljet. Mutta häyttyyhän ihmisen saada kuula Jumalan sanna omala kielelä ja oppiit kans lukemhaan hänen omala kielelä. Mutta ko ei niin ei.

VILLE VIRTANEN: Mitä sie nyt muistelet? Eikö sinula ole lupa saarnata kainun kielelä? Kuka sen saattaa kielttää?

PERUNKA: Niin oon tosi. Mie olen freistanu puhhuut ja kirjoittaa assiista. Ko mie olin Ryssämarkan pappina, se sieläki minusta tuntui niin pahalta, ko mie sielä kainulaisile häydyin saarnata tyhä ruijan kielelä. Niin, ja kans lapin kielelä, sillä mie kyllä pidin saarnata. Mie siitä kirjoitin kirkkodepartementille ja pyysin, ette saisin saarnata kans kainuksi, mutta mithään vastausta en ole saanu. Mie sitte assiista kirjoitin kans tähään Norsk Kirkebladhiin – kattokkaa, tässä tämä lehti oon – mutta muuta ei ole tapattunnu, ko ette olthiin vain vihassa minule. Koulussa olis reekeliitten jälkhiin lupa käyttää kainun kieltä kuitenkin apukielenä, mutta sitäkhään ei enää tehdä. Porsangissaki kainulaislapsile enniimitten käytethiin apukielenä tyhä lapin kieltä. Mitä siitä tullee, ette vierasta kieltä häyttyy oppiit toisen vierhaan kielen läpi. Ei mithään! Ne kohta ei opi mithään kieltä! Mie uskon, ette paremin net ruijaa opittais, jos saatais ensistä oppiit ommaa kieltä.

RAGNHILD HANSEN: No mutta Vesisaarella oon niin paljon kainulaissii, ette ettäkö tet täälä saata vaikka laittaa ommaa kouluu, missä sitte lapset sais oppiit ommaaki kieltä? Vain eikö teilä ole yhtäkhään, joka saattais olla opettaajana, koulumiehenä tahi fröökynänä?

PERUNKA: Voi veikkonen! Oonhan sitäki täälä freistattu. Siitä oon nyt vähän yli 20 vuotta aikkaa, ko yksi Suomen mies, Israel Bergström oli hänen nimi, puohas tänne suomenkielistä kouluu. Se sai siiheen Suomesta koulufnöökynänki, oikhein sepän vaimon. Mutta ei siitä koulusta mithään tullu. Ensi päivänä oli kolme oppiijaa, toisena enää kaksi ja sitte ei yhtäkhään. Mie sen hyvin muistan, ko olin itteki silloin jo koulupoika, vaikka vähän isompi. Eihän sinne uskaltannu kukhaan lapsii panna, ko mitä siitä sitte oltais esivallat ajatelheet. Ja oli se Bergström muutoinki semmoinen vähän erikoinen ihminen. Aviissiiki se oli tänne Vesisaarheen puohanu, se oli paljon ennen minun aikkaa. Nimenä siinä taisi olla *Ruijan Suomenkieliset Sanomat*, mie en ole aivan sikkari. Mutta ei se aviisikhaan kauvoin eläny, muutaman kuukauden taisi elläät, ja sitte se loppui. Ei sitäkhään Ruijan esivallat hyvälä kattonheet. Ei täälä suomen kieltä ole lupa viljoot ja elättäät.

RAGNHILD HANSEN: Voi herraton aika! Miksi ihmheessä se niin on? Oonkos se suomen eli kainun kieli sitte niin vaaralinen?

PERUNKA (kattoo vähän kummasti Ragnhildhiin): Kunka sie sitä saatat kyssyyt? Etkö sie sitä assiita ymmärrä? Kattokkaas, ei se tietenkhään aivan ymmärtämätön assii ole. Se oon semmoinen assii, ette kyllä siinä oon suomalaisissaki syytä. Siis mie meinaan Suomen suomalaisissa. Sielä oon pitkhään ollu semmoistaki väkkee, jotka meinathan, ette osa tätä Pohjais-Ruijan ranttaa häytyis kuuluut Suomele. Olettako tet kuulheet esimerkiksi semmoisesta kirjoittajaista ko August Vilhelm Ervasti? Se oli kulkenu täälä ja Petsamossa 1880-luvun (kahdeksentoistasadan-luvun) alussa, ja kirjoitti sitte kirjan *Suomalaiset Jäämeren rannalla*. Siinä se esitti, ette Etelä-Varengin ala pitäis liittää Suomheen. Ja muitaki semmoissii fennomaaniita täälä oon kulkenu. Heidän mielestä Ryssän ja Ruijan esivallat

olthiin tehneet väärin, ko net ei olheet perustanheet Suomen intressistä, ko sovithiin yhteisalan jakamisesta silloin vuona 1826 (kahdeksentoista sattaa kaksikymmentä kuusi). Silloinhan sen sovithiin, ette Etelä-Varengin yhteisala tulis kuulumhaan Ruijale. Ervastin ja monen muun fennomaanin mielestä olis ollu oikhein, ette Suomiki olis saanu palan Jäämeren ranttaa ja vappaan pääsyn aavale. No, tämmöisistä puhheista Ruijan esivallat tietenki hermostuthiin ja alethiin pölkkäämhään, ette Suomi tullee ja ottaa ittele koko Etelä-Varengin ja vaikka isomanki palan. Ja ette täälä assuuvat kainulaiset sitte kuurothaan sitä plaanaa. Sillä täälä meinathan, ette kainulaisista pittää oikhein äkkii tulla ruijalaissii ja ette het pidethään unheettaat oman kielen.

ANNAN KAISA: Mutta nythän oon Suomi jo ittenäinen ja saanu palan Jäämeren ranttaa, ko koko Petsamon alan justhiin Tarton rauhassa annethiin Suomele. Siinähan net bolševiikit tehthiin oikhein hyvin! Mitä Ruijan esivallat vielä pöläthään?

PERUNKA: Niin. Turhaan net taidethaan pölätä. En miekhään usko, ette Suomessa kukhaan ennää halluu liittää Paatsjokilaksoo Suomheen, Petsamon puoli oon nokko. Nyt niilä oon hyvät haminat Jäämerele. Eikä täältä kyllä löydy semmoista lantalaista, joka halluis mithään epäselvää eli sottaa tänne meidän elämhään. Ei vainkhaan! Kovin oon rauhalinen ja nöyrä täälä kansa, muutamisti näyttää, ette liianki nöyrä. Tahi oon täälä piian joku sosialisti eli bolševiikki tahi muu kommunisti, joka halluis liittää koko Ruijan tähään uutheen bolševiikki-Ryssshään. Vaikka en tiedä, oonko netkhään senthään niin hullut. Vaikkee kuitenkin oon aika. Mie en ennää tiedä, mitä tässä saattaa tehdä.

Perunka pannee lissää halkkoi peshään. Met istuma kauvoin vaiti ja kattoma valkkeeta, joka yhä pallaa kaunhiisti ja lämmittää kylmettynheitä jäseniitä. Mutta sydämessä meilä oon vielä kylmä ja tekkee kippeetä. Met emmä ennää tiedä, mitä saattaisimma sannoot tuole miehele, joka näyttää niin suruliselta. Mutta tiedämä, ette jotaki met pidämä sannoot. Meilä oon täälä tehtävä! Sillä jäämä vielä tänne vähäksi aikkaa.

7. Perungan tehtävä (seittemes kapitteli)

Met emmä saa heittää toivomasta

Olema jo pitkään istunheet vaiti Perungan hämärässä työlomassa ja tuijottanheet valkkeeta, joka heti melkkein sammuu. Perunka näyttää olleevan syvä, syvä omissa ajatuksissa. Kynttilä oon jo aikkaa palanu lopphuun. Viimen Annan Kaisa nostaa pään ja alkkaa puhumhaan.

ANNAN KAISA: Mutta kuule sie Perungan Jussa. Met emmä pidä heittää toivomasta. Etkö sie ole koko tietomies ja tutkiija? Sie olet studeerannu vaikka kunka monta kieltä ja lukenu latinin ja ryssän ja franskan ja itaalian grammatiikit. Nyt oon aika tämmöinen, ette kainun kielen haluthaan tappaat eikä ihmiset tohdi sitä lukkeet eikä oppiit. Eikä kaikki piian halluukhaan, ko meinathan, ette elämästä tullee parempi ja helpompi, jos kaikki vain oon juuri samanlaiset ruijalaiset. Mutta etkö sie usko, ette aika saattaa muuttuut?

PERUNKA säpsättää: Mitä sie meinaat? Et vainkhaan sie meinaa minnuu mihiinkhään agiteerata? Mie en ennää tätä aikkaa saata mihiinkhään muuttaat, enkä usko, ette sitä saattaa kukhaan muukhaan muuttaat.

ANNAN KAISA: Ei nyt, mutta piian hiljemin. Meilä oon jo ollu monta aikkaa ja vielä tullee monta aikkaa. Poliittiset meiningit ja systeemit muututhaan ja ihmisten ajatukset kans muututhaan. Etkö sie tutkiijana saattais kovota tätä kainun kieltä korjhuun ja vaikka kirjoittaa sille jonkun pikku grammatiikin? Kirjoittaisit kans ylös niitä muisteluksii, mitä ihmiset nyt muistelhaan, se ihmiset sitte hiljemin, ko tullee uusi aika, saatethaan taas uudesti oppiit kainun kieltä. Kyllä sie piian saisit luvan sen tehdä. Ei sunkhaan kainun kielen tutkimista vielä ole kieleetty?

PERUNKA: Niin. Se oon kyllä tosi. Mie olen kyllä, ko mie asuin sielä Porsangissa, kovonu paljon tiettoo sekä lapin ette kainun kielestä. Mie puhuttelin ihmissii ja kirjoitin ylös muisteluksii. Mie kyllä saattaisin kirjoittaa niistä vaikka kirjan ja freistata anttaat ulos. Ja Vesisaaresta minula tietenki oon muisteluksii nokko, ko mie olen niitä lapsesta asti kuulu.

HANNUN HANNA: Voi, ko se olis soma kuula yhden semmoisen muisteluksen! Muistele, ole niin siivo, meile yhden muisteluksen! Vaikka vain aivan pienen muisteluksen.

Perunka vähäsen hunteeraa ja sannoo, ettei niitä kaikkii muisteluksii kyllä passaa papin muistela, ko niissä oon vähäsen sitä synttiiki muutamissa myötä. Hän alkkaa kuitenkin muistelemhaan. Muistelus oli tämmöinen:

Noitamuistelus

”Yksi lantalainen muisteli, ette hänen isä oli vähänen noita ja osas monenlaisii noidantemppei. Kerran ko hän isän kans käveli mettässä, se het yhtäkkii nähthiin

käärmeen, joka pyöri juuri ko vannet tietä myöten. No, hänen isä paikala hyppäs syrjään puun taka, ja hän perässä. Se hänen isä otti kepin, ja ko käärmet oli justiin heidän kohdala, se hän löi sen yhdellä kerralla kuolihaaksi ja sanoi vielä, ette ”nyt met olema pääsheet suuresta vaarasta. Kyllä mie tiedän, kuka se tämän oon pannu minun päälle, mutta ei se rankaisematta sitä kyllä tehe”.

Het palathiin kothiin, ja hänen isä meni pajhaan ja alkoi laadaamhaan hänen pyssyy. Se puohas kauvoin sen kans, ennen ko se sai sen mieltä myöten laadatuksi. Sitte se tuli ulos ja ampui taivhaale, vaikka sielä ei näkyny juuri mithään. Se äijä kuuntelee ja arvelee, ette hyvästipä hän osaski. Heti aikhoiin saathiin het sitte kuula, ette siinä kylässä muudan talonpoika, joka oli vihassa äijän päälle, tuli kippeeksi ja kuoli. Hyvästi oli äijä osanu.”

(Tämän muisteluksen sie saatat lukkeet kans niin ko Perunka itte sen oon kirjoittannu, ko sie klikkaat tätä knappii ”Noitamuistelus”).

PETTERIN MIKKO: Sehän oli soma muistelus vaikka vähän kamalaki. Juuri tuommoissii olis hyvä panna ylös, ennen ko net kokonhansa unheetuthaan.

ANNAN KAISA: Siehän saattaisit kans kirjoittaaat grammatiikin, jossa sie kuvvaat sekä Porsangin ette Vesisaaren kieltä ja sitte verttaat niitä toinen toisheen.

VILLE VIRTANEN: Niitä sitte saattais lukkeet vaikka kuka ja oppiit tätä meidän kieltä. Eikä kukhaan saattais sannoot, ette sie puohaate politiikkii ja agiteeraate. Siehän tyhätutkisit kieltä, niin ko tutkiijat tutkithaan.

LIISAN MATTI: Niin, ja sitte met, tulleevat ja menheet polvet...

Toden tet puhutta!

Annan Kaisa kattoo vihaisesti Liisan Matthiin. Tämä vähän punettuu ja vaikenee. Mutta ei Perunka ole ollenkhaan kuulu, mitä Liisan Matti sanoi. Se oon kovin ajatuksissa ja alkaa sitte aivan innossa puhumhaan.

PERUNKA: Toden tet puhutta! Kukhaan ei saata kielttää minun tutkimasta tätä meidänki kieltä! Se oon yhtä hyvä kieli ja jännittäävä kieli ko kaikki muutki kielet. Sen mie tehenki! Olen mie sitte kuitenkin jotaki tehny tämän meidän kielen etheen! Kiitoksii, rakkhaat vierhaat, ko tulitta tänne minule kylhään! Mie en kyllä tiedä, kukka tet oletta, mutta vähäsen mie arvaan. Joka tappauksessa tet toitta minule hyvän jouluskenkin!

Porstuusta kuuluu jotaki kopinaa. Piian sielä tullee Perungan frouva eli palveluspiika kothiin? Vaikka kuka se tämmöisessä säässä tohtii liikkuu? Met häydymä heti lähteet! Met nousema ylös ja sanoma hopusti hyvästit Perungalle. Tämä näyttää jo vähäsen iloisemmalta ja hymmyilee ja toivottellee meile hyvvi joului. Pujatamma ulos papinkartanon siljole. Ulkona oon kauheen kova sää. Lunta pannee ja tuiskaa niin, ette kohta ei askelta etheensä näje. Se oon jo melkkein täysi tormi. Mutta onneksi aikamasiini oon löytäny meidän tykö ja seissoo siinä valmhiina ja odottaa meitä. Menemä sishään, pudisteleva vaattheet ja istuma. Olema koko joukko aika jännittynheet. Voi, mikä reisu! Puhuma.

Olemako met vielä olemassa?

LIISAN MATTI: Voi mahdoton senthään! Mitä met nyt tehimä? Nyt mie en ymmärä ennää mithään!

STIINAN LEENA: Niin, mitä met tehimä? Ilman met nyt olema sotkenheet kaiken? Eihän meilä ollu lupa muuttaat tulevaisuutta. Mitä nyt tapattuu? Mie kohta pölkkään. Jos meitä ei ole olemassakhaan sitte, ko met tulema takaisin omhaan aikhaan. Tahi siis, jos meitä ei ollenkhaan ole olemassakhaan. Eli jos mie tyhä luulen, ette mie olen olemassa. Jos mie olenki olemassa tyhä jossaki masiinissa, ja se masiini luulee, ette mie olen olemassa. Tahi siis ajattellee, ette mie olen olemassa, ja sitte se kans ajattellee, ette tet oletta olemassa. Ja sillä tetki luuletta, ette mie olen olemassa...

ANNAN KAISA: Älä, Leena, nyt houraa. Sie taidat olla lukenu liikkaa scifi-litteratuuri. Olethan sie olemassa. Siinähan sie istut, ja met kaikki näjemä sinun. Eikä masiinit mithään ajattele. Net tyhä tehdhään sen, mitä met ajattelema. Ilman sie sen tiedät?

STIINAN LEENA: Niin mutta eikö se ollu niin, ette jos met muutama tulevaisuutta, tahi siis menneisyyttä, se tulevaisuus muuttuu. Ja sitte met emmä ennää saata tiettää, minkälainen tulevaisuus oon, siis mie meinaan, ette minkälainen menneisyyden tulevaisuus oon. Tahi siis...

ANNAN KAISA: Ei, ei ja ei. Heitä nyt pois taajomasta! Methän kaikki tiedämä, ette Juhani Perunka kirjoitti kainun kielestä. Sehän kirjoitti Porsangin ja Vesisaaren dialektiista. Sillä meilä oon kohta paljon tiettoo siitä, minkälainen kainun kieli oli 1900-luvun alkupuolela, silloin ennen ko ruijalaistuminen oli päässy vielä niin kovin kauheen pitkäle. Ja ko siis meidän aijassa oon Perungan kirjoitukset, net tet oletta nähneet, se siis metki olema meidän aijassa olemassa. Eikö tämä ole selvä? Mitä met emmä saata tehdä, oon freistata saada itämhään semmoissii assiita, mitä meidän todellisuudessa ei ole. Jos met olisimma esimerkiksi tulheet Perungan aikhaan ja kieltäneet sen kirjoittamasta kainun dialektiista tahi sanonheet, ettei semmoista kannata tehdä, ja se sitte ei olis kirjoittannu niistä, se silloin met olisimma tehneet väärin. Silloin saattais olla niin, ette meitäkhään ei sitte olis. Mutta emmä met semmoista olis saattaneetkhaan tehdä. Ko silloinhan meitä ole todestikhaan olis ollukhaan ollenkhaan olemassa!

VILLE VIRTANEN: Mie en kyllä taida ennää ymmärttää mithään. Mutta kyllä mieki uskon, ette met äskön tehimä oikhein. Kuitenki Perunka näytti paljon iloisemmalta ja muijoili ko met lähdimä. Mutta nyt sie häydyt muistela meile vielä vähäsen siitä Perungasta. Mikä mies se oikhein oli? Ole niin siivo ja muistele meile!

ANNAN KAISA: Kattoma heti tästä meidän leksikonista.

Anna Kaisa näyttää pikku sauvala meidän digitaalileksikonii, ja nyt siiheen tullee kuva kaljupäisestä miehestä, joka puhuu:

Juhani Perunka eli Johan Beronka

”Juhani Perunka eli, niin ko ruijalaiset nimen kirjoitethiin, Johan Beronka syntyi 15. aprillikuuta vuona 1885 Vesisaarella. Hänen vanhiimet, Juhani Aarnetti Perunka ja Maria Erika Tapio, olthiin pois Suomesta, Perunkajärveltä liki Rovaniemee, ja siirtynheet joskus 1860- eli 1870-luvula Ruijhaan, Vesisaarheen. Vesisaarella Juhaniin

faari oli fiskuhommissa ja vanhiimiila oli kans pikku maanpruuki. Het asuthiin kaupungin ulomassa päässä, niin käsketyssä Ulkopäässä. Ulkopää oli toinen kainulaisten asuma-aloista; toisen nimi oli Sisäpää. Ruijalaiset asuthiin enimmästi kaupungin keskipaikassa.

Ko Juhani kasus ylös, peret oli aivan tavalinen köyhä kainulaisperet, ja Juhani joutui jo pienenä töihin, fiskhuun faarin kans ja auttamhaan maanpruukissa. Juhani oli kuitenkin hyvin seppä poika, oppi nopeesti ruijan kielen ja sillä hän sitte pääsi jatkaamhaan Vesisaaren keskikoulhuun, Kristianihaan katedraalikoulhuun ja lopulta studentiksi Kristianian universiteetthiin. Sielä hän luki teologiita ja kerkis teologiin kandidaatiksi vuona 1914. Hän studeeras kans monnii kielii ja saattoi – niin ko muistelhaan – yhtätoista eri kieltä.

Vuosina 1916–1920 hän oli suokananpappina Ryssämarkassa. Sieltä hän vuona 1920 siirtyi papiksi hänen kotikaupunkhiin Vesisaarheen, jossa hän ensistä oli suokananpappina vuoteen 1928 ja sitte prostina vuoteen 1930. Vuona 1930 hän siirtyi Etelä-Ruijhaan Hurumhiin, missä hän sitte työteli suokananpappina siihen ko pensioneeras.

Perunka kuoli 10. marsikuuta vuona 1962 ja hänen haudathiin Kolbotnin kirkkomaale.

Perunka oli lestadiolaisesta perheestä, ja sillä ei ollukhaan ihmet, ette hän halus lukkeet justhiin papiksi. Mutta kaikkiin tärkkeimän työn hän teki tutkijana. Hän kirjoitti monta tutkimusta saamen kielestä ja kans mm. Vesisaaren historian, joka tuli ulos vuona 1933, ko hän jo asui Hurumissa. Kaikkiin suuriin merkitys oon kuitenkin hänen tutkimuksila Porsangin ja Vesisaaren kainun dialektiista, Syntaktiske iagttagelser fra de finske dialekter i Vadsø og Porsanger ja Orddannelses- og formånen i finske dialekter i Vadsø og Porsanger, mikkä tulthiin ulos vuona 1922 ja 1925. Nämät olthiin ensimmäiset paremat kuvvaukset kainun kielestä. Meni kauvoin, ennen ko saathiin uussii kuvvauksii, sillä ko pimmeys lankes pitkäksi aikkaa kainun kielen pääle.

Sitä oon kans paljon spekulierattu, ette miksi Perunka valitti lähteet pois Vesisaaresta ja siirteyt Hurumhiin. Näyttää kuitenkin siltä, ette hänen kohta pakotethiin lähtemhään. Hänen oma piispa spiuneeras häntä. Lähätethiinpä kerran Perunkan tykö paloinspektiiki tyhä sen takia, ette esivalloile oli muisteltu, ette Beronkan lohðasta piti löytytyt suomenkielinen biblioteekki! Perunka vaipui ja lähti pois.

Jälkipolvet oon kuitenkin huomaneet, ette Perunka oli suuri tietomies ja oikeessa monessa assiissa, mitä hän hänen elämän aikana freistas saada läpi.”

(Sie saatat lukkeet, kunka Perunka itte kuvas sitä, kunka lantalaiset eli kainulaiset tulthiin Vesisaarheen, ko painat tästä knapista ”Vesisaaren lantalaisista”).

Kalttiita:

BEDDARI, OLAV 2005: Johan Beronka – prest, språkmann og forsker. – *Varanger årbok* 2005, 28–30.

BERONKA, JOHAN 1918: Kvænene og fornorskingsarbeidet. – *Norsk kirkeblad* 1918, 288–292.

BERONKA, JOHAN 1922 (1921): Syntaktiske iagttagelser fra de finske dialekter i Vadsø og Porsanger. Kristiania.

- BERONKA, JOHAN 1925: *Iagttagelser fra orddannelses- og formlæren i de finske dialekter i Vadsø og Porsanger*. Oslo.
- BERONKA, JOHAN 1933: *Vadsø bys historie med spredte bidrag til Varangers historie*. Vadsø kommune.
- ERIKSEN, KNUT EINAR & NIEMI, EINAR 1981: *Den finske fare. Sikkerhetsproblemer og minoritetspolitikk i Nord 1860–1940*. Universitetsforlaget.
- PAULAHARJU, SAMULI 1985 (1928): *Ruijan suomalaisia*. WSOY.
- RYYMIN, TEEMU 2004: "De nordligste finner". *Fremstillingen av kvenene i den finske litterære offentligheten 1800-1939*. Skriftserie fra Institutt for historie, Universitetet i Tromsø, no 6.
- (Eira oon kirjoittannu Suomen kansallisbiografihaan Perunkasta kans suomeksi. Jos halluut, se luje tästä.)

8. Kaupin Pekka ja muistelukset (kahdekses kapitteli)

Noudama Pekan opphaaksi!

Istuma aikamasiinissa ja kattelemma klasista ulos. Taivas tullee oranssimaksi ette oranssimaksi. Kattokkaa! Nyt se tullee! Aurinko ittää vaaran takkaa Paatsivuonon kohdalta ja oon niin kirkas, ette kokonhansa häikäissee silmät. Tromssannuora kiiltelee auringon ensimmäisissä sätheissä. Oon januaarikuun loppupuoli, kaamos oon sivvu ja heti oon kevät. Ihanaa! Mutta hopusti aurinko taas kattoo vaaroin taka. Ja meilä oon muutaki hunteeraamista ko kevät ja aurinko. Met pitäisimmä lähteet Raishiin, Pohjais-Tromssshaan, niin olema päättänheet. Mutta kuka tulis meile opphaaksi? Meistä ei yksikhään ole Raisista, emmäkä tiedä siitä tahi sen histooriasta paljon mithään.

Annan Kaisala kuitenkin oon konstit. Se rullaa särmilä Raisin aika-avaruutta etheen ja takaisin ja lopulta se taittaa jotaki löytää. Se toppaa särmin vuoteen 1991. Särmilä näkyy vanhaa mies, joka makkaa valkkeitten lakaniitten välissä sängyssä. Taittaa olla sairashuonet tahi joku vanhoittenkoti, missä hän makkaa. Hän nukkuu.

ANNAN KAISA: Tietenki! Miksi mie en heti sitä hoksanu? Noudama Kaupin Pekan meile opphaaksi! Pekka oon oikhein hyvä opas, parempi ko kukhaan muu, paras kaikista.

PETTERIN MIKKO: Kenen? Kaupin Pekan? Kuka se oon? Mie en ole koskhaan kuulukhaan semmoisesta miehestä.

STIINAN LEENA: Jo met olema tällä aikamatkakursila oppinheet, ette oon paljon muutaki, mistä emmä ole kuulheet, vaikka olis pitänyki. Mutta kuka sitte oon Kaupin Pekka? Oonko se tuo vanhaa mies, joka makkaa tuossa sängyssä ja näyttää kovin vaipunheelta? Jaksako se tulla meile opphaaksi?

ANNAN KAISA: Kyllä mie uskon, ette se jaksaa. Vaikka se tuohon aikaan, vuona 1991, oli jo hyvin vanhaa. Kuitenki se oli vanhiin kaikista Raisin assuujista. Viimissii oikhein vanhaan kansan ihmissii. Noudama sen tänne meile opphaaksi.

Kaikkiin vanhiin ihminen

Pekka istuu aikamasiinin leppäämätöolissa ja räpyttellee silmii. Vaikka hän oon jo yli sadan vuoden vanhaa, näyttää hän kuitenkin paljon nuoremalta. Mutta nyt hän oon hyvin hämmästynny ja ihmettellee.

PEKKA: Mihiin mie olen tullu? Mikä se tämmöinen ymmyräinen huonet oon? Olenko mie joutunu sairashuonheesheen? Vain unistelenko mie? Vain olenko mie lopulta päässy pois maan vaivoista ja Taivhaasheen, ko nuoin kirkas näköki loistaa? Olettako tet enkeliitä?

ANNAN KAISA: Ei, ei, Pekka, emmä met kyllä ole enkeliitä, olema studenttiita, jotka halluuma oppiit Raisin histooriasta. Met olema kuulheet, ette sie, Pekka, olet hyvin seppä muistelemhaan. Etkö lähtis meile opphaaksi Raisinvankkhaan?

PEKKA: Ja niin. Jokos tetki halluutta minun opphaaksi? Olettakos suomalaiset? Mie olen kyllä jo kohta nokko muistelu kaikenlaista suomalaisile. Niitä oon kyllä minun tykönä laukkonu, miestä ja vaimoo, vanhempaa ja nuorempaa.

ANNAN KAISA: Emmä kyllä ole suomalaiset mutta kainulaiset. Oo jaa, tämä Ville tässä oon suomalainen, muut kohta kaikki olema kainulaiset. Halluuma oppiit meidän omasta historiasta.

PEKKA: Ja niin. Mutta nyt mie kyllä taidan unistella. Ei meidän nuoremat ihmiset enää saata kainun kieltä, tyhä ruijaa puhuthaan.

STIINAN LEENA: Nyt met taas opima uudesti kieltä, ja sie saatat meitä siinä auttaat.

PEKKA: Ja niin. No, oon se maailma taas muuttunu, tällä kerttaa tyhä paremaksi eikä huonomaksi. Mutta kunka mie teile opphaaksi lähden, ei minun vanhaat jalat enää killaa kävelä, net oon jo nokko kävelheet. Net oon jo kävelheet sata vuotta, ja nyt oon nokko.

ANNAN KAISA: Et sie tartte kävelä. Katto, tässä meilä oon tämmöinen masiini, ja sillä menemä. Tällä saatama lenttää vaikka heti sinne Raisinvankkhaan.

PEKKA: Vain semmoinen lentämämasiini? No, saatama sitte lenttää. Mie olenki jo yli sata vuotta eläny ilman lentämättä. En ole ollu ilmalaivasssa enkä flyyissä enkä ole ollu helikopterissakhaan. Soma se on freistata lenttää, ette sitte kuoleman jälkhiin tiettää lenttää Taivhaasheen. Jos Taivhaan Isä minun sinne huolii. Nyt näyttää, ko Hän olis vallan unheettannu minun tänne maan pääle.

Maailman kaunhiin vankka!

Lennämä yli merten ja tunturiitten. Mutta Annan Kaisa pannee faartin vähän pienemälle, ette kerkiimä kattomhaan vähän näkymiitäki. Kaarama yli Tromssansaaren, menemä Paatsivuonon reikkää kohdi Yykeänvuonoo. Pörhään jäädhään oikeela kädelä Saukkonen, Hattu, Yykeänperä, Olmavankka, vasemalla kädelä Yykeänmuotka. Kaivuonon päällä Pirttavaaran kohdala Pekka muistelee, ette sieläki hän oon työtely. Het olthiin emänän kans molemat nuorina ihmisinä sielä muutaman vuoden kruuvahommissa.

Heti olema lentänheet yli Talosvankanki. Kaukana edessä häämöttää Kierua, mutta met kaarama taas etelhään. Rässikäisen ylipuolela näjemä, kunka flyyi justhiin noussee ilmhaan lentämäkentältä ja lähtee kohdi Tromssaa. Ko tulema Raisin keskipaikan eli Hansinkentän pääle, se Annan Kaisa pannee aikamasiinin faartin vielä pienemäksi. Hän kans painaa aikaknappii ja HUPS! näjemä, ette aikana oonki novemperikuu 1982. Mikä Annan Kaisala nyt oon meininkinä?

Pekkaki kattoo taas masiinin näkymäklasista ulos ja alkkaa puhumhaan.

PEKKA: Kattokkaas! Tuossa alapuolela oon Bente Imerslundin huonet. Jos että tiedä, niin Bente oon se opettaaja Raisissa, joka tuola jatkokoulussa opettaa suomen kieltä. Oikhein seppä vaimo! Itte se oon aivan ruijalainen, mutta oon opetellu suomen kielen ja laittanu kläpiile oppikirjanki. Mutta mihiinkäs se nyt oon menossa? Mie en tunne tuota piilii. Kattokkaa, tuomoinen sininen Pösö ja vieras vaimo myötä. Nyt net lähdethään ajamhaan ylös Raisinvankkaa, ja se kyllä oonki maailman kaunhiin vankka, sen heti näjettä! Mutta nyt kyllä taittaa olla melkheinen kaljamaa. Ko net ei tyhä ajettais yli tietä ja jokheen nuoissa mukissa. Kuoraama niitä ja kattoma, mihiin net oikhein oon menossa. Jos vaikka oltais tulossa minule kylästelemhään. Jaa, mutta enhän mie ole kotona. No nyt net ajethiin sivvu Lumijänkän. Sielä oon koulu, missä kans opetethaan suomen kieltä. Sifferin Pekan Asveiki oon sielä ollu opettaajana. Oon se vain hyvä, ette oon näin kirkas kuutama. Kuu ko paistaa, se saatatta

nähdä koko vankan. Muutoin kyllä täällä oon pimmeetä, ei ole laittaneet vielä senthään katunäköä tänne vankkhaan, vaikka Hansinkentässä oon jo niin kirkkhaat nävöt, ette silmii häikäissee. Mutta mihiin se sininen piili nyt katos? Jaa, tuolahan se mennee. Nyt se oon jo sivvu Moskuvankan. Moskuvankassa kans oon ollu kruuva, mutta siitä oon jo aikkaa, ko se meininki loppui. Jaha, ja tässä oon Kellari. Piian net vaimot oon menossa Hokkunille, minun pojale. Bente pruukkaa kylästellä sen tykönä. Se oon niin tiedonankara ja halluu tiettää kaikki meistä vanhoista kainulaisista. Ei, nyt net ajethiin sivvu Kellarinki. Eikä sielä taidakhaan olla yksikhään kotona, ko koko paikka oon kokonhansa pimmeenä. Kukas se oon tuo vaimo, joka ajjaa? Se ajjaa, minusta näyttää, liianki hopusti. Mihiinkä niilä vaimoila nuoin hoppu oon? Taidethaan mennä minun veljele Kaupphiin? Siinä mie olen minun lapsuuden asunu. Minun faarin faari, Jussa-äiji, asettui siiheen heti sen jälkhiin, ko oli Raishiin siirtyny. Siinä mie itteki olen syntyny, mutta jälkhiin siinä oon asunheet minun veljet Heikku, Anttoni ja Kasper.

Pekka nuorempana ja vanhempana!

Vielä kuoraama sinistä piilii, joka nyt mennee sillan yli toisele puolele Raisinjokkee. Heti sillan jälkhiin piili toppaa yhden huonheen siljole, ja vaimot menhään sisäle. Ja samassa net tulhaanki jo ulos, ja myötä niilä oon yksi vanhaa mies ja pari vähän nuorempaa. Ja nyt Pekka, joka koko aijan tähään asti oon puhunu, mennee aivan äänettömäksi. Mikä sille nyt tuli? Se tyhä tuijottaa suu auki ja näyttää pölästynheeltä. Se oon ko olis nähny kummituksii. Metki kattoma tarkemin ja – voi herraton aika! Pekkahan se sielä justhiin oon kiikkumassa siiheen sinisheen piilhiin. Sama Pekka se oon, vaikka näyttää kyllä vähän nuoremalta ko tämä Pekka, joka meilä oon myötä aikamasiinissa. Ja nyt met tunnema sen vaimonki, joka ajoi sitä piilii. Se oon sama vaimo, joka meile oon varhemin saarnanu kainulaisten ja suomalaisten historiasta. Siinä aikaleksikossa se vain näytti vanhemalta. Mutta kunka Pekka tuola saattaa kävelä? Sehän oon meilä tässä vieressä aikamasiinissa. Sitte met hoksaama: Nythän oonki toinen aika, vuosi 1982, ja masiinissa olleeva Pekka oon yhdeksen vuotta vanhempi, vuodelta 1991. Jo vain, mutta kyllä meilä päässä vähän surissee. Ja vielä enämen näyttää surisseevan Pekan päässä.

PEKKA: Ei, kyllä mie nyt houraan. Sikkaristi mie olen kuolu ja kattelen takaisinpäin minun vanhaata elämää. Tahi sitte mie unistelen. Mutta näin hulluu unennäköö minula ei vielä koskhaan ole ollu. Sehän oon se tappaus, ko net Helsingin herrat annethiin minule sen palkinon. Mie olin makka puhunu niin paljon meidän vanhoista assiista, ette minule sitte piti antaa semmoisen kunniakirjan, missä oli minun nimi, ja fiinit herrat olthiin kirjoittaneet alle. Tämä meidän norjalais-suomalainen seura piti minule oikein fiinit pidot tuola ylhäälä Sapessa vanhaassa internaatissa, ja tämä meidän Bente antoi minule sen kirjan. Oli se fiini fästi!

ANNAN KAISA: Menemä sitte kattomhaan, ette mitä sielä tapattuu!

Pekan elämän issoin työ

Nyt piili pysättyy internaatin siljole. Kuu paistaa kirkkhaasti ja internaatin klasiista virttaa ulos näkö. Piilistä tulee ulos kaks vaimoo ja Pekka ja net nuoremat miehet. Toinen vaimoista oon lyhykäisempi, toinen pidempi. Pidempi vaimoista oon sitte sikkaristi se Bente, josta

Pekka oon niin kaunhiisti puhunu. Kuulema, ette se puhuu suomee, vaikka piian vähän ruijalaisella aksentilla.

Äkkii Pekka oon poissa. Metki menemä sishään. Sielä oon väkkee vaikka kunka paljon. Kyläläiset haluthaan olla myötä Pekan fästissä. Sinne oon laitettu kommee kaffipöytä, missä oon kupit ja monenlaista kakkoo. Meileki tullee halu ottaat sieltä herskui, mutta Annan Kaisa kattoo meitä vihaisesti. Vielä met häydymä pidätellä itteemä.

Bente kiikkuu seenile, missä oon kukkii ja muuta pynttii ja pyyttää Pekan kans sinne ylös. Kattos vain, ko Pekka oon vielä notkee jaloista, notkeempi ko moni nuorempi mies! Nyt Bente pittää puhheen. Kuuntelema.

BENTE: Met kaikki, jotka nyt olema kokkoontunheet tänne Sappheen tänä iltana, tunnema Pekan. Met tiedämä, kunka ison elämäntyön Pekka oon tehny. Isoman ko kukhaan meistä nuoremista koskhaan saattaa tehdä. Lapsesta saakka se oon raatanu. Kunka monta riekko se oonkhaan pyytäny, kunka monta tervahauttaa kovonu ja polttanu, kunka monta tukkii mettästä kaatanu ja uittanu tuone Raisinjokkee alas kaupiamiehile myytäväksi. Ja kunkahan monta kilomeetterii se oon ollu tekemässä kruununteitä niitten 37:n vuoden aikana, ko se oli kruunula tietöissä. Oman talon se rakensi, yhdessä Hilda-emänän kans, Pärkmuuhiin, jossa heilä oli elläimet ja maanpruuki. Ja mitäs olis tullu muittenkhaan elläimiittenpidosta, jos heilä ei olis ollu Pekkaa, joka oon ollu koko Raisinvankan elläintohtori. Ja piian sillä oon ollu muuta lääkintaitto kans, ette oon ihmissiiki parantannu. Kuitenki se oon parantannu ihmisten sielui, ko oon niin ahkerasti puhunu seuroissa ja lukenu Jumalan sanna. Pekkahan oli kauvoin täälä Vankassa ainoa, joka saattoi lukkeet Jumalan sanna sekä ruijaksi ette suomeksi. Siinä kaiken keskelä se kassuutti ylös kymmenen lasta, seittemen poikkaa ja kolme tytärtä. Vaikka siinä sillä kyllä oli apuna hänen hyvä emäntä Hilda, jota ilman Pekka nyt oon joutunu elämhään jo heti kymmenen vuotta. Mutta Pekka oon tehny vielä yhden suuren elämäntyön, semmoisen elämäntyön, mitä kyläläiset piian ei ole oikhein huomaneetkhaan, mutta mistä hänele nyt annethaan tämän palkinon ja kunniakirjan. Kaikki met tiedämä, ette Pekala oon mahdolltoman hyvä muisto ja ette hän oon seppä muistelemaan tarinoita, sepempi ko kukhaan muu, jonka mie tunnen. Mutta Pekka ei ole tyhä muistelu meile raisilaisile. Pekka oon jaksanu muistela ja selittää kans tutkiijoille, joitten mielestä tämä Raisin kieli ja kulttuuri oon paljon arvokkhaampi, ko met sen keskelä elläävät ihmiset ymmärehäänkhään. Ja nämät Pekan tutkiijoille muistelema assiit, mikkä tutkiijat oon ottanheet ylös nauhoile, net jäädhään korjhuun jälkipolvile, jotka ei piian ennää saatakhaan tätä ommaa kieltä ja jotka ei muutoin sais tiettää heidän omasta kulttuurista.

Pekka oon vähän muijoilen kuunelu Bente puhheita. Vain oon se hänen issoin työ, mistä hän oikhein palkinon saapi, ette oon istunu ja kuluttannu aikkaa ja persettä ja muistelu vaikka mitäki niile tutkiijoille! Mutta olihan hän silloin jo pensionisti ja olihan hänelä tillaa, ko vain niilä tutkiijoilla oli tillaa häntä kuunela. Pekka näitä funteeraa, ja Bente puhheet kuuluthaan kauvempaa ette kauvempaa. Silmhiin idethään kokonhansa toiset tyttäret, oikhein fiinit ja kaunhiit suomen tyttäret.

Pekala oon suomen tyttäriitä vierhaana

Pekka istuu omassa köökissä Pärkmuuissa. Klasista ko kattoo ulos, se näkkee Raisinjoen sielä virttaamassa. Vaikka tässä paikassa virta ei ole niin kova, siinä oon kohta suvanto. Rannassa näkkyä Pekan ittensä rakentama uusi pytinki, rukkoushuonet. Ei olekhaan joka

pojala ommaa rukkoushuonetta siljola! Siinä oon hyvä pittää seuroi ja puhhuut Jumalan sanna, jos ei niin isole joukole mutta pienemälle kuitenkin.

Köökissä leipomauunin vieressä pyöriskellee Hilta, oma rakas emäntä, joka taisi olla taas leipomassa lepsui. Hilta se leipoiki kaikkiin makkeimat lepsut ja parhaat leivät eli tumput. Hilta vain oli ollu viimi aijan vähän huonona, ja se vähän muretutti Pekkaa. Mutta sikkaristi se tullee siitä taas tervheemäksi, ko tyhä syöpi lääkin sille määräämät metesiinit.

Mutta nyt Pekala oon kans vierhaita. Kaksi sommaa nuorta tytärtä, jotka taidethaan olla aivan Helsingistä saakka. Sielä net kuitenkin studeerathan. Tahi ei net juuri vierhaatkhaan ole. Tässähän net kuljethiin jo viimi kesänäki ja yödythiinki siinä heilä, hänen ja Hiltan huonheessa, lohðassa. Tyttäret oon nuoret ja kaunhiit, toinen vähän tummempi, toinen vaaleempi. Tummeman nimi oon Marjut, vaaleeman Anna-Riitta, sen Pekka kyllä jo muistaa. Taas niilä oon myötä se magnetofooni, ja siiheen pitäis puhhuut. Kysymyksistä ei tule loppuu, ei ollenkhaan. Oonkos nyt nämät meidän assiit niin kummaliset, ette net kaikki häyttyy korjhuun saada? Eikö mailmassa ole kummalisemppiiki ja tähellisemppiiki assiita? Pekka jo ihmettellee. Mutta tyttäret sanothaan, ette kummaliset ja täheliset oon Pekan muistelukset ja tiedot, ja siksi het aina tulhaan uudesti ja uudesti.

ANNA-RIITTA: Olet sie vain, Pekka, vielä sinun vanhoilaki päivilä pykäny aikamoisen pytingin! Mistä sinula aina löyttyy voimaa? Taidat olla Raisinvankan issoin pykimies! Tuomoisen rukkoushuonheenki vielä rakensit!

PEKKA: Mikä pykimies mie nyt olen. Aijankuluksi tuon pykäsin. Mutta joko mie olen muistelu sen muisteluksen siitä kaikkiin parhaimasta pykimiehestä, mikä täälä Raisinvankassa oon kulkenu.

MARJUT: Et sie ole. Muistele meile siitä, ole niin siivo!

Kaupin Olli ja issoin pytinki

PEKKA: No, tuossa Kaupissa asui ennen meidän äijivainajaa semmoinen kova mies, jonka nimi oli Kaupin Olli. Kaupin Olli oli mielestänsä koko Vankan vahviin mies ja kaikkiin paras pykimies kans. Tullee sitte kerran Kaupphiin yksi suomalainen, työtä hakemaan tietenki. Kauppi kyssyy, ette minkälaista työtä mies saattais tehdä. ”No vaikka minkälaista”, vastas mies. ”Saatatko sie huonheita rakenttaat?” kysyi Kaupin äijä. ”Saatanhan mie”, vastas suomalainen. ”Kyllä mie olen rakentannu vaikka minkälaissii pytinkiitä. Mutta minkälaissii pytinkiitä sie itte olet rakentannu?” kysyi sitte. ”No, olen mie kerran rakentannu oikhein ison navetanki, paljon isoman ko mikhään pytinki, mitä sie koskhaan olet nähnykhään”, praamas Kaupin Olli. ”Kunkas iso se sitte oli?” kysyi mies. ”Se oli niin iso, ette ko lehmä ovensuussa härki, se jo kantoi, ko navetan toisheen päähään pääsi. Se oon se issoin navetta, minkä mie olen rakentannu, ja se oon valettelematon tosi.” ”Jaa”, sannoo suomen mies, ”iso oli navetta, kovin oli iso. Mutta mie olen rakentannu vielä isoman pytingin.” ”Minkälainen pytinki se sitte makka oli?”, kyssyy Olli. ”No, se oli semmoinen asumahuonet, jonka mie pykäsin”, muistelee mies. ”Mie olin sitä jouluin aikhoiin rakentamassa, ja siinä ko minulta harjan päältä putos kirvheestä terä, se se ei tullu maahan ennen ko juhaneksena, ja silloin oli pääskynen keriny tekemhään sen kirvheen silmhään pesän. Se oon se issoin pytinki, minkä mie olen pykäny, ja mie en valettele koskhaan, sen sie saatat kyssyyt vaikka keneltä!” Ei tohtinu Kaupin Olli semmoista pykimiestä ottaat itteltensä työmieheksi, ja niin se kaikkiin seppiin pykimies lähtiki heti sen jälkhiin Amerikkhaan.

Mutta eikö nyt jo piissaa? Eikö jo ole muisteluksii nokko? Mie en ennää killaa tämmöissii jouttaaviita muisteluksii muistela. Nauhoi tyhä tuhlaatta ja panetta pilhaan.

ANNA-RIITTA: Ei, ei, ei ole jouttaaviita. Sinula oon kaikkiin sommiimat muistelukset, mitä met olema kuulheet, ja ko sie muistelet, kaikki kuuluu niin mukavalta. Muistele vielä, Pekka, ole niin hyvä! Kunka se oli sen Sivvan kans? Muistatko jotaki siitä? Mie olen kuulu, ette se Sivva olis ollu kauheen vahva mies.

PEKKA: Kuka Sivva? Jaa, Siikvartti-vainaja. En mie tiedä, killaanko mie hänestä mithään muistela.

MARJUT: Etkö sie tuntenu sitä Sivvaa? Met vähän jo kuulima siitä Sivvasta, ko olima tuola . .

Kaikkiin lujjiin mies

PEKKA: Kyllä mie Sivvan hyvin tunsin. Tuossa kohta krannissa asui, ja kohta joka kesä meilä niittämässäkä kävi. Se oli vähän semmoinen hurja mies, vaikka kyllä selvänä oikhein siivo ihminen, siivompi ko moni muu. Mutta se taisi tykätä vähän liikkaa nuoista väkeivistä. Ja saatanhan mie muistelaki yhden muisteluksen, minkä Sivva itte oon muistelu mulle. Se oli tämmöinen.

Sivva oli työssä tuola Lahdessa, Isossalahdessa, kivipahdassa, ja sillä oli sielä kaveri, yksi suomalainen, Jussila, joka kans oli oikhein luja äijä. No, kerran äijät olthiin ostanheet vähän väkeviitä myötä ja pidethiin mennä kylästelemhään yhtä kolmatta miestä tuone Jevaarhaan, tet piian tiedättä sen paikan, mikä oon tuola Kieruassa. Het otethiin tuomoisen pikkuisen venheen, ja sillä pidethiin mennä poikki vuonon, tuon Raisinvuonon, ja se oon koko levvee siltä kohdalta. No, ko het vedethiin purjetta pääle, se meni poikki se touvi, ja purjet putois pohjaan. No, sannoo Sivva Jussilalle, mene ja pistä touvin tuolta reijästä läpi, ja vedämä purjheen ylös. Jussila lähtee kiikkumhaan masthoon tietenki. Silloin se pikku, pahas venet, se kaatui, ja molemat äijät jouduthiin merheen. No, Sivva oli hyvä uimhaan ja uimamies oli se toinenki, eikä net perustanheet siitä, ette merheen jouduthiin. Tyhä sannoo Sivva, ette ko pärjäämä nuot flaskut, se kaikki oon hyvin. Sielä net sitte uithiin ja kovothiin niitä flaskui. Ko kaikki flaskut olthiin kovossa, net oikaistethiin sen venheen taas ja lähdethiin soutamhaan poikki vuonon Jevaarhaan. Semmoinen mies se oli se Sivva, ei se msthään pölästynny ja oli kaikkiin lujjiin mies, minkä mie olen kohdatellu.

Mutta oon vain nämät jouttaaviita puhheita, mitä mie tämmöissii . . .

Pekka havattuu ja kattoo ympärille. Mihiin tyttäret jouduthiin? Missä hän itte oon?

Onneksi olkhood Pekka, paras muisteliija!

KUULUU BENTEN ÄÄNI: Se kulttuuriteko oonki sitte piian se kaikkiin issoin Pekan tevoista. Kuitenki niin meinaa tämä suomalainen Kalevalaseura, joka nyt oon päättäny anttaat Pekale hyvän muisteliijan palkinon ja tämän kunniakirjan, minkä minula nyt tässä oon ilo sinule Pekka ojenttaat. Onneksi olkhood, Pekka, sie olet ainua Ruijassa ja kohta koko maailmassa, joka oon Suomen ulkopuolelta saanu tämän Kalevalaseuran kunniakirjan!

Bente ojenttaa Pekale Kalevalaseuran kunniakirjan ja ottaa sitte Pekkaa oikhein lujasti ympäri ja anttaa summanki poskele. Kaikki aplodeerathan. Pekka näyttää tyytyväiseltä ja kumarttaa. Mutta met kyllä näjemä, mitä Pekka ajattellee: Voi turhuuksiitten turhuus! Kyllä

oon maailma hullu, hulluistaki hulluin. Tämäkö se olis minun issoin elämäntyö! Jo olis silloin koko elämä aivan jouttaavaa.

Mutta met kyllä tiedämä, ettei Pekan muistelukset olleet vähääkään jouttaaviita. Niitten kautta met tiedämä paljon enämen Raisin vanhaasta kielestä, joka välilä jo oli kokonhansa kuolemassa, ja niitten kautta met kans tiedämä, minkälaiset ahkerat ja sepät ihmiset Raisin vanhaat kainulaiset olthiin!

Kuka se Pekka oikhein oli?

Met halluuma tiettää, kuka se Pekka oikhein oli, ja ko met taas olema takaisin omassa turvalisessa aikamasiinissa, Annan Kaisa ottaa digitaalileksikonista esile sen Hugon Eiran, joka muistelee.

Peder Bergmo eli Kaupin Pekka syntyi Raisissa 1. februaarikuuta vuona 1889. Hänen isän nimi oli Jaakko Moilanen, ja sillä hän sai nimen Peder Jakobsen. Mutta ko hänen syntymäpaikan nimi oli Kauppi, kyläläiset käskethiin häntä Kaupin Pekaksi. Ruijaksi hänen nimi oli nuorena miehenä Peder Jakobsen Hallen, sillä ko Kauppi oon ruijaksi Hallen. Ko hän sitte raavhaana miehenä laittoi ittelensä vähän ylöskäsin vanhaasta kotipaikasta oman asumapaikan, jonka nimeksi tuli Bergmo, tuli hänen viraliseksi nimeksi Peder Jakobsen Bergmo, kainun kielelä Pärkmuuin Pekka. Ko häntä toiset käskethiin kans isän pöränimen jälkhiin Moilasen Pekaksi, niin saattaa syystä sannoot, ette Pekala oli monta nimmee!

Pekala oli kans monta virkkaa. Hän oli maanviljooja, kruuvamies, pyytömies, tietyömies, puunhakkaaja, tervanpolttaaja, uittomies, saarnamies ja vaikka mikä. Hän oli kans seppä muistelemaan vanhoista assiista, ja sillä hän vuona 1982 sai Kalevalaseuran hyvän muistelijan kunniakirjan.

Pekka eli 102 vuoden vanhaaksi ja oli melkhein lopphuun asti tervet ja hyvämuistoinen. Aivan viimiset kuukaudet hän joutui asumhaan vanhoittenkodissa, ennen ko Kaikkivalttiasheen Herrhaan luottain nukatti pois 30. oktooperikuuta 1991.

9. Olema sitte kainulaiset! (Yhdekses kapitтели)

Keneltä se Pekka sen palkinon sai ja miksi?

Aikamasiini kaarttaa takaisin kohti Tromssaa. Taka jäädhään Raisi ja Kaupin Pekka ja koko se aika, missä met kävimä viimen. Istuma vaiti ja ajattelemma. Viimen Stiinan Leena alkaa puhumhaan.

STIINAN LEENA: Vielä mie kummastelen, ette kunka tämä oikhein oon. Ko met kävimä Perungan tykönä, se saima kuula, ette ei suomen eikä kainun kieltä kumppaakhan ollenkhaan saanu käyttäät, ette se oli kokonhansa kieleetty. Nyt sitte näjimä, ette Pekka sai palkinon siitä, ko oli puhunu niin paljon tutkijoille hänen ommaa kieltä. Kunka tämä assii semmoiseksi oli muuttunu?

PETTERIN MIKKO: Niin, kyllä Pekale annethiin palkinon, mutta etkö sie huomanu, keneltä se sen palkinon ja kunniakirjan sai? Ei sitä palkinttoo hänele antanheet Ruijan kruunu tahi Ruijan esivallat eli muu ruijalainen organisasioni, mutta hän sai sen yhdeltä suomalaiselta seuralta. Se Kalevalaseurahan oli suomalainen seura, vain kunka?

ANNAN KAISA: Niin, kyllä Kalevalaseura oli suomalainen seura. Sen meininkinä oli – ja oon vieläki – edesauttaat eriliikaisesti suomalaisten nationaalieepoksen Kalevalan tuntemista ja suomalaisen kansankulttuurin korjhuun kokkoomista ja muuta semmoista.

RAGNHILD HANSEN: No miksi se kainulainen Pekka sen palkinon sitte sai? Miksi sen hänele annethiin?

ANNAN KAISA: Kattokkaas, siiheen aikaan ajatelthiin, ette kainulainen kulttuuri oon suomalaista kulttuurii ja kainun kieli oon suomen kieltä.

VILLE VIRTANEN: Ja mie kyllä pidän, ette siinä oli myötä vähäsen sitä suomalaista nationalismiä. Ja vähän semmoista suursuomalaista meininkii kans. Haluthiin nähdä, ette kaikki suomensukuiset kansat, jotka asuthiin Suomen naapurimaissa, oltais suomalaiset. Kaikile niile haluthiin anttaat suomalaisen identiteetin.

LIISAN MATTI: Nyt sie taajot! Kyllä se net suursuomalaiset ajatukset jo silloin olthiin aivan vanhaanaikaiset ja pois muutista. Päinvastoin, siiheen aikaan olthiin muutissa minoriteetit, ja sillä sen palkinonki Pekale annethiin, ette se kuului minoriteetthiin Ruijassa.

ANNAN KAISA: Kyllä mie kans uskon, ette sen sille sen tähden annethiin. Ja tietenki kans sen tähden, ette se oli niin hirmusen hyvä muistelijä. Mutta tietenki se oli symptomaattista, ette palkinon antoi Pekale suomalainen yhdistys. Ei ruijalainen yhdistys olis Pekale mithään palkinttoo antanu. Ei silloin vielä Ruijassa paljon perustettu kainulaisista. Saamelaisten tila kyllä oli alkanu parata niitten Alattionjoven protestiitten jälkhiin.

RAGNHILD HANSEN: Niin, mutta piian tet huomasitta, ette Raisissa silloin jo opetethiin suomen kieltä jatkokoulussa. Se häyttyy meinata, ette ei sitä ennää kieleetty käyttämästä.

MAIJAN KREETA: Piian sitä ei juuri kieleetty käyttämästä, mutta haluthiinko sitä kuurotakhaan? Oliko meilä koului omala kielelä? Saathiinko kläpit oppiit ommaa kieltä lastentarhaassa? Kuurothiinko meidän ommaa kulttuurii milhään tavala? Kuurtosko ruijalainen yhteiskunta sitä? Oliko meilä mithään oikeuksii? Mie vain kysyn.

ANNA KAISA: Niin, tosi se oon. Ei se ollu vielä kyllä mikhään hyvä tila meilä silloin. Mutta oli se jo parempi ko varhemin. Kuitenki suomee opetethiin jo monessa koulussa. Ja Alattiossa oli korkkeekoulussa alettu opettamhaan suomee ja Tromssan universiteetissaki opetethiin suomee jo silloin. Se sama Anna-Riitta, jonka met näjimä äskön puhuttelemassa Pekkaa, opetti silloin suomee Tromssan universiteetissa. Sillä saatama sannoot, ette tila oli paljon parempi ko silloin, ko kävimä kohdattelemassa Perunkkaa Vesisaarella.

MAIJAN KREETA: Jaa jaa, niin niin, suomee ja suomee. Mutta kainun kieltä, opettiko sitä yksikhään? Eihän se Suomen suomi ole eikä ollu silloinkhaan meidän oma kieli. Koska kläpiile alethiin opettamhaan kainun kieltä?

ANNAN KAISA: Mie jo sanoin, ette monet pidethiin, ette se oli justhiinsa suomen kieltä, mitä kläpiile piti opettaat, ette het saatethaan säilyttää oman kielen. Mutta emmä nyt enämpää matki tästä assiista. Menemä kohdattelemhaan yhtä miestä, joska tet piian kaikki oletta kuulheet. Piian häneltä saama tiettoo tästä assiista.

Pyydämä kyyttii yhdeltä piilistiltä

Taas Annan Kaisa painaa alas yhden aikakartan knapin, ja nyt se näyttää kans tiettäävän, mitä se halluu ja mihiiin met pidämä mennä. Se oon varmhaan hunteerannu tämän valmhiiksi. Näjemä, ette se painaa knappii, missä seissoo fepruaarikuun 1984. Sen tarkemin met emmä sitä knappii kerkkii näkemhään.

Aikamasiini kaarttaa lujjaa faarttii öystäetelhään ja kohti Ruottii. Ko Annan Kaisa hetken pörästä pannee faartin pienemäksi, se havaittemma, ette meidän alla oon levvee joki. Mutta oon talvi, ja joki oon vahvassa jäässä. Näjemä kans tien, tahi met näjemä kaksi tietä, toinen kulkkee toisela puolela jokkee ja toinen toisela puolela. Joki eli väylä – niin ko meänkielelä sanothaan – oon Tornionväylä, rajaväylä Ruottin ja Suomen välilä. Näjemä, ette Ruottin puolela väylää ajjaa tietä myöten punainen piili, jossa oon Ruijan rekisterikyltit, ZT-19300. Laskema alas väylän jääle.

ANNAN KAISA: Tuola se tullee tuola piililä se mies, jota meilä oon meininkinä puhutella. Haikkaama siinä piilissä.

RAGNHILD HANSEN: Kunka sie luulet, ette meile kaikile oon sijjaa tuossa yhdessä pikku piilissä? Eihän se tämmöistä roikkaa saata ottaat myötä.

ANNAN KAISA: Katto vain, niin kyllä se ottaa koko roikan myötä. Mutta se ei saata nähdä meitä kaikkii, tietenkhaan. No, nyt peukalot pysthään, Stiinan Leena ja Liisan Matti, teidät ja minun se piilisti näkkee. Muut sitte naakitta takapenkile ilman, ette se mies teitä havaittee. Pellaama sille, ette olema muka suomalaiset. (Annan Kaisa, Stiinan Leena ja Liisan Matti puhuthiin piilistille Väylänvarren suomee, mutta heidän puhheet oon tässä käännetty kainuksi.)

Seisoma tien syrjässä ja meilä oon vähän kylmä. Oon pakkanen, sikkaristi 30 graadii miinuksen puolela. Mutta se nyt ei olekhaan ihmet, ko oon fepruaarikuun loppupuoli. Mutta onneksi se mies toppaa heti, ko havaittee Annan Kaisan, Stiinan Leenan ja Liisan Matin seisomassa tien syrjässä. Met näjemä, ette mies oon oikhein iloinen, sen silmät loistethaan ja se muijoilee niin tytyväisesti. Piilistä kuuluu kova musikki. ”Hyvän illan sanon sulle kultani armas, ko”

Kohdattelema Aaronin Jussan Terjen

MIES PIILISSÄ: Päivää! Mihiinkäs tet oletta matkala? Mie olen menemässä Koutokeinon kautta Pyssyjokheen.

ANNAN KAISA: Päivää! Mutta sehän passaa hyvin. Met olema matkala Enontekihöön. Saamako met sinulta kyytin sinne? Sehän oon siinä matkan varrela. Vain mitä kautta sie ajat? Etkö sie ajaki Enontekiön kautta?

MIES: Jo vain. Hyppääkkää kyyttiin! Soma saada seuraa! Mie olen Aaronin Jussan Terje Pyssyjovesta, Porsangista. Kekkäs tet oletta?

Ennen ko kerkkiimä muistelemhaan, kekkä met olema, mies alkkaa jo puhumhaan. Näjemä, ette hanelä oon sydän täynä ja ette hanelä oon paljon, mitä hän halluu muistela meile.

AARONIN JUSSAN TERJE: Että tiedä, mistä mie tulen! Mie tulen Svansteinista, Ylitorniosta! Piian tiedättä Svansteinin? Se oon siinä Matarengista pohjaisheen päin, kohta Väylän varressa. Mie olin sielä konferansissa, minkä nimi oli ”Viiminen kielisota”. Olettako kuulheet siitä konferansista?

ANNAN KAISA: Jo vain. Lujima siitä Haaparannanlehdestä. Sielä kuulema puhuthiin, ette tämä Ruottin puolela puhuttu Tornionlakson suomiki olis oma kieli. Mutta oonko se mikhään oma kieli? Kyllä kuitenkin met, jotka olema tästä toiselta puolelta Väylää eli Suomen puolelta Väylää pois, niin ymmärämmä kaikki, mitä nämät Ruottin puolen tornionlaksolaiset puhuthaan. Ja kyllä met ymmärämmä sinunki, vaikka olet Ruijan puolelta pois.

AARONIN JUSSAN TERJE: Ja niin, vain ymmärättä? Mutta oonko se kieli kuitenkin sama? Mie olen nähny, ette tet suomalaiset että pidä meidän kieltä yhtä hyvänä ko teidän ommaa kieltä. Tet sanotta, ette se kuulostaa vanhaanaikhalaiselta. Ja mie olen monen ihmisen kuulu sannoovan, ette tämä meidän kieli oon sekakieli. Jokku vielä pilkathan eikä halluu ollenkaan ymmärttää meidän puhetta.

Miksi kainulainen puhui suomalaiselle ruijaa?

ANNA KAISA: Niin, sen mie kyllä tiedän. Minula oon yksi ystävä, joka oon Ruijasta. Mie ihmettelin, ette miksi se ei halunu minule puhhuut suomee, vaikka sanoi, ette hänen äitinkieli oon suomi. Ko hän meni koulhuun, hän tyhä puhui suomen kieltä eikä ollenkaan saattanu ruijaa. Hän muisteli, kunka se oli hänen elämässä. Ko hän alkoi koulhuun, se sielä oli pakko puhhuut tyhä ruijaa. Hän asui internaatisa, ja vapaa-aikanaki oli kioletty puhumasta suomee. Hanelä oli veli ja muita sukulaissii internaatisa, mutta niittenkhään kans ei saanu puhhuut ommaa kieltä. Heile muistelthiin, ettei se heidän kieli ollu mikhään kieli tahi ette se oli tyhä paskasuomee. Hänki häytyi vain olla vaiti niin kauvoin, ette sitte lopulta oppi puhumhaan ruijaa. No, ko hän tuli raavhaaksi, hän meni töihin yhteen kalapruukhiin. Sielä työteli kans Suomen tyttäriitä, ja hän ajatteli, ette nyt mie saan puhhuut minun ommaa kieltä. Mutta kunka siinä kävi? Ko hän puhui ommaa kieltä niile Suomen tyttäriile, net tyhä naurethiin hänen kielestä ja matkithiin häntä, ja puhuthiin sitte takaisin hänele huonoo ruijaa. Hän minule muisteli, ette silloin hän päätti, ettei enää koskhaan puhu kenelekhään suomee, ko ei se kelvanu kenelekhään, ei suomalaisile eikä ruijalaisile. Mie tahdoin itkeet, ko kuulin sen hänen muisteluksen. Sanokkaa minule, ette miksi oon ihmiset opetettu olemhaan niin tyhmät!

Opetamma kläpiile niitten ommaa kieltä!

Istuma kaikki vaiti vähäsen aikkaa. Näjemä, ette muistelus oli kova Aaronin Jussan Terjele. Mutta sitte se alkaa taas puhumhaan.

AARONIN JUSSAN TERJE: Niin, semmoissii muisteluksii oon vaikka kunka paljon, kyllä mie net tunnen ja olen sen saman itteki kokenu. Mutta nyt se oon loppu! Mie olen täälä Ruottissa siinä konferansissa huomau, ette niin se ei saata olla! Että arvaa, kunka mie olen hunteerannu ja kummastellu, ette mitä mie pidän tehdä. Mie olen opettaajana koulussa, ja koulukläpit, pienet tyttäret, tulthiin minulta muutama vuosi aikkaa pyytämhään, ette enkö mie saata opettaat heile suomee, mikä oon heidän ja heidän vanhiimiitten kieli. Mie sanoin, ette enhän mie saata sitä ittekhään, ko en ole koskhaan saanu studeerata sitä oikeeta suomee. Mutta sitte mie pyysin koulusta permissionii ja sain sen ja lähdin Uslhuun studeeraamhaan suomen kieltä. Ko mie tulín takaisin, se mie sain koulussa luvan opettaat suomee oppiijoile. Vaikka ei sitä luppa helppo ollu saada! No, ensimmäisenä syksynä kohta kaikki oppijat haluthiin valita suomen kielen ja olthiin oikhein innossa oppimhaan sitä. Mutta kauvoin se into ei kestäny. Het tulthiin minule sanomhaan, ette eihän tämä ole se kieli, mitä heidän muori ja faari ja ämmi ja äiji puhuthaan, tähähän oon kokonhansa toinen kieli. Kattokkaa, mie ajattelin, ette mie pidän opettaat kläpiile fiinii yleissuomee tahi suomen kirjakieltä. Eikä net tyttäret olheet minulta sitä pyytänheet mutta heidän ommaa kieltä!

Laitama oman kielen ja kulttuurin sentterin!

STIINAN LEENA: Mutta mitä sie nyt sitte aijot tehdä? Oonko teilä oma kirjoitettu kieli? Mie lujin Haaparannanlehdestä, ette tornionlaksolaisetki vasta oon suunnittelemassa ommaa kieltä heile. Siinä seiso, ette joku tornionlaksolainen tutkiija, Erling Wande, oli puhunu sanakirjahommasta, ja ettei ole vielä tiettoo siitähkään, ette kunka sanat sanakirjassa pitäis tavata. Sitte siinä kans seiso, ette tyhä yksi ainua puhui siinä konferansissa hänen ommaa kieltä, muut meinathiin, ette se oon liian vaikee. Se ainua oli Matti Kenttä, jonka mieki tunnen, ko sillä oon sukkuu Suomen puolela Väylää.

AARONIN JUSSAN TERJE: Kuulkaa! Mie olen jo hunteerannu kaikki! Ensisti met päätamä, ette tämä meidän kieli oon oma kieli ja alama rakentamhaan sitä ylös. Sitte met alama opettamhaan kläpiile koulussa sitä ommaa kieltä, kainun kieltä. Met laitama kans yhdistyksen, mikä alkaa ajamhaan meidän assiita, samhaan laihiin, ko tornionlaksolaisila oon tämä Tornionlaaksolaiset-yhdistys. Kiini tähään päivhään saakka meilä oon Pohjais-Ruijassa ollu tyhä Suomi-seuroi, mutta ei se näytä siltä, ette meidän assiit oon tärkeet niile. Sitte met vielä laitama semmoisen kulttuurin ja kielen sentterin, mikä tekkee kaikkee tätä kieli- ja kulttuurityötä meile. Niin mie olen sen ajatellu.

LIISAN MATTI: Se oli kovvaa puhetta! Kuitenki sie olet piian oikeessa. Mutta sano minule: Miksi tet että ala rakenttaat ylös sitä kieltä yhdessä näitten tornionlaksolaisten kans? Eikö se ole kohta sama kieli teilä ja heilä?

AARONIN JUSSAN TERJE: Kyllä siinä oon paljon sammaa, ja mie tunsin, ko olisin ollu ommiin ihmisten joukossa, ko niitten kans praatasin. Mutta kyllä met nyt häydymä alkaat siitä omasta kielestä, piian joskus jälkhiin sitte saatama alkaat hunteeraamhaan yhteistäki kieltä.

Olema sitte kainulaiset!

Siinä praattiissa aika oli menny hopusti, ja ilman ette huomasimma, olima jo ajanheet sillan yli Suomen puolele Muonihoon ja siitä ylös Palojoovensuuhuun ja Enontekihöön. Aaronin Jussan Terje toppaa piilin bensiinipuodin etheen ja kyssyy, ette emmäkö metki halluu ruokkaa. Hän meinaa ottaat tässä bensiinii ja syödä keskipäivää. Mutta met sanoma, ette met asuma siinä juuri likelä ja ette meitä jo sikkaristi odotethaan kotona. Kiitämä sitte kaunhiisti Aaronin Jussan Terjee kyytistä ja interesantista praatista ja toivottelema hänele oikhein hyvää lykkyä hänen uusissa hommissa. Terje vielä huutelee meile, ette tulkkaa käymhään Pyssyjokheen, se saatta nähdä, kunka sielä assiit edethään. Met luppaama tulla. ”Kuule, kuule, ko mie kuiskaan sulle ...” kuulu piilistä. Terje kuuntelee vielä Sisariitten kasettii, mitä se oon meileki kovin praamanu.

Ulkona oon vielä kylmempi ko varhemin, eikä meilä ole mithään kottii Enontekiössä, methän tyhä valettelima sen Terjele. Mutta onneksi Annan Kaisala oon aikamasiinin kauko-ohjaaja plakkarissa, ja ko se näyttää sillä taivhaale, se heti meilä oon edessä meidän lämmin, turvalinen ja kotoinen aikamasiini, jota met kaikki jo kovasti rakastamma. Kiikuma sinne ja heti olema taas lämpimät. Olema kaikki aivan innossa ja puhuma.

STIINAN LEENA: No kunka siinä kävi? Tuliko siitä Terjen hommasta mithään? Saiko se muut kainulaiset myötä siiheen yhdistysmeininkhiin?

VILLE VIRTANEN: Niin, kunka siinä kävi? Tahi kyllähän met sen näjemä, ette viimen kuitenkin kävi hyvin, ko kerran tet kaikki tässä puhutta kainuu ja studeeraatta sitä. Mie tiedän kans net kainulaisten tunnussanat: ”Suomalaiset met emmä ole, ruijalaisiksi met emmä halluu tulla, olema sitte kainulaiset!” Mutta kunka se oikhein meni?

Siitä se kaikki alkoi!

ANNAN KAISA: Voi voi, se oon pitkä muistelus, jos mie kaikki pidän teile muistela. Eikä meilä nyt tällä kerralla ole tillaa lähteet niitä kaikkii paikkoi ja aikkoii kiertelemhäänkhään. Mutta istukkaa tähään minun vierheen, se mie näytän teile tästä särmiltä muutaman palasen teän historiaa.

Kuvat vilisthään aikasärmilä, ko Annan Kaisa hakkee meile passeliita palassii kainulaisten historiasta. Tuossa näkky olleevan taas se sama Terje. Siinä se saarnaa jossaki kohta isossa saalissa ja sillä oon paljon ihmissii ympärillä, monnii kymmeniitä, kohta koko Pysyjoen kylä. Met kuulema tyhä pienen palasen sen saarnasta:

(Särmin ylisyrjässä näkky daattumi: 16. marsikuuta 1984.)

”Pyssyjokilainen oon tullu Tornionlaksosta, lemmijokilainen oon tullu Tornionlaksosta, annijokilainen oon tullu Tornionlaksosta, alattiolainen oon tullu Tornionlaksosta, yyeäläinen oon tullu Tornionlaksosta. Näin met saatama mainita niin kauvoin ko viittimä.

Pyssyjokilainen ymmärttää lemmijokilaista, lemmijokilainen ymmärttää vesisaarilaista, vesisaarilainen ymmärttää alattiolaista, alattiolainen ymmärttää naavuonolaista, naavuonolainen ymmärttää yyeäläistä, yyeäläinen ymmärttää pykeäläistä. Meilä oon kaikila sama kieli, mutta meilä ei ole ommaa organisasionii. Perustamma tämmöisen organisasionin eli järjestön! Silloin meitä oon paljon – hirmuisesti paljon! ”

Heti oon toinen kuva. Paikkaki oon toinen. Met kyllä muistama tämän paikan. Se oon Rässikäinen, yksi paikoista, minkä yli lensimä, ko kävimä Raisissa Pekkaa kohdattelemassa. Mutta tässäki oon Terje ja sitte vielä meile vieras mies, kuitenkin emmä muista, ette olisimma sitä ennen aikamatkala nähneet. Tavuksella oon paljon ihmissii, joita met emmä tunne. Mutta oon sielä opphaitaki ihmissii. Heti näjemä, ette sielä oon se sama Anna-Riitta, joka silloin viimi kerralla puhutteli Pekkaa, sielä oon se suomen opettaaja Bente, ja sielä oon kans taas se Hugon Eira, joka näyttää tukkiivan ittensä vähän joka paikkhaan. Näjemä, ette Eira kattoo silmä tarkkana ja kuuntelee, ko Terje puhuu sen vierhaan miehen kans. Metki kuuntelema:

(Särmin ylisyrjässä seisoo taas daattumi: 26. oktooperikuuta 1985.)

VIERAS MIES: Niin, mieki olen ajatellu semmoista organisasionii. Ei tästä muutoin mithään tule. Ei politiikkarit ja kruunu kuuntele tyhä yksii ihmissii. Se häyttyy olla organisasioni takana. Mie meinaan, ette mie heti perustan semmoisen kveeniyhdistyksen Yykeänperhäänki. Meilä oon kyllä oikhein paljon ihmissii, jotka haluthaan olla myötä.

TERJE: Oikhein hyvä, Bjørnar! Ja sitte met panema teidän yhdistyksen ja meidän yhdistyksen yhtheen ja perustamma kainulaisile oman liiton, joka ajjaa meidän assiita!

BJØRNAR: Niin, ja mie tiedän, ette monila muila paikoila kans oon ihmissii, jotka haluthaan olla myötä. Alattiossa oon Irene Andreassen ja Egil Sundelin. Molemat oon Itä-Finmarkusta pois, toinen Kiiperistä ja toinen Kallijovesta, ja oikhein sepät ihmiset. Eekili oon ollu myötä politiikissaki, niin ko mieki, ja sillä se kyllä saattaa nämät systeemit, joila politiikkarhiin vaikutethaan.

TERJE: Politiikkariita kyllä kans tarvithaan, muutoin ei tule mithään. Mutta meilä Porsangissa oon hirmuisen sepät kulttuuri-ihmiset, jotka saatethaan kirjoittaaatki meidän kieltä ja . . .

Annan Kaisa sammuttaa särmin ja sannoo, ette nyt oon nokko tällä kerralla. Mutta siitä se kaikki alkoi!

10. Pidämä pidot! (Kymmenes kapitteli)

Pidoissa ei syödä hoppeluokkaa!

Olema taas aikamasiinissa. Mutta nyt sielä näyttää melkkein erilaiselta ko varhemilla kerroila. Loma oon paljon suurempi, ja siinä oon keskelä pitkä pöytä, jonka päälä oon fiini tuuki. Siiheen nyt aikamatkalaiset oon justhiin panemassa lautassii, sekä syvvii ette matalii, erilaissii klassii ja kaffeliita, veittii ja lusikoita, kuppii, teefattii ja asettiita. Lomassa oon oikhein hyvä ruvan haiju. Annan Kaisa tekkee valkkeeta aikamasiinin loukkhoon ja sovittellee sitte sen päälä kepin päähän kaffikattilaa*. Näyttää kohta siltä, ette sielä meinathan pittää pidot! Anna Kaisa kattlee meidän hommii ja puhelee.

ANNAN KAISA: Ohhoh, voi, voi! Kylläpäs tet oletta laittanheet herskui! Hyvin se teidän ruokatradiittiin hakemamatka sitte meniki! Oletta löytänheet paljon reseptiitä eli neuvoi, kunka vanhaasheen aikaan ruokkaa oon laitettu. Nyt emmä syökhään mithään hoppeluokkaa mutta oikhein oikkeeta kunnon ruokkaa!

STINAN LEENA (muodot punaisena): Jo vain! Mutta kyllä se oli nokkko jännittäävä, ko oli ensi kerttaa yksin aikamatkala. Pölkäsin, ette kunka minun kans mennee, ette löydänkö mie sieltä takaisin omhaan aikaan. Ja löydänkö oikkeesheen paikkhaan! Jos olisin löytäny itteni vaikka kuusta!

RAGNHILD HANSEN: Nyt sie taajot! Ei kuuhuun voi aikamasiinilla päästä, ja tähän tuopi ihmisen tasan samhaan paikkhaan, ko mistä se oon lähteny. Mutta kattokkaas, minkälaista vanhaan aijan pökkokallaa mie olen löytäny ja keittäny!

Syömä kallaa, lihhaa ja vellii...

PETTERIN MIKKO: Pökkokallaa? Kyllä ossaaki haista hyvältä! Mutta mitäs tykkäättä tästä minun suolalohesta? Ja tässä minula oon kans suolasantikkaa, ja vielä paistettuu santikkaa ja keitetty santikkaa. Net met syömä pottuin ja sulavoin tahi valkkeensoosin kans. Minula oon tässä molempii kasterollissa. Joko tullee vesi kielele?

STINAN LEENA (kauha kädessä): Tullee, tullee. Mutta miepä olenki laittanu sillikryynivellii. Olettako semmoisesta ruvasta ennen kuulheet? Naavuonossa vanhaasheen aikaan semmoista prukathiin. Siinä oon suolasillii, ohrankryynii, vähäsen pottui ja löökkii.

MAIJAN KREETA: Voi herraton aika! Kuuluu oudolta! Kunka sen suolasillin passaa keittää velliksi? Eikö se siitä mene pilhaan?

STINAN LEENA: Ei mene pilhaan. Sen jälkhiin, ko mie sen opin keittämhään, mie en enää muuta ruokkaa halluu syödäkhään!

MAIJAN KREETA: Ja niin. Mie taas kävin puhuttelemassa vanhoita yyeänperäläissii. Net muistelthiin, ette het prukathan vaihettaat heidän porolappalaisten väärttiin kans voita

* Mie pidän, ettei se saata olla oikkee valkkee, mutta sikkari mie en kyllä ole, ko se aikamasiini oon niin kummallinen vehjet!

poronlihhaan. Tässä saatta maistaat kuivaalihhaa ja savvulihhaa. Net kyllä maistuthaan makkeelta!

Erilaissii kakkoi, päitä ja puuroo...

HANNUN HANNA: No herskulta se minusta kyllä kuuluu, ja mie kuitenkin kyllä halluun maistaat sitä. Mie taas olen laittanu kalakakkoi, kalanloppui ja prässikryynipuuroo. Se Pykeän Elsa neuvoi net minule. Hän muisteli, ette vanhaasheen aikhaan ei ollu varraa viskata mithään ruokkaa pois, mutta kaikki käytethiin ja ruvanlopuista laitethiin uutta ruokkaa seuraavana päivänä.

PETTERIN MIKKO (kattoo prässikryynipuuroo vähän epäluuloisena): Mitäs sie olet tuohon prässikryynipuuroon oikhein pannu? Oonkos siinä sekaisin lihhaa ja puuroo?

HANNUN HANNA: Jo vain! Siinä oon peikkonii ja prässikryynipuuroo, ja se oon paistettu. Sitä sie häydyt maistaat! Se oon oikhein hersku. Mutta sano itte, mitä nuot kummaliset mustat möykyt oon, mitä sinula oon tuossa kaarassa.

PETTERIN MIKKO: Ai nämät kakot tässä? Net oon verikakot. Mie kävin vanhaassa Pyssyjolessa ja sielä neuvothiin niitä. Net oon meininkinä syödä näitten lamphaanpäitten kans.

LIISAN MATTI: Lamphaanpäitten kans! Mitä sie puhut? Kuka se lamphaanpäitä syöpi?

PETTERIN MIKKO: Niitä syödään net, jotka jotaki ymmärehään ruvan päälle. Katto, net lamphaanpäät oon ensistä suolattu ja kuivattu ja sitte keitetty vedessä. Siinä liemessä sitte keitethään verikakot. Ja passaa siinä keittää mätikakkoiki.

Monenlaista leippää ja lepsui...

LIISAN MATTI: Voi nuoita teidän kaikenlaissii kakkoi ja päitä! Mutta kattokkaas minkälaista leippää mie opin paistamhaan Alattiossa. Niin ko tet muistatta, vanhaat alattiolaiset viljothiin kans ohraa. Mie olen paistanu oikeita vanhaanaikhaissii ohrarieskoi. Eikä se helppo ollukhaan, ko net pittää kävelöidä niin fiiniksi, ja taikina meinaa tyhää tarttuut kiini kävelhiin. Kuitenkaan ei saata panna liian paljon jauhoikhaan, ko sitte niistä tulee kovat ja mavuttomat.

STIINAN LEENA: Sama se oon näitten pottulepsuin kanski. Mie kävin Raisissa Pärkmuuin Hiltan opissa, ja se minule oikein kädestä pittäin neuvoi, kunka nämät lepsut tehdhään.

LIISAN MATTI: Mitäs nuoissa sitte oon? Oonko niissä kans ohranjauhoi?

STIINAN LEENA: Ei, kyllä nämät oon leivottu aivan nisujauhoista ja potuista. Lisäksi oon pantu vähäsen suolaa, ja muuta ei niissä sitte olekhaan. Mutta se taikina häyhtyy vaivata niin kauheen hyvin, ette se ei sitte enää tartu. Että arvaa, kunka monta kerttaa mie häydyin freistata leippoot niitä ennen ko mie onnistuin!

LIISAN MATTI: Kunka sie net sitte paistoit? Uunissako sie net paistoit?

STIINAN LEENA: Ei, uunin päälä plaatala nämät paistethaan. Ja hopusti pittää paistaat ja tyhää toiselta puolelta. Muutoin niistä tulee kovat ja palethaan.

LIISAN MATTI: Samhaan laihiin nämät ohrarieskatki paistethaan. Mie justhiin sain net valmhiiksi. Koitelkkaa, tässä net oon liinan alla. Net häyhtyy syödä heti kuumana ja voin kans.

STIINAN LEENA: Sitte mie olen paistanu vielä toista sorttii lepsui, tämmöissii makkeita lepsui. Nämät minule neuvoi yksi vanhaa ämmä Kaivuonosta. Näissä oon taikinassa voita ja päälispiimää ja vähäsen elkansarvisuolaa kans, ette net pikkusen nousthaan ja tulhaan vähän

vahvemmat. Ja tietenkin niissä on voita ja sokkeriä ja kaneliä välissä niin kuin nuoissa toisissakin lepuissa.

LIISAN MATTI: Mutta kattoikkaas minkälaisii leippiä mie olen leiponut! Nämät on oikeet tervheysleivät! Mie sain tämän reseptin Raisista, ja ne muistelthiin, ette sitä on käsketty tervanpolttaajan leiväksi. Se on semmoista, mikä kestää kauvoin ja on passelit ottaat myötä metthään.

RAGNHILD HANSEN: Mutta voi herraton aika! Kunka paljon sie olet nuoita leiponut! Niitä on sikkaristi monta kymmentä leippää!

LIISAN MATTI: Ei niitä ole kuin kaksikymmentä. Ja mie tyhjä tein, niin kuin siinä reseptissä seiso, mikä mie kirjoitin ylös . . .

HANNUN HANNA: No on meillä sitte kuitenkin nokko leippää! Mie kävin kans Vesisaarella kattomassa, ette minkälaista leippää siellä leivottiin. Kävin oikein Tuomaisen kartanossa, ja siellä Tuomaisen Iita oli justtiin leipomassa kuumavesileippää. Katossa orrela hänellä henkas kuivaamassa semmoissii ymmärräissii leippiä, jotka se käski puolivahvaksi, ja jotka kuulema oli tehty tyhjä pelkistä krouviista ruvisjauhoista ja hapantaikinasta, siksi kuin hapantaikinalla leipä nousee ilman jäätäkään. Ja nyt miekin olen freistanu leippoot semmoissii puolivahvoi. Vaikka ei se kyllä helppo ollut . . .

RAGNHILD HANSEN: Mutta kuka nämät kaikki ruvat oikein meinaa syödä? Tällähen saattais syöttää vaikka kokonaisen komppanin!

PETTERIN MIKKO: Niin, ja missä se Virtasen Ville oikein viipyy? Ettei se vain olis öksynyt sillä omalla aikamatkalla. Tahin sitte lähtenyt feeriälle Suomehen ja kokonhansa unheettannu meidän pidot.

Virtasen Ville toi kukon!

Samassa joku repäissee aikamasiinin oven auki. Ville Virtanen tulee hengestynneenä sisälle. Sylissä hänellä on hirmuinen suuri pakka, josta tulee oikein ihana hajua.

ANNAN KAISA: No päivää, Ville! Soma kuin siekin lopulta tulit. Met joo odotimme sinua ja ihmettelimme, ette missä sie oikein viivyt.

VILLE VIRTANEN: No mie vähän viivyin, kuin tämän kukon kesti laittaa kauvoimin kuin mie uskoinkaan. Se häytyi olla uunissa monta tiimaa, ja mie olin unheettannu, ette se kestää kypsyyt niin kauvoin. Ja sitte oli vielä ilmaraitokin vähän hiljastunnu.

ANNAN KAISA: Kukko! Mikä ihmehen kukko? Mikä se semmoinen kukko on, kuin häyttyy olla monta tiimaa uunissa? Ja onko kukotkin kainulaista traditiiruokkaa?

VILLE VIRTANEN: Joo vain! Kattoikkaa! Tässä se kukko on.

Ville Virtanen ottaa pakan auki, ja siinä makkaa fatin päällä oikein suuri ja kohta musta leipä.

RAGNHILD HANSEN: Mitä taajomissii sie, Ville, nyt olet hoksannu? Meinaako kukko-sana suomeksi leippää? Vain mikä kukko tämä leipä makka on?

VILLE VIRTANEN: Kukko mikä kukko. Mutta tämä kyllä ei ole kanan kukko eikä teiri eikä metto eikä riekkokkaan, mutta kalakukko!

PETTERIN MIKKO: Häh? Kalakukko? Mikä se semmoinen on? Oonkos se joku uusi geenisekoitus?

VILLE VIRTANEN: Ei se ole geenisekoitus mutta leivän ja kalan sekoitus. Siinä oon sisälä kallaa ja päälä leippää.

STIINAN LEENA: Mutta nyt sie kyllä olet sekoittannu, Ville. Meilähän piti olla tyhä vanhaanaikhaista kainulaista ruokkaa eikä mithään suomen ruokkaa.

VILLE VIRTANEN: Nyt sie, Leena, itte sekoitat. Ei se ole niin, ette kaikki se, mikä oon suomalaista, ei ole kainulaista, ja ette mikä oon kainulaista, ei ole suomalaista. Kyllä meilä oon hirmuinen paljon samanlaistaki tradittiita, tietenki. Mutta mie häydyn kuitenkin tunnustaat, ette tämä kalakukko oon enämpi suomalainen kalakukko ko kainulainen kalakukko. Tässä oon, näjet, muikkuu ja sianfläskii sisälä, kainulaiset taas kuulema käytethiin siinä suolakallaa. Mutta ilman teile passaa syödä suomalaistaki kalakukkoo, vain viskaanko mie sen pois?

MAIJAN KREETA: Ville, Ville, Ville-kulta, älä sie nyt suutu! Mie heti halluun maistaa tuota sinun kalakukkoo. Haiju kuitenkin oon hirmuinen hyvä.

Ragnhild halluu vitamiiniita

RAGNHID HANSEN: Nyt meilä oon kallaa, lihhaa, kakkoo ja vellii vaikka kunka monta lajii. Leippää meilä oon vaikka lopun vuotta söisimä. Pottuiki oon ja naurhiita. Mutta sanokkaas! Oonkos meilä ythhään verestä vihanesta? Lääkit sanothaan, ette se oon tähdelinen syödä kans vihanesta, muutoin ihminen saa kaikki pahat taudit, sydäntaudin ja verisuonitaudin ja vaikka kreftänki. Hamphaatki putothaan suusta, jos ei saa nokko C-vitamiinii, eikä vatta toimi, jos emmä saa nokko fiiberii.

MAIJAN KREETA: Nyt sie taajot, Ragnhild. C-vitamiinii saadhaan potuista ja naurhiista, ja näissä kainunleivissä oon fiiberii enämpi ko sie koskhaan saat niistä fruktiista, mitä sie ylheensä syöt. Ja ajatelkkaa, kunka puhdas luonto entisheen aikaan oli! Kaikessa ruvassa oli paljon enämen vitamiinii, ja ilmaki oli niin puhdas, ette kepposet ja koko kroppi pysythiin terveinä.

LIISAN MATTI: Niin, ja kyllä vanhaat kainulaiset syöthiin kans vihanesta. Net kovothiin juomuu ja putkee vaarasta ja ruuholöökkii rannoilta, ja niissä oon niin paljon vitamiinii, ettei mishään muussa ruvassa. Ja katto tässä, niitaki mie olen tuonu tänne!

Mustikoita, mansikoita, vatukoita, ruottukoita...

STIINAN KREETA: Sitte net kovothiin kans marjoi: puoloi, hilloi, kaarnheita, mustikoita, mansikoita, vatukoita, ruottukoita. Mie kävin Alattiossa kokkoomassa niitä, ja nyt saatta syödä niitä päälisruvaksi. Vielä ko kaadatta maittoo eli päälismaittoo pääle, niin jo oon koko hersku.

HANNUN HANNA: Mie kans olen laittanu yhdenlaista päälisruokkaa: prässikryynivellii. Se oon tehty prässikryyniistä ja rusinoista ja oon hirmuinen hyvä, vaikka mie sen itte sanonki.

VILLE VIRTANEN: Nam nam, no ei tule vailumatauttii, ko oon marjat ja rusinat ja prässikryynit! Mutta nyt pääsemä heti pääassisheen. Mitäs tet sitte meinaatta, ette met juoma?

ANNAN KAISA: Mie ajattelin niin, ette juoma vettä, maittoo, piimää ja kaarnetmehhuu ruvan kans, ja sitte kaffii pääle. Mie olen siksi laittanu kaffijuustooki, ette saama panna sitä kaffin sekhaan. Vaikka saattaa sen kaffijuuston syödä kans marjoin kans, jos tahtoo. Minula oon kans paistettuu kaffijuustoo, ja se passaa oikhein hyvin hilloin eli mansikoitten eli mustikoitten kans.

Mutta Mikkopa oon tehny viinii!

PETTERIN MIKKO: Yllätys, yllätys! Mie olen tehny kans viinii!

RAGNHILD HANSEN: Mitä sie puhut? Juothiinko vanhaat kainulaiset kans viinii? Tahi kyllä mie tiedän, ette Tornion porvarit kuljetethiin paloviinaa tänne Jäämeren rannoileki ja myytiin sitä markkinoilla. Sitä vasthaan se Læstadiuski justhiin saarnas, sitä viinan kauhistusta, ko kansa juoi ittensä päihiin ja sitte tappeli ja hakkas toinen toisen kohta kuolihaaksi.

PETTERIN MIKKO: Kyllä kainulaisetki oon tehneet viinii aivan itteki, ei siiheen ole kauppihaita tarvittu. Kattokaas, ko luonosta löyttyy vaikka mitä herskuu. Tuomenmarjoista tullee aivan mahdollottoman hyvä viini, ja tässä sitä nyt oon teile, ette saatta maistaat. Ja pihlajanmarjoista kans tullee hyvä viini. Vaikka mie olen tähään minun pihlajanmarjaviiniin pannu kans vähän äpyliitä, ko muutoin siitä olis tullu piian liian muikkee. Mutta ei kenenkhään tarvitte juoda näitä viinii, jos pölkkää, ette tullee päihiin ja alkaa tappelemhaan. Tahi jos teilä oon jo pilassa maksa ja munhaiset, se antakkaa vain olla juomatta sitte. En mie kethään juomhaan pakota.

STINAN LEENA: Vähän viinii oon tyhä tervheelistä maksale ja munhaisille. Emmäkä met kyllä tappele, ko olema näin hyvät ystävät. Emmäkä met tarvitte tapela ruvastakhaan, ko meilä oon sitä nokko vaikka kahdeleki komppanille.

ANNAN KAISA: Niin. Täälä ei kyllä tarvitte nälkkyyt eikä kuola janhoon! Meilä oon jo sikkaristi kaikila hirmuinen nälkä ja jano, mutta näin paljon emmä kyllä kykene syömhään emmäkä juomhaan vaikka söisimä ja joisima koko yön.

Ruokkaa oon nokko isomalleki joukole!

HANNUN HANNA: Niin mie vähän ajattelinki, ette ruokkaa oon nokko vähän isomalleki joukole. Minula oon täälä kylästelemässä ämmi ja äiji Itaaliasta, sisar Tyskästä ja veli Ryssästä. Mie kuttuin net ja minun asumakumppanin myötä näihiin pithoin.

PETTERIN MIKKO: Mieki kuttuin minun sukulaissii. Tuola net nävythäänki jo tulleevan, minun muori ja faari ja appifaari ja anoppi. Sitten mie kuttuin vielä minun yhden kaverin, joka aina kovin tykkää pidoista ja halluu opastuut teihiin.

VILLE VIRTANEN: Jopa sattui somasti! Mie kuttuin kans minun väkkee Suomesta. Hetki haluthaan opastuut teihiin. Het oon kovin interesseeratut kainulaisista ja haluthaan kuula teidän kieltä. Samala het meinathan kylästellä minun faarin sukulaissii. Tethän muistatta, ette minun faari oon Ruijasta pois. Sitte minula oon opphaat ihmiset kans Ruottissa ja hetki pyydethiin saada olla myötä meidän pidoissa.

LIISAN MATTI: Ja mie kuttuin . . .

Pöytä oon korreena

Samassa kuuluu ulkkoo melkkein kova remu ja melu. Sielä juosthaan universiteetin siljola koko joukko ihmissii, jotka huudelhaan jotaki kainuksi eli meänkielelä. Suomen puhettaki sieltä kuuluu. Taidethaan olla meidän aikamatkalaisten vierhaat, jotka sieltä tulhaan. Mutta miksi net ei tule sisäle vain näytethään hakkeevan jotaki? Oo jaa, eihän net näje meidän aikamasiinii! Annan Kaisa aukaissee aikamasiinin oven ja huuttaa vierhaat sisäle. Het

näytethään vähän hämmästyneiltä, ko heitä pyydethään astumhaan sisäle yhteen penshaasheen, mikä oon kasunu labyrintin sisäle. Mutta het tulhaan ja – ohhoh! – mitä het sielä penshaan sisässä nähdhään? Sielä oon oikhein iso kaunhiiksi pyntäty loma, jossa oon pitkä, korree pöytä. Pöydälä oon kotonakudottu tuuki ja paksut talikynttilät. Pöytä oon muutoinki tákáttu oikhein sievästi. Siinä oon paljon lautassii, syvvii ja matalii, ja niitten vieressä klasit, kaffelit, veittet ja lusikat. Siinä oon fattii ja kaaroi ja pattoi ja kasterooliita, täynä mitä ihaniimppii ruokkii: keitetty, paistettuu, suolattuu, kuivattuu ja savvustettuu kallaa ja lihhaa ja monenlaista kakkoo, kalakakkoo, mätikakkoo, verikakkoo. Siinä oon kans monet vellit: sillivellii, lihavellii ja prässikryynivellii. Marjoiki oon hirmuisesti: puoloi, hilloi, mustikoita, mansikoita, ruottukoita ja vaikka mitä. Ja kaffijuustoo tietenki oikhein iso fatilinen. Pöydälä oon kans monta mukkii ja karaffii, missä oon oikhein raikkhaat juomat: vettä, piimää, maittoo, kaarnetmehhuu, tuomenmarjaviinii, pihlajanmarjaviinii.

Syömä ja juoma, laulama ja tanssaama, itkemä ja naurama...

Mutta jos het siihen vain jäädhään ihhailemhaan tätä korreutta, se heti ruoka jäähtyy. Onneksi Annan Kaisa jo káskee kaikki istumhaan pöythään ja syömhään. Ja het syödhään ja het juodhaan, ja het juodhaan ja het syödhään. Mutta het ei unheeta puhumistakhaan.

Aikamatkalaisilla oon niin paljon muisteluksii heidän matkoilta vanhoitten kainulaisten tykö, ette net ei lopu ollenkhaan. Vierhaat kyselhään ja het muistelhaan ja muistelhaan. Oikhein paljon het naurethaan, ko het muistelhaan heidän reisuista, mutta kyllä het itkethäänki, ko ajatelhaan, minkälainen se kainulaisten ja kainun kielen tila varhemin oon ollu. Ja het kans melkkein itkethään, ko het ajatelhaan, ette tämä oli heidän viiminen yhteinen kerta aikamasiinissa. Tahí piian het kuitenkin joskus vielä saatettais . . .

Ko oikhein paljon oon syöty ja juotu, puhuttu, naurettu ja itketty, se meinathan Mikon faari ja muori ja appifaari ja anoppi, ette nyt se oon nokko. Het otethaan esile pellaamavehkheet ja pelathan kainulaista musiikkii. Toiset tansathan, toiset tyhä laulethaan. Kajavat ja varikset universiteetin katola käänelhään päätä ja höristelhään korvii, ette mikä remu sieltä labyrintin penshaasta kuuluu, ja miksi met emmä saa nukkuut rauhassa. Ja niin se jatkuu rohki aamhuun asti.